

עדכון הספר (2020):

משה ענבר: נבואות, בריתות ושבטים בתעודות מארי,

ספריית האנציקלופדיה המקראית

מוסד ביאליק, ירושלים, 2007

לאור העובדה שבארץ ישראל שרדו מספר מועט יחסית של תעודות כתובות מתקופת המקרא, ניתן ללמוד על אורחות החיים בתקופה זו בעיקר על סמך תעודות חיצוניות מהמזרח הקדמון. אחד המקורות הראשונים במעלה הוא ארכיון העיר מארי. מארי שכנה על הגדה הימנית של הפרת התיכון, כ-80 ק"מ מדרום לשפך הנהר לפרת, במקום הנקרא היום תל חרירי. העיר נתגלתה בסוריה בשנת 1933 בימי המנדט הצרפתי. בתל נערכו עונות חפירה רבות ובמהלכן נחשפו ארמונות, מקדשים, רובעי מגורים וקטעים מחומת העיר. כמו כן נתגלו ממצאים רבים, וביניהם כ-25 אלף תעודות ומכתבים הכתובים בכתב היתדות, בשפה האכדית, שהיא שפה שמית מזרחית בניב של הבלית העתיקה. המכתבים והתעודות למיניהן בענייני כלכלה ומנהל היו כתובים על לוחות טין. את הטין היו מלחלים ובחרט-קנה שראשו משולש היו מטביעים את סימני כתב היתדות משמאל לימין. יש שהיו חותמים על התעודות בגלגול חותמות גליל אישיות ואז מייבשים את הלוחות בחום השמש.

בתעודות מארי בנות המאה ה-18 לפנה"ס נפרשת לעינינו תמונה היסטורית רחבת יריעה. המרחב הגיאוגרפי המואר בתעודות אלו משתרע מהאי תלמון (בחרין) שבמפרץ הפרסי ועד איי כפתור (כרתים) ואֶלישה (קפריסין) שבים

התיכון. מאנשן, בירת עילם, ומשושן שבפרס עד פניש (כילטפה) וחתושה
(בוע'אזכווי) שבאסיה הקטנה ועד חצור שבארץ ישראל.

התקופה המתוארת בתעודות אלה הייתה תקופה עשירת אירועים ורבת
תהפוכות מדיניות שנטלו בהם חלק עשרות מלכים גדולים וקטנים, מלכי
ממלכות אדירות ומלכי ערי ממלכה זעירות. בתעודות משתקפים הן אירועים
מדיניים חובקי עולם והן חיי היומיום של השכבה השלטת ואף של פשוטי העם.
נושאים רבים משותפים למכתבי מארי והמקרא, והמפורסם בהם הוא נושא
הנבואה.

ספרי יסוד

Mémoires de NABU 21 (2 tomes): H. Reculeau, Florilegium
marianum XVI. L'agriculture irriguée à Mari: essai d'histoire des
techniques, Mémoires de NABU 21, Paris, 2018

Mémoires de NABU 19: G. Chambon, Florilegium marianum XV.
Les archives d'Ilū-kān: gestion et comptabilité du grain dans le
palais de Mari, Mémoires de NABU 19, Paris, 2018

Mémoire de NABU 16: M. Guichard, Florilegium marianum XIV.
L'Épopée de Zimrī-Lîm, Mémoires de NABU 16, 2014

Mémoire de NABU 13: A. Jacquet, Florilegium marianum XII.
Documents relatifs aux dépenses pour le culte, 2011

Mémoire de NABU 12: G. Chambon, Florilegium marianum XI. Les Archives du vin à Mari, 2009

Mémoire de NABU 11: L. Marti, Florilegium marianum X. Nomades et sédentaires à Mari: la perception de la taxe-sugâgûtum, 2008

Mémoire de NABU 10: N. Ziegler, Florilegium marianum IX. Les Musiciens et la musique d'après les archives de Mari, 2007

**J.-M. Durand, Les premières années du roi Zimrî-Lîm de Mari.
Première partie, ARM 33, Leuven – Paris – Bristol, CT 2019**

15

[אמור אל א]דוני: [כ]ה (אמר) בנינום [עבד]ך: [בדב]ר הח[נום] של ⁵[ח]ידר (על-
יד שובת-אנליל) מארץ אי[דמרץ] חדשות על הארץ ה[גיעו]. וחדשות-[החנום
עדיין] אל [אדוני] ... ⁵שנילח[דר הלכתי ו]כך ע[נית] באומרי: בנ[וגע לחנום] עד
שאת עניינם א[וודע], ⁵לא א[כתוב] אל אדוני. [ע]תה ל[חנום] ולנוה (= עדרים)
של[ום]. [ביום שאת מ]כתבי זה [אל אדוני] אש[לח], [את החנ]ום אאסו[ן].

18

אל אדוני אמור: כה אמר בנום עבדך: ⁵חרדום הגיע לפום ודדי-חדו[ם] [יש]ב[ב]
בסרו. לשניהם כ[תבתי]. כ[ה אני...] " ... | ... את מכתבי [ז]ה אדוני ... מאה

אנשים ומורה [דרך צריך לשלוח] מ[ה]ר אלי ⁵[צריכים] להגיע. [וכמ]ו שלבית
בי[אל את שני]הם אני מזמין. אשקה אותם [כ]וס, ו[הם] יביאו לי את החדשות.
¹⁰מהר הצבא, שכתבתי לך (אודותיו), צריך להגיע אלי.

20

[א]ל אדוני [א]מור: [כ]ה (אמר) בָּנוּם עבדך: [ב]דבר העניינים, שאדוני ⁵הוֹרָה לִי,
ואת [החנום] שלח לי, נמלכתי בדעתי. והדבר לא מתאים. הנה החזרתי את
החנום. ¹⁰נמלכתי (שוב) בדעתי, והחזרתי את [החנ]ום. חָרְדוּם ב[א] אלי ו[ב]דור-
יחדון-לים נפגש אתי. ¹⁵[ש]ני [ב]גדים הלבשתי אותו. [וכ]וס השקתי אותו
ו[ל]סָרוּ הוא עבר. [בס]רי [הוא הקריב] קורבן וְאֵל ²⁰[אדוני] לך ... אדוני [צריך
לש]לוח אותו. בנום למלך. אחרי מחשבה על ההוראות של המלך והחנום
ששלח, הוא שלח את חנום. מפני שהעניין לא נסתייע. בורדום שתה את הכוס
וקיבל בגדים בדור-יחדון-לים. הוא הקריב בסרום וילך לראות (את זמרי-לים).
צריך לשלוח אותו...

30

אל אדוני[י] אמור: כה (אמר) בנום [עב]דך: ⁵[הנ]ה שני שלי[חים] [ש]מאשלכה
[באו] אלי ... [א]תם ¹⁰...מורה [דרך] ... [שני] [זאת] ועוד. במכתבך, [ש]תשלח
[לי], כך פְּתוּב: "כן. אגיע אליך ⁵לעיר. לאיש להי[כנס] אל תת[נו]. ובפי הש[ליח]
שלך] כך תורה לאמו[ר]: "את בני-נומחה וי[מותבל] ¹⁰[מ]העיר הוצֵא! [ו]לחנה

בי[ני-סימאל] [כ]תוב, בכדי של[עיר יכנסו]. עד שאני אג[יע ... א]ת זאת הורה להם בפ[ה] (= בע"פ).

41

אמור אל אדוני כה (אמר) בנום עבדך: ⁵הלכתי לשפך הנהר זנתום וראיתי את העבודה (שיש לבצע) והקציתי אנשים (מילולית: צבא) לעבודה זו. ובני האמננום, יחפילו ויריחו, ¹⁰התייצבו לפני, והוכחתי אותם בדברים, כה אני (אמרתי): "מה הסיבה, שלא ²⁰באתם לעזרה בעבודת הנהר, ¹⁵ואת אדמותיכם אתם משקים?" בכעסי אמרתי להם, [כה] אני (אמרתי): דבר כך אמרתי להם: "אם את שדותיכם בצמא לא אמית ואתכם לא ארעיב!" את זאת אמרתי להם ²⁵והאנשים האלה נפלו לרגליי. כה אני (אמרתי): "לכו לסגרתום, ואתן לכם הוראות. "כל מה שאומר להם ³⁰וכל הדברים שיאמרו לי, אשלח אל אדוני את הדו"ח. ביום שולחי אל אדוני את המכתב הזה ³⁵אלך לערים של מחוז סגרתום [ש]לא נפקדו, אפקוד, ואל אדוני [א]גיע. עד שאלך, אדוני אל יצא מהדלת לשום מקום.

42

אמור אל אדוני: כה (אמר) בנום עבדך[ך]: בדבר השדה של ללאים, ⁵שאני השקתי אותו, ואחד ... [פעם], פעמים, עשר פעמים [אדוני כ]ך כתב לסמסי- [אדו: לאופ]רפום [שא] לפ[ידים]. אם [לא יבואו] ¹⁰שהם ל[א] י[קבלו] [כלל] וכלל

[את השדה]" [אדו]ני את זה כ[תב]. עתה היות שאדוני למסע [צא], האי ש הזה כתב, ועשר מחרשות הביאו [לו].¹⁵ ואת האופרפום שלו א[סר]ף והולכים אל[ני], ואל[ני] ל[א] שלח את הסגבום. סמס[י-אדו את אנשיו] הושי[ב, ואנשיו] ²⁰את השדה הז[ה] בעזרת עשר מחרשות [חר]שו [...] ע[תה] [...] ...³⁰ כ[ה] אני] (אמרתי) לא [...] ⁵ המתנות של הח[נום] [...] החנום ש[אי]תם ה[לכ]ו [...] הגיע [...] ה[ש]כין. איתם לא ע[שו]. ע[ש]ה (ציווי)

50

[אמור אל אדוני]: כה (אמר) [ב]נום: כך כתבת לי, ⁵כה אתה [כתבת]: חנום אחד הלך לחצ[רות] (= לגדרות הצאן), ואמר לי דברים לא ראויים, ולבי מאד חלה (=התרגזתי). ¹⁰[א]חר-כך אנשי ז[כור]-אֶבְיָא באו אלי ואמרו לי דברים טובים. לבי מאד ¹⁵שמח, עתה לכל הדברים, שזכור-אֶבְיָא יאמר לאדוני, אדוני צריך ²⁰לשים לב מאד. ואני אלך ואניח לפני אדוני את כל הדברים. ²⁵שלום לי. ישמח אדוני. אני אגיע מחר אל אדוני ואל כל הדברים, שהחנום ³⁰[ע]ושים כל הזמן, [אל תשים] לב.

64

אמור אל אדוני כה (אמר) בנום עבדך: בדבר צבא הסבלים, העגלות וחמורי משא, שאדוני כתב לי, ⁵חמישה ימים לפני, שאת הלוח הזה שלחתי, צבא, עגלות וחמורים וצידה, הכנתי ולידי סומו-רבי הפקדתי, ואל אדוני שלחתי.

במסע, שאדוני הלך, אדוני צריך לשמור על עצמו.¹⁰ הארץ, שאדוני הולך אליה - אדוני עדיין לא למד את טיב הארץ הזאת. בצהריים, ב[ער]ב ובכל הלילה, [אדוני צריך] לשמור על עצמ[ו], ו[אל ת]רוץ ל[מלחמה].¹⁵ ... בהגיעך, ב[מחנה שלך רצוי] שתשב. ו[הנערים של קרני-ל]ים, חבוסום ו[שפּררי], יחפשו אותך, ולכחת או לשובת-[אנליל], סביבך יתקרבו. אתה אל תתקרב אליהם!²⁰ שב בארץ מוּסִילָן עם צבאך, וכתוב לאבות אידמרץ ו[אֲדָנָ-אדו], [בכדי] שילכו אליך. עֵיר של שלום קטול ודב[ר] איתם בהגינות. את האנשים האלה תפוס בידך,²⁵ הנווה שלך (=עדריך) שוכן במחוזם. שליחך צריכים (ללכת) באופן קבוע לאֲדָנָ-אדו. בעבר יחדון-לים, כאשר היה הולך לארץ הזו, והיה נותן מתנות לאבות אידמרץ ואזי הנווה שלו היה בשלום ולא היה כל פשע וחטא.³⁰ עתה, אתה עשה כמו שאביך עשה. ואם תלך לערי-המבצר, שיזמינו אותך כל הזמן (אליהם), אל תל[ך] בלי צבא גדול והסכם (= שבועה: "חיי האלים") חזק. אדוני התקרב לכחת ואחים רבים של ירים-אדו אוהבים אותו.³⁵ בין החנום יש מי, שחלילה יגלו לירים-אדו את סוד אדוני, ואת כל הפשעים, שהאיש הזה (ירים-אדו)³⁶ יעשה בתוך העיר.³⁸ [הסוד] צריך להישמר. ³⁹[...חלילה שלמלך את סו]דו יגלו.

(חסרות 4 או 6 שורות)

¹כס[אך] ... ²עתה [הנה] ... ³אלה הדברים שיזמתי [בעבורך]. ⁵אני יודע, ⁴במה שנוגע לדיון, את מה שנאמר, ⁵ואת מה ששומרים בלב. וא[ם] החנום ילחצו עליך, בכדי למנות מרחום אחר באומרם: "[היו]ת שבנום המרחום שלנו יושב בגדות הפרת (=ממלכת מארי), נמנה [מר]חום אחר. אתה כך תענה להם, כה אתה (תאמר): "מקודם הוא ישב בנווה, ¹⁰וביסס את יסודות ביני-סמאל, נומחה

(ו) ימותבל, והלך לגדות הפרת, וגרם לפתיחת ערי-המבצר, ואת יסודותיכם חיזק בגדות הפרת. עתה, מפני שאני הלכתי הנה, את האיש הזה עזבתי בגדות-הנהר, בכדי שיחזיק בערי-המבצר.¹⁵ עתה כהגיעי, את המיקומים שלכם אשלח אליכם. " את זאת עניתי להם. ואם יש מוציא-דיבה על זכור-אבות, את המוציא דיבה ואותו שלח אליך. זאת ועוד. שמעתי חדשות על אישמה-דגן: הוא אוסף (צבא) באכלתום. חיזקתי את הכוחות המיוחדים ממחוז סגרתום עד מחוז סוחום. הכוחות המיוחדים תפסו בארות במרחק של ארבע שעות כפולות של צעידה (= 43 ק"מ),²⁰ ושלחתי (מכתב). הם תפסו את כל הבארות עד לשער אכלתום. א[ס]פתי לערי-מבצר את כל השעורה של הערים. אין בערים שעורה, תחת גג. וכן נתנו הוראות תקיפות לאסוף את הצעירים והצעירות. אני איני יושב בעיר אחת.²⁵ אני מתהלך בין סגרתום ומארי. ביום שולחי את מכתבי זה אל אדוני, חנום, נומחה, ימותבל, שנמצאים באח-פורתים, נאספו בצפורום. מקודם³⁰ [כ]תבתי לאדוני בדבר נתינת מתנות לחנום. צריך לתת להם מתנות. חמש מאות חנום - בְּלָאֲרַח צריך לעמוד בראשם, והם צריכים למהר להגיע אלי. [א]דוני ישיג את מטרתו במקום שילך (אליו), וישמור על עצמו.³⁵ שלום ל[ע]יר מארי ול[אח-]פורתים (= ממלכת מארי). לב א[דוני] אל ידאג כלל וכלל! מכתבי (= לוחות) אדוני צריכים (להגיע) אלי באופן סדיר.

אמור אל אדוני: [כ]ה (אמר) בנום עבדך: [מ]קודם, פעם, עשר פעמים, בדבר הדברים הלא ראויים ש[ם]ליחדון ואיצי-אָפּוֹךְ⁵ [אמ]רו ושינו את דעת כל החנום

[נגדי. א]ל אדוני כתבתי חזור וכתוב, אך [אדוני לדב]רי לא האמין. [וע]תה את כל הדברים ¹⁰[ש]גרמו לחנום לשנות את דעתם ... אדוני נוכח לדעת. [את תוכנית] הבית הזה. [וכ]אשר החנום בגרְבַן על [..]-אדו צרו. ¹⁵[האיש הזה ב]חיצים נגד ביני-סימאל [עמד]. [ואת ללאום ואסום [את שניהם] הוא הכה. ... [את ל]לאום אדוני צריך לשאול ... בחץ הוא הכה אותו. ²⁰ ... עם אשמה-דגן לנקמה של אביו ... ניסה ... נשא לביני-סימאל ... חיים נתתי לו. ... לקחתי ^{צד} שני ... ואיצִיָּאֵפ[וּך] ... המריד ... לקח. הוא המריד את החנום נגדי. ... עם החנום עשה, אדוני ראה. ⁵ ... (... בגד) [מ]רְדָתוֹם, שלקח מהחנום ... אדוני נטל. ... זכור-אבום יש. ה ... קטא לפני החנום חקור אותו, [לפ]ניהם חקור אותו. ¹⁰ ... את החנום תראה ותרגיע אותם. [האיש ש]פעל לסכן את חיי ... של החנום, שיהרגו אותו [א]ן שיקשרו אותו ויוליכו אותו אליך. [ו]למשרת מרחום אל תמנה איש. ¹⁵ מנה שני אנשים אחרי. תגיע למארי וכמו שניוועץ, נמנה מרחום, שמתאים למנות. [א]דוני, שרואה את כוונת החנום, צריך לתפוס בידי, אדוני לא צריך לדאוג שם (היכן שהוא נמצא). ²⁰ שלום לעיר מארי, לבתי האלים, וגדת הפרת (= הממלכה). הכוחות המיוחדים שלי מוצבים בסגרתום עד קטונה (= קטונן). הם מחזיקים את הבארות. החנום, הנומחה, וימותבל שבאח-פורתים נ[אסף] בצופרום. ²⁵ ואני לא יושב בעיר אחת. אני מתהלך בין מארי לסגרתום.

[אמור] אל אדוני: כה (אמר) סומו-חדו [עבדך]: מקודם כך כתבתי אל [אדוני], כ[ה אני (כתבתי)]: ⁵ אל בנ[ום שלחתי (שליח)], אך איתו לא ה[תראיתי]. עתה

לשאל אותו [אני יכול]. הל[כתי לכפרו]. אני והוא ש[וחחנו],¹⁰ וכך ת[קפתי אותו] בדברים. כה אני (אמרתי): את מי שמתלונן עליך איני מביא אליך. (האם לא) דעת (= פה) כל הארץ [נגדך] השתנתה? כה א[ני] (אומר):¹⁵ "עוד כמה ימים בנום ישרת בתפקידו? ... עד עתה ... ושם טוב ... כמה ימים²⁰ אתה מכה[ן] אדוני לא אומר. עתה [דב]ר כך [או]מר [כה את]ה: "[את י]סודות כס אדוני ... את יסודות ביני-סימאל חזק אחזק. עתה אדוני ... יום אחד עלי[ך] ... כאן ... היום לפני המלך ...³⁰ אדוני צריך לעש[ות] מה שצריך לעשות." העלבתי ואת (הדברים) האלה ור[בים] (אחרים) [[אמרתי לו וכך ע]נה]: "היות שאמרת לי את (הדברים) האלה, בחוזרי אני, ואת[ה] הבה נ[לך] יחדיו למארי!" עתה בחוזרי לארמו[ן] אכניס אותו, ואיתו אל אדוני אלך. למה שאני אמרתי,⁴⁰ אדוני צריך לשים [לב] לכול. ובענין דדי-ח[דון] (מלך הרבום) ש[אדוני כתב לי בעניינו. [שמעתי] את המכתב הזה, שמחתי כמה שיכולתי.

76

אמור [אל] אדוני כה (אמר) סַמְאֵל עבדך:⁵ בדבר השדה (המושקה) בתעלה, שנמצאת בדרום תְּרָקָה, שהאמננום מחזיקים, ש[א]לתי אותם ב[דבר] השדה הזה. כה אני (אמרתי): "[מחצית השדה]¹⁰ של מ[זונכם] והמְכָסָה (*piqittum*) במארי ... גן (= מידה) שדה לאר[מו]ן ... ושעורה וסומסום ... אדונכם בשדה הזה ...

צד שני²⁰ [עתה האַמְנָנו ילכו [אל] אדוני. את השדה הזה מיד אדוני יוציאו. אדוני צריך להיות תקיף איתם. אדוני צריך לתת [הוראות], שאת מחצית השדה הזה

[הארמון] יתפוס. ותשובה שצריך לענות, [יענה]. אדוני צריך לשלוח תשובה למכתבי, כך או אחרת.

80

אמור אל אדוני כה (אמר) חָדוּמ־דגן עבדך: בדבר ריכוז הדירים והצאן⁵ של חנום-ביני-ימינה והעברתם את הבלים - אדוני הורה לי, וקבע לי מועד. הגעתי, אך לפני (= לפני בואי)¹⁰ הנחלים התמלאו במים בגלל הגשם. עד שהנחתי את [הג]שר ו[הע]ברתי אותם [ל]מועד שלי אי[חרתי].¹⁵ [ע]תה החנום [כול]ם עברו את הבלים. [דב]ר נוסף. את טיב החנום אדוני יודע. כמו שביציאתם, עשרה ימים הם הולכים. ובדבר המרחומים (= רועים),²⁰ שאדוני הורה לי להחזירם, בדבר חזרתם - איחרתי. עתה את כולם לפני (= לפני צאתי) אוליך. בזמן הקבוע שלהם אחכה להם באַחוּנָה.

89

[אמור] אל אדוני: כה (אמר) חָדוּמ־דגן עבדך: מקודם, כאשר אדוני החליט לשלוח את [צבאו] ...⁵ מלכי ביני-ימינה נועצו ביני[הם] באומרם: "אם ז[מרי-לים] ישלח את צבאו לעזרת אשנונה, ו(אז) אנחנו כאן, הבה נ[כבוש] את העיר דור-יחדון-לים!"¹⁰ את המידע הזה שמעתי ולפני ... צד שני¹ העיר [דור-יחדון-לים] תצא ואדוני מרד יְחוּוה. עתה אַחַם-נ[ת] שם מושבו לא מתאים.⁵ עד שאדוני את מבוקשו ישיג, וצבא-א[דוני] מהמסע [יחזור], (על) ריפּ-לים ... (ועל) ינציבום נסמוך. "¹⁰ האנשים האלה נא[מנים]. את ארץ העיר דור-י[חדון-לים] אפקיד

בידיו. הנה כל [מ]ה ששמעתי [כתבתי] לאדוני[י].¹⁵ אדוני צריך לנהו[ג] בהתאם למלכותו. ביום שולחי אל א[דוני] את מכתבי, את משמרו[ת] סגרתום חיז[קתי].

101

אמור אל אדוני: כה (אמר) סומו-חדו עבדך: שני אנשים מנומקה ואיש אחד מנרוגו, מדומתום,⁵ שתי נשים שדלו (לעזוב את העבודה). כה הם (אמרו): "לכנה, לו (תהינה) נשותינו אתן." שתי אתונות הוליכו איתם (ו)לנהר הלכו. שלושה ביני-סימאל¹⁰ איש אחד מחישמת, שניים מחמרן ראו אותם בגדת החבור. התחילו איתם לרעות. הם לנו ב[מכלא]ה. [בלי]לה חרפת האל¹⁵ מתחת לבית הם הרגו את האנשים האלה, ונטלו את שתי הנשים ואת שתי האתונות והלכו למכור אותם. למחרת רועה בקר, עבד אדוני, מתחת לבית את הגופות²⁰ [ר]אה ומיד אמר לי: "שלושה אנשים מדומתום היו הולכים, שתי נשים, שתי אתונות איתם הו[ל]יכו. בלילה בבית שהו. עתה את גופות ה[אנשים] האלה מתחת לבית ראיתי." את זה אמר לי, ואני קראתי, אני שדוד, ומיד נתתי הוראות תקיפות.³⁰ שלחתי (שליחים) למחוזות. איש אחד מחישמת, שתי נשים ושתי אתונות בסמנום תפסו מהר. שמתי עליו אזיקים. בבית שמרתי אותו. וכתבתי בתקיפות לסמתר³⁵ לתפוס את אנשי חמרן ואת בתיהם (= משפחותיהם) להכניס לארמון. עתה, אם בוא אדוני יתאחר,⁴⁰ את האיש הזה לאדוני אשלח או עד בוא אדוני יוליכו עם האחרים אל אדוני? [א]ל <אדוני> אני כותב⁴⁵ [ו]כך או <אחרת> אדוני יכול לכתוב.

[אמור אל אדוני כה אמר ... עבדך] ... ⁷עד זבנתום ו[שמ]דניתום חיו-סומו, בנו, שלא קיבלתי כלל כל מידע ¹⁰[... שלי]חי אמנן, [ש]ליח רבחום (= רבום) [ו]איתו יסים-מחר, [שאדוני ל]משרת מושל ... נערי חמדומה-דגן הם בתפקיד, ובלב המחוז מתהלכים ומדברים: ⁵"אבדומ-דגן חזר למחוזו. ובלי-אָרַח, מנהל העבודה של אבדומ-דגן, הלך אל סומו-חדום, באומרו: "שאַדן ישמח!" ¹⁰אבדומ-דגן למחוזו חזר. את המושקָנום (= אוכלוסייה) אסף ...

[אמור אל אדוני: כה (אמר) ... עבדך ⁵בדבר פלוני] סומו-חדו [כך] כתב: "את האיש הזה העלה על סירה ¹⁰ומלווים צריכים ללוות אותו עד מארי", את זאת סומו-חדו כתב לו. עתה האיש הזה יושב לפני. חלילה ¹⁵שאעלה אותו על סירה והאיש הזה בעיר מבצר של ביני-ימינה את כיכנום יקרא (לעזרה) וסירות ²⁰יבואו לעזרה ואת האיש הזה יתפסו. עתה לראשו ... [אדוני צריך] לשלוח לו תשובה למכתבי [כך או אחרת].

אמור אל אדוני: כ[ה] [אמר] סומו-חדו [עבדך]: ⁵[ביו]ם שולחי את מכתבי זה [א]ל אדוני (נערכה) סעודה אצל אילי-לים בזבנתום ושם לן. ביום השני לדור-יחדון-לים ¹⁰נלך. [זאת ו]עוד. חנום [אחרי] מכתבי זה (כעבור) ארבעה [ימים]

לדור-יחדון-לים [ונ]יגיע אלי. ¹⁵[אני] ואתמָרָאֵל [בדיר]-יחדון-לים [לח]נום נחכה.
ביום שהחנום יגי[עו] אלי אני ואתמָרָאֵל [ד]ו"ח מלא לאדוני ²⁰אכתוב. אדוני
צריך לשים לב למכתבי, לפי מכתבי צריך לבוא, בכדי שהחנום ינשקו את רגל
אדוני (כסימן לנאמנות) ובגלל המתנות החנום כולם יעברו אל אדוני. עד שאיש
נאמן, בדרגה גבוהה ²⁵אראה, לא אשלח אל אדוני תעודה חתומה בחותמי.
מתנה לאיש אל ייתן. כאן באספת החנום אדוני ייתן להם מתנות. ³⁰הנה חלתן
אחי אתמָרָאֵל ואיבלפיאל הגיעו אלי מהחנום, אשלח (מישהו) בשבילם אל אדוני.

116

אמור אל אדוני: כה (אמר) סומו-חדו עבדך: יגיח-א[דו], ירח ויתר כ[בכב] ...
היום ה-20 ה[גיע] ... ⁵עתה אם אדוני יאמר [בדבר] יתר-כפכב ונעריו, שאדוני
יאמר. לוח (= מכתב) אדוני צריך להגיע אלי, בכדי שאוביל אותם (או: אוליך
אותם). במעמדי כעבד ¹⁰[כתבתי] אל אדוני. אדוני צריך לעש[ות] מה שעליו
לעשות!

117.1-24

אמור [אל] אדוני: כה (אמר) [סו]מו-חדו עבדך: כאשר ⁵שלחתי את לוחי זה אל
אדוני אנשי ירחו (= יריחו) ואנשי אמננו [מ]אחונה באו אלי. לפ[ני] ערכתי להם
סעודה משחתי את ראשיהם בשמן. ¹⁰ואת חניית הלילה שלהם [העבי]רו
[ל]סמנום. ע[ת]ה בסמנום [שאלתי] על מעמדם (= סמכותם). [הם שמו פניהם]

למדבר ¹⁵(הם) [אמרו לי] שיל[כּוּן] למדבר. וכך ה[כּרזתי להם], כה אני (אמרתי):
" [וְשָׁבוּ] עד [שתראו] את הלפיד או לשליח של אדוני, ²⁰לתרקה, אל [אדו]ני
שלחו. " ואני למ[חרת] את סמנום אע[זוב]. ²⁴לפני שקיעת השמש לתרקה
(אגיע). " ובדבר החמורים הלבנים, והחמורים המסורסים של המרכבה של
אדוני, [שאדוני] כתב (אודותם). מיד למושלי (= שופטי) [הארץ] ³⁰אכתוב. ושני
חמורים מסורסים למרכבה אצל חיל מצאתי. לפני (עוזבי) אשלח אותם לתרקה.

119.1-9

אמור אל אדוני: כה (אמר) סומו-חדו עבדך: המרחום של אופרפו, יריחו, הסוגו
שלהם וביני-ימינה כול[ם], ⁵הגיעו לדור-יחדון-לים. אדוני צריך לשמוח. לחם
ובירה לארוחתם ביקשתי, אך לא נתנו לו. באל של אדוני (= שבועה) הצאן
שהיה לארוחתם, היו רק שניים. ¹⁰ארבעה טלאים של חלב בדור-יחדון-לים
[של]קחו, קניתי. [ו]ארבעה הטלאים של חלב של [סעודתי] ... לקחתי וקניתי ...
^{צד שני} [מ]דוע אתה מ[עבד] את השדה הזה? לבית[ך] הוא לא תיכנן. אם את
הש[דה הזה] אדוני [מתכנן] ל[תת] לאנליל-אִיפּוּשׁ לעולם לא אשוב ⁵ ולא אחלק
שדה מעובד. כאשר אני אחלק, אחרים יבטלו את החלקים שלי. עתה אדוני
צריך לשלוח את יסים-סומו, בכדי שיקצה את ארבע "המחרשות" (= קבוצת
עובדים) שארגנתי. שיקצה למקום, שצריך לקצור, בזיבנתום. ¹⁰במחוז תרקה
יש שתי "מחרשות" בשדה, שבשפך הסתום ... ולמחוז מארי באותו אופן
אצייד[ד]. (זה נוגע) לשגשוג של הארמ[ו]. ¹⁵אדוני צריך לבוא ללא [דיחוי]. בדבר

ה[ע]לי[ה] המהירה של אדוני. הם (אמרו) כך: אדוננו צריך לענות לנו במהרה.
זה גז הצאן. אל נֶעֱכֵב.

128

המכתב הזה מסתיים במשפט: "ש[לום] [לביני-סי]מאל".

לוח פגום ביותר 2' Rev. 129.

² כאשר 80 אנשי חנום

אמור אל אדוני: כה (אמר) סומו-חדו [ע]בדר: ⁵[בני]-ימינה תקפו את השוורים של הסותום. וחלילה שהסותו יש[לחו א]חריהם ¹⁰משלחת, ובכך יתקיפו את המשלחת של אדוני (ההולכת) לקטנה, וישדדו את המשלחת של אדוני. ¹⁵עתה אדוני צריך לשלוח תגבורת של שלוש מאות אנשי צבא, משלחת לקטנה. את מה שהם ²⁰זוממים בלבם אכתוב לאדוני. [אדוני] צריך לנהוג [לפי מלכותו].

אמור אל אדוני: כה (אמר) אֲדִין-אנו עבדר: ⁵[ח]נום, שהלכו לפשוט על הכבשים של הסותום, שכתבתי לאדוני, שדדו את הכבשים של הסותום בבאר קרה וְבִקְבֵקֵב (היום קְבֵקֵב בדרום-מזרח ג'בל ביֶשְׂרִי). ¹⁰הוציאו (אותם מהמכלאה) שבמורד הר בַּעֲלֵתֶה-קוֹרְדִים (באיזור ג'בל בֶּשְׂרִי). הם ירדו [ל]נהר [הפרת. כאש]ר לנהר ירדו [את הכבשים] האלה לא חילקו. ¹⁵[כשחי]לקו ריב [ב]יניהם פרץ. [את הכבשים] האלה שדדו. [כמ]ן זאב כולם מיד לקחו ²⁰והלכו. יֶחֱלִי-פִי-אל בן משפחת (מילולית: קֶן) אופרפום ראש המבצע, מצית האש, איש אופרפום, עשרת אלפים כבשים בערך, (המספר) שלקחו. הסותום רדפו אחריהם, [אך] האופרפום ורועיהם [עם יֶחֱלִי-<פי-אל [ברחו]. ³⁰[כאשר מידע] יגיע, אכתוב [ל]אדוני. ידע נא אדוני.

=) אמור אל אדוני: כה (אמר) סומו-חדו עבדך: שמעתי את הלוח (מכתב), שאדוני שלח אלי. ⁵ כל התוכנית של אדוני מצוינת. אם אדוני, בלי החנום של הנווה, ביני-סימאל, יתקן[פן] את הסותום, אז בעתיד, החנום יוכיחו את אדוני בדברים באמרם: "בכדי לצאת למסע ¹⁰ או למלחמה, עתה פשוט, בלי החנום, ועתה אאפשר לביני-ימינה לשלול שלל". אדוני לא יוכל לענות להם. ¹⁵ אדוני צריך להניח את התוכנית הזאת לפני אשמת, עבדו. אלפיים חנום, [צבא] רגלי, צריכים ל[הגין]ע אלי. עד שהצבא הזה לא ייאסף ²⁰ ואת פניו אל הבארות [לא] ישים, את התוכנית הזאת לאיש אל יאמר, בכדי שמרגל לא ייצא (ממארי להזהיר את האויב). כאשר הצבא הזה ייצא, הוא צריך לשהות יום או יומיים בבארות של שני התלים, ²⁵ עד ששם הצבא של "הבארות" יתאסף, והחנום בהליכתם לנשך, יגיעו בהפתעה, וששת אלפים, (או שבעת אלפים) אנשי צבא צריכים להיאסף, ו(כך) אדוני יגשים את התוכנית הזו. ³⁰ התוכנית הזו של אדוני טובה מאד: צאן-צמרי אין למפטם שלך. אם אלפיים, שלושת אלפים צאן-צמרי יוליכו למפטם של אדוני, וחמישים, שישים אמהות אמוריות מוכשרות יוליכו לארמון. האם זה לא נהדר. ³⁵ וכאשר אדוני יראה את חמיתלו (מנהיג סותי משבט מחליסיום), (אשר) על יתרום הוא פשוט, (הידיעה) הזו תיגע מאד בלב אדוני. התוכנית, ששלחתי לאדוני, היא התוכנית שלי. כאשר את מכתבי זה ⁴⁰ שלחתי לאדוני, חלי-חדון (עדיין) לא הגיע. עבדיך יתאספו ואת התוכנית הזו אני אניח לפניהם, ואשלח אל אדוני דו"ח מלא על דיונם.

[אמור] אל אדוני [כה] (אמר) [ס]ומו-חדו [עבד]ר: ⁵[מקו]דם ¹⁰כת[בתי] אל אדוני ⁵בדבר הכבשים של הסותום, (שרועות) מול ההר שלגדת הפרת. ¹⁰עתה אדוני צריך לשמוע את (קריאת) מכתבי זה, ואם אדוני יצווה, ¹⁵אדוני ישלח תשובה למכתבי, בכדי שאשלח אנשי צבא, בכדי שישד[דו] את הכבשים שלהם.

אמור אל אדוני: כה (אמר) סומו-חדו עבדך: ⁵שמ[עתי] את המכתב (= לוח), שאדוני שלח אלי. אדוני כתב לי בדבר שובת-אנליל. ביום שמכתב אדוני הגיע אלי, (זה היה יום) סיום העבודה. ¹⁰(לא מדובר) בעזיבה או בהסתלקות. העבודה הזו (היא) נפש הארמון, ¹²ונפש ביני-סימאל. יש ... צד שני הקציר של אדוני [...]. אדוני צריך לעשות כ(יאה) למלכותו. זאת ועוד. בעניין שישים הסבלים (לשאת) את האוהלים, שאדוני כתב לי. ⁵כה (אמר) א[דוני]: [הקצ]ה עיר לנו[שאי] האוהלים. - עזבו אותם [לג]מרי – [לסב]לי המלך והעבדים של האנשים, שהולכים למסע. ... ¹⁰במקום להקצות עיר. בשלושת המחוזות הקציתי שישים אנשים, עשרים סבלים כל פעם, בני אנשים נאמנים. אמנה את ראש המחלקה שלהם, איש נאמן, ואגרום שיעזבו את עיסוקם (הנוכחי), בכדי לשאת את האוהלים בקביעות. [ואדוני צריך לחש]וב, ואדוני צריך לכתוב לרועים ולסוגגו. ²⁰של ביני-ימינה, בכדי שיתאספו בסגרתום לפני אדוני. אדוני צריך [לכתוב] את המידע ה[זה אל]יהם. אולי [מאתיים אנשים] או מאה [אנשים] עם אדוני [ילכו].

[אמור אל אדוני: כה (אמר) ... עבדך]: ב[ארץ] גדות הפ[רת] (= ממלכת מארי), לפני א[דוני] ... עתה אדוני אל ... כאשר אדוני את סומו-חדו ...⁵ אדוני שלח [אותו] למשימה (ו)אני [הלכתי] עם סומו-חדו. החנום של הנ[חלים] נאספו. ביניהם החלטה [כך] החליטו (= "משפט שפטו"), ל[אמור]:¹⁰ שש מאות כבשים של המישור של [אדונינו]; [בכדי להילחם לא ... את הכבשים למלך הבה ניתן]. [החנום] ב[אספתם את זאת אמרו] ...

צד שני [ו]אלף שבע [מאות כבשים] ... [ששלושת אלפים שבע [מאות כבשים] ... לצאת] למלחמה. של ... חמש מאות כבשים של המישור של א[דוני].⁵ את הכבשים האלה אל [אדוני מי] הולך. (ומי) לא הולך. את זא[ת אדוני] צריך לבדוק. ומפני שסו[מו-חדו] איתם לא הורה לי ... פחדתי ואיתם לא [הלכתי].¹⁰ הם כך לא אמר[ו]: "של אדוננו מה שבמחוז ה[זה]!" [וא]דוני צריך לכעו[ס] ... אתמרם-אל ... [ש]איתם התאח[דו] ... [של] מושפנום כבשים ...

אמור אל אדוני: כה (אמר) סומו-חדו עבדך:⁵ אתמול מול סמנום [ע]ברתי. חרדום יושב [בס]מנום! ... [ו]צא אלי [... ב]שער כוס אחזנו¹⁰ ... נגעתי [וכך אמרתי ל]ו כה אני (אמרתי): ...

צד שני [כך ענ]ה (לי) לאמור: ל[סמנום הגע]נו באמרנו: "ל[סמנום הג]ענו, את הקציר שלנו הבה נ[אסוף, ו]כתבו לחנום להתאסף. [ע]תה אדוני⁵ לא צריך

להתירשל בביצור חי־שמתה. הנה התחלתי לבצר את חי־שמתה. בערב הגעתי
לזיבנתום. ביום שולחי את מכתבי זה אל אדוני, התחלתי את העבודה
בזיבנתום.¹⁰ בערב אלך לי־אל, ואתחיל לבצר את י־אל. ובדבר השליחים של איש
אשננה, שהגיעו אל אדוני, אדוני כתב לי למחרת, [ש]את¹⁵ מכתבי זה על-ידי
י־ריח-אֶבם [אל אדוני של]חתי. בעניין הצ[עיר, שאדוני כתב לי]. מה שא[ראה,
אכתוב]. [ידע-נא] אדוני.

160

אמור [אל אדוני] [כה] (אמר) סומו-חדו [עבד]ך: שמעתי את [המכ]תב, שאדוני
שלח לי.⁵ אתמול, אם אדוני לא היה עולה לא־פִיָה, (או אם) היה [י]רד [עם כ]ל
הצבא לגבול (= לרפיקום), (אז) ביני-ימינה א[חת יע]שו (= יפשוטו). [התוכני]ת
של ביני-ימינה ... אם החנום¹⁰ לשלוח ...
צד שני כה (אמר) ז[מ ...]: מדוע אבי לצד רפ[יקום] ... שלכיבוש רפיקום בשנית ...
⁵אתמול ששת אלפים מביני-ימינה עברו, ואומנום בן (השבט) מו־תִּיבֵל עמד
בראש הפלישה. הם שמו אותו [ברא]שם. האיש הזה ב[שלושה ימים את
האופרפום ... מבצר¹⁰ ... עבְדֵי אבי (= אנשי מארי) ישפוט (/ יפחיד). [את
הדברים האלה לאבי]ך כתוב ... כתוב ... יום אחד ...¹⁵[אל איש] אשננה ...

[אמור] אל א[דוני]: כה (אמר) זָכַר-ח[מון] עבדך: אדוני צריך לשמוח. החנום [...] ושל הערים ל[לב]ק[טון] חז[רון].⁵ אדוני צריך לעשות את חִירוֹם. זאת ועוד. נְכָרוֹם (מנהיג של ביני-ימינה) ואֶשְׁמַט¹⁰ עמדו לשדוד את צאן הצמר של כולתי, אך לא נתתי להם רשות, באומרי: "מדוע את בית את[מ]ר-ר[א]ל ששלום (*salimum*) בין המו[ת]בל עשה? הוא העניק לנו חיים. זה לא הגון!"

ואדוני בגורו-אֶדְּ לפני סומו-חדו.²⁰ כך אמר לי: "בלי מעטפה (חתימה) של חותמך ולו[חך] (= הלוח שלך) מתנה לא [אתן]. "ע[תה] הנה את אחי [אל אדוני] אשלח.²⁵ אדוני צריך לתת לו מת[נה], כסימן להכרת תודה.

166.1-17

אמור אל אדוני: כה (אמר) סומו-חדו עבדך: מקודם כתבתי לאדוני בדבר לקיחת השעורה במישלן.⁵ שהאל ילך לעזרת אדוני, והוא יכבוש את מישלן. יותר (מאשר על) כסף, (ויותר מאשר על) זהב, אדוני צריך לתת הוראות תקיפות על השעורה, בכדי שאיש לא ייקח (אפילו) ליטר אחד של שעורה.¹⁰ אין שעורה לארמון דור-יחדון-לים, ואין שעורה לארמון סגרתום. ובערים של ביני-ימינה, שאדוני כבש, לא לקחתי 2000 [כור (= 240,000 ליטר) שעורה].¹⁵ ואלף עבדים ואמהות לקחו. אלך ו[אנ]יח לפני אדוני את שמו של מי שנשבה.

אמור אל אדוני כה (אמר) סומו-חדו עבדך: שמעתי את ה[מכ]תב (= הלוח)
 שאדוני שלח לי ... אִיבֶל-פִּי-אל ...⁵[כ]תב צד שני ... [ע]ד שאת היסודות (של
 העיר) אעקור ... אדוני לא יציב אותו. העיר הזו ... תיהרס. כאשר המבצר שלהם
 ייהרס, ⁵ולא יהיה להם מקום להתאסף. מה יעשו? אף פעם לדבר ביני-ימינה,
 שאדוני ישמע, אדוני אל יתרגז. ובדבר ... אם ...

אמור אל אדוני: כה (אמר) סומו-חדו עבדך: ⁵אדוני מחר בבוקר [לק]ר[את] ביני-
 ימינה ... צד שני מלפנים ומאחור] מימין ומשמאל הגדודים של הצבא צריכים
 להיערך. באמצע הצבא, במרכבה, אדוני צריך לנוע בצורה יפה.

אמור אל אדוני: כה (אמר) סומו-חדו עבדך: בְּדַבֵּר שְׂדֵה האמננום והשדה של הי: [...] ⁵[ש]בסכרים של היחורי [נמצאים], אדוני את סמחור-ר[בי ל...] שלח. ... שישלח [אותם]. המקום [...], שאת רגליהם ... החלט בשבילם.

172.1-2; 7'-8'

אמור אל אדוני (כה) אמר סומו-חדו עבדך: בדבר השדה, הוא מסיים את המכתב במילים: "[זאת ועו]ד. שלום לארמון [ולביני סימ]אל."

175.42-47

⁴²זאת ועוד. בין שלושים ושישה החנום, המשוחררים, המיועדים לשער הארמון, שאדוני כתב לי אודותם, (אפילו) איש אחד במארי לא נראָה. ⁴⁵הם הלכו לנווה (=שדות המרעה). שלום למארי, לארמון ולביני-סימאל.

178.30-39

³⁰זאת ועוד. אדוני כתב לי על מותם של הכבשים של הסותום. אדוני צריך לשלוח חנום אחד, של שער הארמון, שהוא בן (העיר) יְבִלְיָה ³⁵או (איש) אחד מהגבול, ואני אעניק לו עשרה אנשים, בכדי שיביאו לי מאה או מאתיים כבשים לסעודות אדוני.

197.1'-10'

[ביני-ימינה [כך אומרים]: "כ[אש]ר [זמרי-לים] ישלח את צבאו ל[רפיקום],
אנחנו, הבה [נתאסף],⁵ ואת העיר דור-יחד[ון-לים נכבוש], את השעורה של
הכפרים. ... לתוכה נא[סוף] ואת העיר הזאת הבה נבצר, ואלף אנשי צבא כחיל
מצב¹⁰ נושיב שם. ואנחנו נתנהל (= נלך) כרצוננו."

202.17-20

אמור אל אדוני כה (אמר) אחם-נח עבדך:¹⁷ הפרצה שמאז בימים ... עד היום
הזה אדוני [כתב] וביני-סימאל התלוננו.²⁰ תוקנה.

221

אמור אל אדוני כה (אמר) ריפאילים עבדך:⁵ חיומאל, י[סים]-מח, ו ... הגיעו אלי.
אשחי-אבל, סוגגום, איש אופרפו, תמברירו, סוגגום, איש יתרו, אבד-אפתר,
סוגגום, איש אמנו, ¹⁵ שלושת הסוגגו האלה, עם שוורים [ורועי בקר] איתם
הו[ל]כים, וארבעים שוורים ו[בוקרים], שמקטונ[ו]ן²⁰ הובאו, הם מוליכים. ישמח-
נא אדוני.

חסרה ההתחלה של המכתב

⁵[שלום] [לעיר ד]ור-יחדון-לים ולמחוז. התושבים של ביני-ימינה], שממיש[לן], בקר, צאן ו[רועים], ¹⁰מקודם, לא[דמה המושקת] הוליכו למרעה. ביום ש[ולחי אל] אדוני את לוחי זה, בקבוצה של מאה, מאתיים איש, הסו[תום] ת[קפון] בעמק את הבקר והצאן. [ות]ושבי העיר שאל דור-יחדון-לים [נכנ]סו, הכוח הצבאי [שלהם] (נשאר) [יו]שב (בעיר). (הסותום) שדדו את הבקר שלהם, ²⁰[ואת הצאן] שלהם, ו[שבו] את אנשיהם.

אמור אל אדוני: כה (אמר) איתור-א[סדו] עבדך: ⁵בענין [החנום], אד[וני] כך [כ]ת[ב] לי: כה (אמר) [אדוני]: "פְקוּד אֹתֶם, [ו]מה[ר] [ש]לח או[תם]!" את זאת אדוני כתב לי. כל הסוגגו ¹⁰ואֲדִין-אל, לפני שלוח אדוני הגיע, הלכו. ... אדוני ... [ביום] שנושא לוחי זה את ¹⁵[החנום] בתרקה [י]שיג אותם, [ישלח או]תם, אל אדוני, ... [בס]גרתום ... ²⁰אותם ליִסַם[...]- צריך למסור אותם ... ואת צבאו ... הוא [צריך לגעת] בראשם, ²⁵בכדי שלמסע ילכו. וחלילה שאדוני כך יאמר: "עבְדִי למכתב שלי לא שמו לב!" אכלתי את האֲסָפּוֹם של אדוני (= שברתי את הטאבו), [א]ם העדפתי מישהו. זאת ועוד. אדוני כתב לי בעניין החנו[ם]. הנה, שנים עשר כור של אנשי החנום ... שלפני שמש-... [שלום] לעיר מארי ולארמון.

אמור אל אדוני: כה (אמר) איתור-אסדו עבדך: ⁵החנום, שעם פִּאללום, הלכו כולם, והקצינים והסמלים שלהם, ששלחתי אל אדוני, כה (אני) אמרתי: הקצינים והסמלים שלהם ¹⁰יִפְקְדוּ עליהם. עתה אף אחד לא פִּקְדָה. משלוש מאות אנשי צבא, [היו] ¹⁵רק חמישים איש. חלילה שאדוני יאמר "מדוע לא ב[דק]ת את עניין החנום האלה?" ²⁰עתה [כתבתי] אל א[דוני]. ידע[נא] אדוני את זאת. ש[לום] לעיר מ[ארי] ולארמון.

אמור אל אדוני: כה (אמר) איתור-אסדו עבדך: ⁵אחרי יציאת אדוני (לדרך) והאלים מנומחה ומקטרה, שלשבועה (= חִי-אל) צריך להישבע, הגיעו אלי. ועם האלים האלה פִּרִישׁ-שָׁרִישׁ ואילי-מליכ, המשרת (בדרגת) רוכבי חמורים, אנשי נומחה, אִילִיסוּם, רוכבי חמורים, שליח איש קטרה, שלושה שליחים, רוכבי חמורים, הגיעו אלי. כהגיעם החרמתי בעבורם ²⁰בתים (שמיועדים) להחר[מה].

[א]מור [אל] אדו[ני], [כה] (אמר) אתור-אסדו [עבדך]: [... ה]חנום, שבמארי ... הוצבו ... ^{צד שני} [ומ]כפרי[הם] הו[צאתי] ובמבצר [אס]פתי [וחז]קתי את כוחותי. שאגיע [עם] צבאי.

[אמור] אל אדוני, כה (אמר) אתור-אסדו עבדך: יָסִים-מַחַר, עבד אדוני, הגיע ממעלה (הנהר) ⁵והמידע, שהביא משמח: את הארץ כולה, ואת כל המלכים של ביני-ימינה, הכנעתי בעבור אדוני. עם יָסִים-מַחַר, שלושה ש[ליחי]ם ¹⁰של [מל]כי ביני-ימינה, אישתי-אָבֵל, איש אופרפ[ום], קוטן, איש י[חר]וּרוֹם, חבדו-אש[תר], איש אמנום [ו]שני עבד[ים] ושלושה [שוורים הם הביאו איתם].

(ההמשך לא תורגם)

[אמור א]ל אדוני, כה (אמר) איתור-אסדו [עבדך]: ה[נ]ה שליחי [ביני-ימינה לש]לום ו[לשבועה ⁵ב]או אלי: ! ..., יִפְחֵ-לִים, ... [ב]לַתְּנָה, ז'י [...], [י]נְתִין-אל, הם המפ[קדים], [בן-]מוֹתֵי-אל, אֵילִי[...], ¹⁰יִתְקַמוּם, איש אופרפום, שְׁחָמָה..., איש יִרְחוּ, חמורבי, מְנַבֵּל-אל, שני [אנשי] יִחְרוּרוּ, (סך הכל) [שנים עשר] שליחים. מוֹתֵי-נְרִים, ¹⁵[הולך] לפניהם (= מורה דרך) של אדוני. שלושה אנשי סְחָרוֹם (באזור סגרתום), ארבעה אנשי מְלַחִיתוֹם, ארבעה אנשי פּוֹם, ארבעה אנשי זִינְיִן ²⁰שני אנשי ש-ללום (באזור סגרתום), איש אחד מְדִמִּיקוֹם, (סך הכל) [שמונה] עשרה אנשים, שלעריהם לש[בת אמרו ל]. כ[ה הם (אמרו)] ...

צד שני " ... את זה יסג[רו] ... וב[תיה]ם צריך ... וב[שדות]יהם ... מפני שמים בְּנָהַר אי[שים-יחדון-לים], ⁵ושדה מושקה רטון[ב] יש. אדוני צריך ל[בוא] מהר, בכדי שיוצפו שדות בתיהם. זאת ועוד. ח[נ]וֹם תקו[ף] תק[פון] (את העדרים), שיצ[או]

(למרעה).¹⁰ הם שמ[ו]ן פניהם לש[דו]ד. לפני הגעת [אדוני], כ[ך] או [אחרת אדוני] צריך לכתוב לי. מה שאדוני יכתוב, אכן [אעשה. זאת ועוד. את מכתב]י [זה אשלח אחר]י הארוחה.

293

אמור אל אדוני, כה (אמר) אתור-אסדו עבדך: איש אחד מאימר, עם סירות⁵ של שעורה ויין, ירד. האיש הזה [דיבר עם א]יש אימר ולנסיו: שלח אותו אל[ני] באומרו: א[יתו נפגשתי ו]כה הוא (אמר):¹⁰ לאת[ור-אסדו כך א]מרתי: הם [לא] קטלו ע[י], וביני-ימינה [כך א]מרם, כה הם (אומרם): "עכוב¹⁵ נעכב בדיבורים את בני-סימאל], נקום ננקום את נקמתנו ואחר כך ע[י]ר נקטול." עתה האיש שאת הידיעה הזו²⁰ אמר לי, למארי, אל אדוני הלך. כששמעתי את הידיעה הזו חיזקתי את כוחותיי המיוחדים. את כל הבקר והצאן, שנמצאים במחוז שלי, העברתי לגדה המזרחית, וריכזתי במחוז מארי. אדוני צריך לכתוב לאיבלפאל, בכדי שאת הצאן של הנווה,³⁰ שרועה (=אוכל) [בגד]ת החבור, יעביר לשדות המרעה, שבגדת תעלת חבור. ולמושלים אדוני צריך לכתוב, בכדי שיחזקו את כוחותיהם המיוחדים.

משה ענבר, נבואות, בריתות ושבטים בתעודות מארי בתקופת המלכים האמוריים
(מסוף מאה י"ט לפסה"נ ועד שנת 1760 לפסה"נ), (מוסד ביאליק, ירושלים
2007)

Moshe Anbar, Prophecy, Treaty-making and Tribes in the Mari Documents during the Period of the Amorite Kings (From the end of the 19th Century B.C. E. until 1760 B.C.E.), Bialik Institute (Mossad Bialik), Jerusalem 2007 (In Hebrew)

רשימת הקיצורים

עמ' יג-טז, ב. כתבי עת וספרי יסוד:

"אדוני הזמן":

D. Charpin and N. Ziegler, « Masters of Time: Old Babylonian Kings and Calendars », dans J. Sanmartin *et al.* (éd.), *Time and History in the Ancient Near East (CRRAI 56)*, Barcelone, 2013

"אלים, מלכים וסוחרים"

D. Charpin, *Gods, Kings, and Merchants in Old Babylonian Mesopotamia*, Leuven – Paris- Bristol, CT, 2015

"אריוך":

J.-M. Durand, "De l'époque amorrite à la Bible: Le cas d'Arriuk", in:
Memoriae Igor M. Diakonoff, Babel une Bibel 2 (L. Kogan and al.
eds.), Winona Lake, Indiana 2005

"בין שני נהרות":

Entre deux fleuves – 1 Untersuchungen zur historischen
Geographie Obermesopotamiens im 2. Jahrtausend v. Chr, (E.
Cancik-Kirschbaum and N. Ziegler eds.), Berliner Beiträge zum
Vorderen Orient 20, Gladbeck, 2009

"ג'זירה":

M. Guichard, "Nahur et la route des marchands assyriens à
l'époque de Zimrî-Lîm", in: *Anatolia and the Jazira during the Old
Assyrian period* (J.G. Dercksen ed.). *Old Assyrian Archives
Studies* 3, Leiden 2008

"הגילויים":

A. Cavigneaux, "Les découvertes épigraphiques des fouilles
récentes de Mari. État des recherches en janvier 2009", *Studia
Orontica* 6 2009

"הגיבור הצעיר":

M. Guichard, "Un David raté ou une histoire de *habiru* à l'époque amorrite. Vie et mort de Samsī-Ērah, chef de guerre et homme du peuple", in: *Le jeune héros, Recherches sur la formation et la diffusion d'un thème littéraire au Proche-Orient ancien, Actes du colloque organisé par les chaires d'Assyriologie et des Milieux bibliques du Collège de France, Paris, les 6 et 7 avril 200*, J.-M. Durand, Th. Römer, M. Langlois (eds.), OBO 250, Fribourg/Göttingen, 2011, 29-93

"המפלה":

D. Charpin, "La défaite, conséquence de la colère divine. La théologie de l'histoire Alep d'après les archives royales inédite de Mari." In *Colères et repentirs divins*, Jean-Marie Durand, Lionel Marti and Thomas Römer (eds.), *Actes du colloque organisé par le Collège de France, Paris, les 24 et 25 avril 2013, Orbis Biblicus Orientalis 278*, Fribourg - Suisse 2016

"הנבואה במזרח הקרוב":

D. Charpin, Le prophétisme dans le Proche-Orient d'après les archives de Mari (XVIIIe siècle av. J.-C.), *Le Monde de la Bible* 64, Genève, 2012, 31-73

ובנוסח אנגלי: "אלים, מלכים וסוחרים", 58-11

"מבחר מכתבים":

הקובץ המצורף השני באתר שלי - מארי והמקרא: מבחר מכתבי מארי, בייחוד

אלה שיש להם זיקה למקרא מכול היבט שהוא.

"מילון מקראי":

Supplément au Dictionnaire de la Bible 77-78, Paris 2008

"מיתולוגיה":

J.-M. Durand, "La Religion amorrite en Syrie à l'Époque des Archives de Mari", in: *Mythologie et Religion des Sémites Occidentaux*, Vol. I: Ébla, Mari, (G. del Olmo Lete ed.), Leuven-Paris-Dudley, MA 2008, pp. 161-716

"מלחמה ושלום":

D. Charpin, Guerre et paix dans le monde amorrite et post-amorrite, *CR LII^eRAI*, Alter Orient und Altes Testament 401, Göttingen 2014, pp. 189-214.

"מסלול":

D. Charpin, "Un itinéraire paléo-babylonien le long du Habur",

ראה "בין שני נהרות", עמ' 59-74

"מרכז של בנימין":

J.-M. Durand, "Un centre benjaminite aux portes de Mari. Réflexions sur le caractère mixte de la population du royaume de Mari", in: *Studies Presented in Honour of Veysel Donbaz* DUB.SAR E.DUB.BA.A Veysel Donbaz'a Sunulan Yazilar, Donmez, Sevket (ed.), Istanbul 2010, pp. 109-114

"משתאות":

D. Charpin, «Les usages politiques des banquets d'après la documentation mésopotamienne du début du deuxième millénaire av. J.-C.», dans B. Lion et al. (eds.), *Le banquet du monarque dans le monde antique, (Orient, Grèce et Rome)*, Rennes 2013

"נדוניה":

D. Charpin, "La dot de la Princesse Mariote Inbatum", in: *Muhhibe Darga Armaghani, T. Tarhan, A. Tibet and E. konyar* (eds.), Istanbul 2008, pp. 159-172

"נשואי נסיכה למלך":

(D. Charpin, "Le mariage d'une princesse de Qabra avec un prince de Qatna », in: RHM 2, *Mémoires de NABU* 17, Paris, 2015, (6

"פרוטוקול":

D. Charpin, "Un nouveau 'Protocole de Serment' de Mari",
*Opening the Tablet Box: Near Eastern Studies in Honor of
Benjamin R. Foster*, S. C. Melville and A. L. Slotsky (eds.).
Leiden and Boston, 2010, pp. 49-75

"צ'אגאר בַּזאר":

Ö. Tunca and A. Baghdo, *Chagar Bazar (Syrie) III*, Louvain-Paris-
Dudley (MA) 2008

"שירת העלילה של זמרלם" ראה נספח

M. Guichard, *Florilegium marianum XIV, L'épopée de Zimrī-Lîm*,
Mémoires de NABU 16, Paris, 2014

"תל לילין":

J. Eidem, *The Royal Archives from Tell Leilan. Old Babylonian
Letters and Treaties from the Lower Town Palace East*, PIHANS
vol. 117, Leiden 2011

"תתל":

M. Krebernik, *Tall Bi'a/Tuttul – II Die altorientalischen Schriftfunde*,
WVDOG 100, Saarbrücken, 2001

D. Charpin, *Lire et écrire à Babylone*, Paris 2008

ARM XXX J.-M. Durand, *La Nomenclature des habits et des textiles dans les textes de Mari*, Paris 2009

ARM XXXI M. Guichard, *La vaisselle de luxe des rois de Mari*, Paris 2005

CRLIV^eRAI: *Organisation, Representation, and Symbols of Power in the Ancient Near East*, G. Wilhelm (ed.), Wiona Lake, Indiana 2012

FM IX N. Ziegler, *Mémoires de N.A.B.U. 10, Florilegium marianum IX, Les Musiciens et la musique d'après les archives de Mari*, Paris 2007

FM X L. Marti, *Mémoires de N.A.B.U. 11, Florilegium marianum X, *Nomades et sédentaires à Mari: la perception de la taxe-sugâgûtum**, Paris 2007

FM XI G. Chambon, *Mémoires de N.A.B.U. 12, Florilegium marianum XI, Les Archives du vin à Mari*, Paris 2009

FM XVI H. Reculeau, *Mémoires de N.A.B.U. 21, Florilegium marianum XVI, L'agriculture irriguée au royaume de Mari*, Paris 2018

Mél. Hunger, *Festschrift für Hermann Hunger zum 65 Geburtstag gewidmet von seinen Freunden, Kollegen und Schuelern*, Markus

Kohbach, et al. (eds.), Wiener Zeitschrift für die Kunde des
Morgenlandes XCVII (2007)

Mél. Perrot, Contribution à l'histoire de l'Iran, Mélanges offert à
Jean Perrot, Paris 1990

Šapal tibnim mû illakū, *Studies Presented to Joaquín Sanmartín
on the Occasion of his 65th Birthday*, G. del Olmo Lete, L. Feliu
and A. Millet Albà (eds.), Aula Orientalis-Supplementa 22,
Sabadell-Barcelona, 2006

עמ' 2: בחודש נובמבר 2010 התחילה עונת החפירות ה-47.

על חפירות מארי ראה גם "מילון מקראי", עמ' 17-212.

על מה שעוללו לתל חרירי המאורעות בסוריה, ראה:

<http://www.youtube.com/watch?v=565p8KXCUCw>

/ <http://www.apsa2011.com/index.php/en>

"Le patrimoine syrien en danger", *Archéologia* 515 (Novembre
2013)

לפי הרצאה של דיראן בקולג' דה פראנס ב-4 באפריל 2011 מספר התעודות
הוא 25000. לעומת זאת לפי שארפין מספרם הוא 15000 ("הנבואה במזרח
הקרוב", עמ' 32; "משתאות", עמ' 34).

עד 2016 התפרסמו כ-2539 מכתבים מתוך כ-8668 תעודות שפורסמו.

עמ' 3: מבין שני ההסברים לנוסחת הפתיחה של המכתבים תקף רק ההסבר שמדובר בנוסחה קפואה של פתיחת דבריו של שליח בעל-פה.

עמ' 4: ביבליוגרפיה מעודכנת של פרסומים של תעודות מארי ועל תעודות מארי ניתן למצוא באתר: <http://www.archibab.fr/>.

עמ' 5: על שתי התקופות הראשונות בהיסטוריה של מארי, ראה גם "מילון מקראי", עמ' 221-233.

יש להדגיש שהחנך דיברו אמורית ולא אכדית.

עמ' 7: ייתכן שמדובר לא במסע אחד אלא בשניים (* n. 187, p. ARM XXX).

עמ' 10: שנה שתיים-עשרה: כיבוש נינוה אירע בסוף חודש אייר (IX) (D. Lacambre, *Iraq LXVI* [2004], p. 23).

עמ' 13: שנה שש-עשרה: יסמחאדִּי שהה באשנִּכָּם (צ'גאר בַּזאר) שמונה ימים, בין ה-7 ל-15 בחודש ה-IX*. התעודות נחתמו על-ידי הסופר מִשֵּׁם (D. Lacambre, *NABU 2016/63*).

עמ' 16: זמרלם עצמו רצה להתמלך בַּכָּרְד מבלי שהייתה לו הצדקה לכך, ראה:

D. Charpin and J.-M. Durand, "Prétendants au trône dans le Proche-Orient amorrite", in: *Assyria and Beyond. Studies Presented to Mogens Trolle Larsen*, J. G. Dercksen (ed.), PIHANS 100, Leiden 2004, p. 100, A.1215.24-31, 43-48.

חֲנַת וּסְפָרְתָם נִכְלָלוּ בַתְּחוּם מַמְלַכְתּוֹ שֶׁל זְמַרְלָם מֵרֵאשִׁית יְמֵי שְׁלֹטוֹנוֹ (FM X,)
(p. 23a and p. 24 Note).

עמוד 17, שנה שלישית: יש המעדיפים לתרגם את שם השנה השלישית
בעקבות המילון (CAD E, p. 361b [cfr. FM V, pp. 184-185, n. 108]):
"השנה שבה המלך ייסד מחדש את הסטטוס קוו (= המצב הקיים)" לאזור אַח-
פָּרְתָם". המלך הכריז על *mīšarum* ("צו מלכותי"), כפי שהיה נהוג בבבל.
בתחילת שלטונו של כל מלך הוא שמט את החובות ושחרר את העבדים.
לפי תעודות שעדיין לא פורסמו עילמים שמרו על המקדש הבינלאומי של תְּרֶקָה
בזמן המרד של בְּנִימֶן. הם ערבו לחופש הפולחן בו.

J-M DURAND, La "suprématie Élamite. Réexamen, vingt ans
après la XXXVIe RAI (1989)", *Susa and Elam. Archaeological,
Philological, Historical and Geographical Perspectives*, eds. K. De
Graef, Jan Tavernier, Leiden, Boston, 2013, p. 334

עמ' 20: זְמַרְלָם וַחֲצָרוֹ בִּיקְרוּ בְּתֶרֶקָה בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל (VI) שֶׁל הַשָּׁנָה הַשִּׁישִׁית
(ARM XXX, p. 287, XVIII.49, note).

סימן ליחסי השלום בין מארי לְאֶשְׁנֶן נִיתַן לְרֵאוֹת בְּמִשְׁלוֹחַ שְׁנֵי בְּגָדִים מִיּוֹחַדִּים
מִזְמַרְלָם "לְאֶבְלֶפֶאֶל מֶלֶךְ אֶשְׁנֶן" ב-2 לְחֹדֶשׁ אֲדָר (XII) בְּשָׁנָה הַשִּׁישִׁית לְמַלְכוּת
זְמַרְלָם (M.12187.1-4 [ARM XXX, p. 303]).

עמ' 21-22: שְׁנָה שְׁמִינִית: יִיתֶכֶן שֶׁמִּשְׁפַּט תִּיאֹר הַזֶּמֶן: "כַּאֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ הֵלֵךְ
לְהַשְׁלִים בֵּין הַמְּלָכִים" הַמוֹפִיעַ בְּתַעֲוָדָה פְּגוּמָה (FM XI.39.III.3'-4') מִתִּיִּיחַ

לנסינות זמרלם להשכין שלום בין קרנלם מלך אנדרג לבין חמורבי מלך פרד
בחודש תשרי (VII) או חשוון (VIII) (ראה שם, עמ' 82, הערה a).

עמ' 22: לפי דיראן המסע לחשל ארך מה-24 לחודש אלול (VI) עד ה-3 לחודש
תשרי (VII) (*ARM XXX*, p. 365).

שנה עשירית: זמרלם יצא למסע לימחד בסוף חודש שבט (XI) (*ARM XXX*.
[p.380] (M.10515).

עמ' 23-22: לפי ההקדמה ל-*ARM XXIII.535* (*ARM XXX*, p. 382) המסע
נערך בין ה-29 לחודש אדר (XII) של השנה העשירית למלכות זמרלם ל-29
לחודש אייר (II) של השנה האחת-עשרה למלכותו.

עמ' 25-23: שנה אחת-עשרה: ב-20 לחודש אלול (VI) אסדתפם מלך חרן נתן
לזמרלם מתנות באפקם של החבור. כמו כן ניתנו מתנות על-ידי בנמאד מלך
נחרי, סבפנאד מלך שד וירכבאד מלך חנזת (*ARM XXXI.167*). שרי צבא של
בבל שהו במארי בחודש חשוון (VIII) (*FM XI*, p. 119, Note).

M. Guichard, "Relations entre Carkémish et Mari : nouveaux fragments", *Semitica* 54,
2012, pp. 19-32.

עמ' 26-25: שנה שתים-עשרה: בחודש אב (V) צבא בבלי עבר במארי בדרכו
לבבל (*FM XI.102*).

עמ' 27: זמרלם חזר ממסעו לעזרת אנדרג, שהייתה נתונה לאיומים מצד אשמדגן מלך אפלתם, באמצע חודש אב (V). אחרי שיצא מאנדרג, הוא עבר דרך סגרתם ותרק (M.11602 [ARM XXX, pp. 401-402]).

עמ' 28: ב-6 בחודש ניסן (I) בשנה הארבע-עשרה למלכות זמרלם נרשמו בתעודה פריטים "של שלל אדמתם" שבממלכת אשלכ (M.18159 [ARM XXX, p. 416]). יש לציין שב-13 בחודש זמרלם נמצא בנחר (M.12094.18 [ARM XXX, p. 419]), וב-19 וב-20 הוא נמצא באשנכם (M.11234.10; [ARM XXX, pp. 420-421] M.11223.33). ולבסוף ב-12 בחודש אייר (II) הוא מקבל בעיר ירבנס שבלב אדמרץ מתנת אריגים ובגד מחמד מלך אנדרג (M.18156 [ARM XXX, p. 422]).

עמ' 29: לדעת שארפין כעבור כעשרים שנה לאחר הרס מארי הוקמה מחדש ממלכת מארי על-ידי יפחסמאבם (ולאחריו אצסמאבם וידחאבם) בשטח זה לזה שהיה לה בימי זמרלם. שלושת המלכים הראשונים מלכו כעשרים שנה. הארמון החדש לא שרד מפני שנבנה בחלק התל שהתמוטט לתוך הנהר או מפני שהיה בחלק התל שעדיין לא נחפר. ארכיונים של תקופה זו נמצאו בתרק, טבתם וחרדם. (D. Charpin, "Le 'pays de Mari et des bédouins' à l'époque de Samsu-iluna de Babylone", RA 105 [2011], pp. 41-59).

סעיף 2, א: ראש השרים (*šukkallum*) היה ממונה על המושלים ושר הכלכלה (*šandabakkum*) היה ממונה על אבות הבית. אב הבית לא היה כפוף למושל

אלא כפוף לשר הכלכלה. אנו למדים זאת ממכתב שיִסְדֵגְן כתב לִסְמֵתֵר ראש השרים.

יִסְדֵגְן לִסְמֵתֵר

(["פרוטוקול", עמ' 68] [A.713.56-61])

⁵⁶ כך שמעתי: "יִסְמֵסֵמֵ (שר הכלכלה) כך אמר לפני סְמֵתֵר: כה הוא (אמר): 'כמו שאתה מופקד על המושלים, אני כמוך מופקד על אבות הבית!'⁶⁰ חוץ מהמלך אדוני איני מתחשב בדעת איש!" את זאת שמעתי.

במארי המושל נקרא *šāpiṭum* בעוד שבבל תוארו היה *šāpirum*.

לרשות המלך עמדו גם מנגנים ומנגנות, זמרים וזמרות, להטוטנים וליצנים (FM IX). לאב הבית היה משנה (ARM XXVII.60.14) וגם לאביר הרועים (מְרָחֵם) היה משנה (ARM XXVII.93.8).

עמ' 30: הרְבָאֵנִם, ראש העיר בבבל, הוא מקבילו של הִסְגָּם במארי (D.) (Charpin, RA 101 [2007], pp.169, 171).

עמ' 29-30: הִמְרָחֵם הוא: שר מקנה (בראשית מז, ו); או: על הצאן (דה"א כז, לא).

עמ' 30-31: יש מי שחישב, שהאוכלוסיה בשלושת המחוזות המרכזים שבממלכת זמרלם (מארי, תְרָקָ וסְגֵרָתֵם) מנתה בין שלושים ושניים אלף לחמישים אלף איש, הצבא מנה ארבעת אלפים איש או ארבעת אלפים וחמש מאות איש ("מילון מקראי", עמ' 246, 269; FM X, p. 15).

עמ' 33-34: הוסף לביבליוגרפיה את "מיתולוגיה", עמ' 433-487.

J. Stökl, *Prophecy in the Ancient Near East*, Leiden-Boston, 2012,
pp. 29-100.

"הנבואה במזרח הקרוב".

עמ' 34, 1: וכן בצורת *mahhum*.

עמ' 35: המִחְתָּם היו רווקות (שארפין "הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 43). מִחְתָּם
מזמן יִסְמַחְאֵד היו בתעודות מתתל ו"צ'אגאר בַּזָּאֵר" (היא אֲשַׁנְכָּם) - מִחְתָּם של
אֵד של חלב: ("תתל", "KTT 359.3"; "KTT 306.5"; "צ'אגאר בַּזָּאֵר" (היא
אֲשַׁנְכָּם), מספר 176).

עמ' 35-36: לפי שארפין (D. Charpin, *NABU 2013/45; RA 108/1*)
203b p. ([2014], יש לנו, ככל הנראה, עדות בתְּרֵק ל"נביאים" (*nabiū*)
בתקופת "המושלים" (ראה עמ' 5).

עמ' 35-36: בתעודה מתרקה מתקופת "המושלים" (ראה בספרי עמ' 5) שני
עדים מכונים "נביא" (*na-bi-ú*). זו העדות הקדומה ביותר של התואר. (O.
Rouault, *Terqa Final Reports No.2. Les textes des saisons 5 à 9*,
Bibliotheca Mesopotamica 29, Malibu, 2011, pp. 55-56, no. 9-1, ll.
(25-26)

עמ' 36: אֵד של נַחַר ("ג'זירה", עמ' 48, הע' 30).

עמ' 37: מִחְתָּם: אֲשַׁתֵּר (A.1890)

עמ' 38: נָחַר ("ג'זירה", עמ' 48, הע' 30).

נביא (devin) פעל ביישוב רבן שבמחוז מארי, p. M.7474 (ARM XXX, p. 335a).

עמ' 36-38: אַחַלְפָּאדל היה מַחֵם של אַדְּ של חלב. הוא קיבל חמישה ליטר של בירה משובחת בצ'אגאר בַּזָּאר (היא אַשְׁנָם) ("צ'אגאר בַּזָּאר", מס' 176). שני מַחֵם נזכרים בשתי תעודות מתתל (ראה שם, עמ' 316).

עמ' 43: הפסל של אַדְּ של נחור נעלם. האל אַדְּ דורש מזמְרָלם באמצעות הנביא שייצרו בעבורו פסל חדש ("ג'זירה", עמ' 48, הע' 30).

עמ' 43: בטקסט פולחני אחד יש קשר בין נבואה למוסיקה (FM IX, p. 61,) (27'-21||; השווה מלכים ב ג, טו).

עמ' 44, ב: במכתב של סְמֶתַר מזמן המרד של בְּנִימַן מסופר שבשעה שצבא מארי צר על מְשֶׁלֶן, אַפְּלָם של דָּגֵן יכול היה להיכנס לעיר, ככל הנראה למטרות פולחניות. הנצורים מנצלים את ההזדמנות ומפקידים בידיו מכתב למלך ("מיתולוגיה", עמ' 446, A.52).

עמ' 47: "שירת העלילה..." (ראה נספח), טור שלישי, שורה 41: "קרא למנחשים וטיהר".

עמ' 48: "שירת העלילה..." (ראה נספח), טור שלישי, שורה 48.

עמ' 59: להלן הצעה אחרת לתרגום שורות 36-37: "אשלח אותם לרעות את השבטים שלהם ב(תעלת) חֶבֶר ואתן לך את הנהר כולו". חֶבֶר הוא שם התעלה

של מארי שעברה ליד משלן ("מיתולוגיה", עמ' 221, הע' 166, עמ' 466-467;
"מרכז של בנימין", עמ' 111, הע' 5).

עמ' 60: יש המשווים את המתואר בנבואה בתעודה ARM XXVI.196 לתהלים
פרק פב. שארפין ("הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 39, 46) מעיר, שבשעה
שמלך מארי זוכה לעידוד של האל דגן, בעימות עם מלך אשנן, הרי זה האחרון
זוכה מצדו לעידוד מהאלה פתתם (צורה של אשתר), לפי שני לוחות שמוצאם
ככל הנראה מנרבתם (FLP 1674; FLP 2064):

האלה פתתם לאבלפאל

(FLP 1674, [M. de Jong Ellis, *MARI V* (1987), pp. 240, 258])

המלך אבלפאל, כה (אמרה) פתתם:

הסודות של האלים נמצאים לפניי.⁵ מפני שאתה מזכיר תמיד את שמי (מילולית:
מפני שהזכרת שמי תמיד בפיר), אגלה (מילולית: אפתח) לך תמיד את סודות
האלים. בעצת¹⁰ האלים ובצו של אגם הארץ נתונה לך לשלוט (בה). תשחרר את
הארץ העליונה והתחתונה (מילולית: את סנדל הארץ העליונה¹⁵ והתחתונה
תתיר). תפדה? את רכוש הארץ העליונה והתחתונה. מחיר השוק שלך לא
ימעט. כל ארץ שידך²⁰ תכבוש, אוכל רגוע (מילולית: מנוחה) ... אני, פתתם,
אחזק את יסודות כסאך. מלאך²⁵ שומר העמדתי לך. הקשב לי (מילולית: אוזןך
לו תהיה מופנית אליי)!

האלה פתתם לאבלפאל

(FLP 2064, [M. de Jong Ellis, *MARI V* (1987), p. 239])

בתעודה, שממנה שרדו רק מלים בודדות, מופיעה בסוף שורה 3, בנוסף לפתיחה הזוה, המילה: "הכנעתי בעבורך".

עמ' 61: במקום "קבוצות הקוצרים", שארפין מתרגם: "עיבודים חקלאיים" (exploitations agricoles), "הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 35.

עמ' 64, שורה 33: עדיף: "תובע" על פני "שומר".

עמ' 65-66: יחדנלם נטש את בריתו עם חלב וכרת ברית עם אַשַׁנַּנ ("מילון מקראי", עמ' 268).

שארפין מעיר על דמיון נוסף בשני המקרים: הנביא לא יכול להביא בעצמו את מסר הנבואה שלו למי שהיא יועדה בשבילו ("הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 36, הערה 24).

עמ' 69, סעיף 5: שארפין מצביע על העובדה, שהאל שמש ממריץ את מלך מארי לתקוף את חמורבי מלך כַּרְד, שהיה אויב מושבע של מלך אַנְדְּרַג, והנבואה, כזכור, יצאה מפיו של נביא בן אַנְדְּרַג! ("הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 40, הערה 55). כמו-כן הוא משווה (עמ' 66) לנוסחה בירמיהו כב, ג-ד.

עמ' 75: ARM XXVI.212 הוא התשובה ל- ARM XXVI.185-bis (שארפין, "הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 50). כמו-כן הוא מעיר (שם עמ' 65) על הדמיון למלכים א, כב, ה-ט: על אותה שאלה, דרישה בה', עונים ארבע מאות הנביאים מטעם מלך ישראל, ואחר-כך עונה נביא ה' מטעם יהושפט מלך יהודה. אך

במקרה זה התשובות הפוכות.

עמ' 81: ב-ARM XXVI.214 במקום "למחנה בַּלְתָּאֶפְלִם" יש לתרגם "לבטן בַּלְתָּאֶפְלִם" ('13-11.47.11 FM IX וכן עמ' 201, הע' 13).

ביחס ל-ARM XXVI.237 שארפין ("הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 66) מעיר שגם כאן, כמו במקרה של ARM XXVI.212, ובדומה למקרא, עושים שימוש בו-זמני בשני אמצעי חיזוי: שם בנבואות וכאן בחלומות ובנבואה.

עמ' 81: בספר הבאנו רק את חלקו השני של הלוח. עתה אנו מביאים גם את חלקו הראשון.

:ARM XVI.237.1-21

בחלקו הראשון של המכתב מדובר בחלום ובחלקו השני בנבואת מַחְתָּם. בהמשך נביא עוד דוגמא של חלום ולאחריו נבואת מַחְתָּם.

תרגום חלקו הראשון של המכתב:

אֲדָרָא אִם הַמֶּלֶךְ כּוֹתֵבֶת לְבִנָּה זְמַרְלָם, שֶׁהִיא חִלְמָה חִלּוּם שֶׁכְּדוֹגְמָתוֹ לֹא חִלְמָה מֵאֵז "שְׁלוּם" בֵּית יַחְדָּנְלָם אֲבִי זְמַרְלָם, יִיתְכֵּן שְׁכוֹנְתָהּ מֵאֵז הַרְס בֵּית יַחְדָּנְלָם וְהַמֶּלֶכֶת יִסְמַח-אֲדָא בְּמֵאֵרִי אוֹ מֵאֵז שִׁיקוּם בֵּיתוֹ עִם הַמֶּלֶכֶת זְמַרְלָם. עֲנִיין הָאוֹתוֹת לֹא בְּרוּר. הִיא נִכְנָסָה בְּחִלּוּמָה לְמִקְדָּשׁ וְהַפְסָלִים לֹא הָיוּ לְפָנַי הָאֵלֵה. הַכּוֹהֵן הַגָּדוֹל שֶׁל הַמִּקְדָּשׁ קָרָא בְּקוֹל שֶׁהָאֵל דָּגַן יַחְזוֹר.

אמור אל אדוני: כה (אמרה) אֲדָרָא אמתך:

מֵאֵז "שְׁלוּם" (*šulmum*) בֵּית אֲבִיךָ אֵפֶעַם⁵ לֹא רָאִיתִי אֶת הַחִלּוּם הַזֶּה. הָאוֹתוֹת (*ittum*) הַקּוֹדְמִים שֶׁלִּי הֵם אֵלֵה. בְּחִלּוּמֵי נִכְנָסְתִּי לְבֵית (= מִקְדָּשׁ) בְּלֶת-אֶפְלִם. בְּלֶת-אֶפְלִם¹⁰ לֹא יֵשֵׁבָה וְהַפְסָלִים שֶׁלְּפָנַי לֹא הָיוּ. וְרָאִיתִי וְהַתְּחַלְתִּי

לבכות. חלומי זה (היה) השכם בבוקר. חזרתי ויד הכוהן הגדול¹⁵ של אשתר
בשר עמד בשער בָּלֶת-אֶכְלֵם ו"פה זר"(?) כך היה קורא: "חזור אלי דגן!²⁰ חזור
אלי דגן". כך היה קורא.

המכתב שגם בו יש חלום ונבואת מִחְתָּם:

חֲמִשְׁגֶשׁ לִשְׁנַחֲרַחֲלִי

(M.7160 [D. Charpin, «Prophéties et rêves "censurés" dans les
archives royales de Mari», dans J.-M. Durand, Th. Römer & M.
Bürki (éd.), *Comment devient-on prophète? Actes du colloque
organisé par le Collège de France, Paris, les 4-5 avril 2011, OBO*
265, 2014, p. 32])

חֲמִשְׁגֶשׁ כותב לִשְׁנַחֲרַחֲלִי, מזכירו של זְמַרְלֵם שהוא חלם חלום שלא בישר
טובות למלך והוא התלבט האם לספר את החלום למישהו. אך הנה בא אליו
יִסְמִסֵּם, שר הכלכלה, וסיפר לו שִׁמְחָתָם של אשתר בֶּסֶר באה אליו ובפיה ככל
הנראה נבואה טובה למלך.

[אמו]ר [לשְׁנַחֲרַחֲלִי]: [כה] (אמר) חֲמִשְׁגֶשׁ [בנ]ר:

ראיתי⁵ [חלום] ש(מתייחס) לאדוני. [הוא לא ט]וב. החלום הזה [אכ]ן מדאיג. ואני

אמר[תי] [בלבי]: כה אני (אמרתי בלבי): "(האם) א[חזור] על החלום שלי?"

¹⁰יִסְמִסֵּם ב[א], כה הוא (אמר): "מִחְתָּם] של אשתר בֶּסֶר ב[אה אלי] וכה (היא)

אמרה לי[:]"לשמור (שורש נצ"ר) ... אשמ[ור]...]

עמ' 83: ARM XXVI.206.28-31, בעקבות (M.18192 (ARM XXX, p. 323), יש לתרגם: "הנה [לא כתבתי] את הנ[בואה, אשר] הוא אמר לי ושלחתי (אותו [המחם])³⁰ אל [אדוני]". בתעודה האמרכלית מה-14 לחודש סיוון (III) בשנה השביעית לזמרלם נרשם בגד אחד, וסך-עיניים אחד לחמור שניתנו בסגרתם למחם (כך!) ששילחו. הכוונה, כנראה, למחם שמופיע בתעודה ARM XXVI.206, ראה בספרי, עמ' 82-83).

עמ' 85: הנבואה המצוטטת ב-ARM XXVI.217 היא לפי המכתב A.3087 מפי האל אד מנחר.

אתראסד לזמרלם

(7-1'.A.3087; "הנבואה במזרח הקרוב", עמ' 36, הערה 23; עמ' 41, הערה 61; עמ' 58, הערה 158; D. Charpin, "Le prophétisme dans le Proche-Orient d'après les archives de Mari (XVIIIe siècle av. J.-C.)", *Le Monde de la Bible* 64, Genève, 2012, 58)

מכתב של אתראסד הכותב מנחר. ניתן רק בתרגום לצרפתית:

לפי נבואה של מח אחדים אד רוצה שיציבו מחדש את הפסל שלו בנחר.

^{7-1'}[עתה] שלחתי לאדוני באמצעות נפסארח את קווצות השיער שלהם ואת [ציציות הבגדים שלהם], בכדי שאדוני יוכל לערוך ניחושים על [קווצות השער שלהם] וציציות הבגדים שלהם ושאדוני יוכל לפעול לפי מעמדו המלכותי".

עמ' 88: התעודה ARM XXIII.494 התפרסמה לאחרונה שוב כ-FM XI.85 ונוספו עליה שתי תעודות המעידה גם הן על השתתפות החנמ בסעודות (FM XI.86-87).

עמ' 89: ראה לעיל עמ' 44, ב.

סעיף 26:

בנבואה שעדיין לא פורסמה מדובר בפסל של אֲדַ שֶנְעֵלִם וּמֶלֶךְ מֵאֲרִי נִדְרַשׁ לִיצֵר פֶּסֶל חֲדָשׁ (ראה לעיל "ג'זירה", עמ' 48, הע' 30).

עמ' 91: דיון רחב על הבריתות ניתן למצוא ב"תל לילן", עמ' 310-324.

עמ' 91 ואילך: יש לציין שהבריתות היו תקפות רק לתקופת השלטון של המלכים שכרתו אותן ולכך מתייחס הביטוי: *ana dārêtim*, מילולית "לתמיד" (שארפין, "אדוני הזמן", עמ' 67).

ראה:

D. Charpin, "Guerre et paix dans le monde amorrite et post-amorrite", *Alter Orient und Altes Testament* 401, Göttingen 2014, pp. 190-199.

עמ' 92, סעיפים א, ב':

סעיף ב': "מלבדך אין לי אב" (FM IX.5.19).

עמ' 95, סעיף 3: באחד ממכתבי תל לילן (מספר 167, שורות 11-13) אנו מוצאים את ההשקפה שהאל הוא זה שמשכין שלום בארץ: " כאשר אַד אדון... ישכין שלום (*salimam...išakkan*) לארץ."

עמ' 95, סעיף 4:

16'"[א]יש באצבע לא נגעו בו ואת הציצית שלי 17'[א]יש לא נטש?" (M.]

17'-16' M.6242.16] (Guichard, RA XCVI 2002, p. 113)

עמ' 96: השווה דרך משל "ויעש להם יהושע שלום ויכרת להם ברית", יהושע ט, טו.

עמ' 99: ראה לדבר שמדובר ביין אפשר למצוא במכתב של בַּנָּם לזמרלם (ראה בהמשך FM VIII.12).

הטקס נערך גם במקדש אַד (= הדד) של חלב שבאגרת (A.2094 [= LAPO]) (17 728).

ערים באַדמַרץ שרצו לכרות ברית יוצגו על-ידי זקני הערים (ראה בהמשך עמ' 192).

בתל לילן יש מכתב שבו מופיע הצירוף *hayārum mahāšum* ("תל לילן") (56.7,11).

עמ' 100-101, ג;

"מלחמה ושלום", עמ' 212-214: ציטוטים של כל השבועות המופיעות במכתבי מארי.

עמ' 101:

המכתבים מתל לילין:

מס' 89, שו' 31-34:

שפרמתשב מלך אלקת כותב לתלאבג מלך אפם שבירתה שבת-אנלל:

"³¹אני ואתה ניפגש. חי אלים בינינו נשבע ודמים (*damuttum*) ביננו יתקיימו."

מס' 185, שו' 4-20:

⁴כה הוא (אמר): "יצאתי לדרך ⁵ואת דם תלאבג שלחתי. לפני שנצא לדרך, הבה

ניגע בדמו והבה נש[בע] בחיי האלים. [כאשר בד]מו ניגע וב[חיי האלים]

¹⁰נשבע. יחלפ-... בלשג ויסרחדג[ן] [בע]רב שלהם צריכים [ללכת] ת ¹⁵ו..."

למחרת [תלאבג] בניו ו[המוח'תרים] של ארצו שאח[ריו] הולכים יג[עו] בדמי

וישבעו בחיי האלים. ובערב שלהם... הם צריכים לחזור.

עמודים 103-113, סעיף 1:

אשמד לזמרלם

(A.4254.4'-11' [D. Charpin, "Ainsi parle l'empereur" à propos de la correspondance des *SUKKAL-MAH*", *Susa and Elam*.

Archaeological, Philological, Historical and Geographical

Perspectives, eds. K. De Graef and J. Tavernier, Leiden – Boston,

2013, p. 349, n. 36])

אשֶׁמֶד, שֶׁהִיָּה מִשְׁבֵּט הַחֲנָנִים, מִיֵּלֵא תִּפְקִיד שֶׁל מְרַחֵם (= "אֲבִיר הַרוּעִים"), אֹ
הַמִּשְׁנָה לְמְרַחֵם אֲבִלְפָאֵל, כּוֹתֵב לְזִמְרָלָם מִכְּתָב שֶׁרָק חִלְקוֹ פּוֹרְסִם.

⁴וְכֹאשֶׁר אֲדוּנִי יִכְתּוֹב אֲלֵיהֶם, ⁵אֵל יִכְתּוֹב אֲלֵיהֶם בְּמַעֲמַד אֲב אוֹ אֲח, (אֵלֵא): "כֹּה
(אִמַּר) זִמְרָלָם", אֵת זֹאת אֲדוּנִי צָרִיךְ לְכַתּוֹב לָהֶם, וְאַחֲר־כֵּן, כֹּאשֶׁר הֵם יִהְיוּ
בִּיחְסִים טוֹבִים עִם אֲדוּנִי, ¹⁰הֵם: "כֵּן אֲדוּנִי", לְפָנַי אֲדוּנִי יִקְרָאוּ.

עמ' 108-112: ראה להלן, עמ' 255-258.

עמ' 109: על חשיבות גובה הכיסא שעליו יושב מי שמוזמן לטקס בחצר המלך
השווה מלכים ב כה, כח (= ירמיהו נב, לב); אסתר ג, א.

עמ' 103-104:

דְּדַחְדָּן לְשֶׁבֶת

(FM VII.2 [LAPO 18 113])

דְּדַחְדָּן, מֶלֶךְ הַרְבֵּם וְהַעִיר אֲבַתָּם, דוֹד זִמְרָלָם מִצַּד הָאֵב, מְדוּוּחַ לְשֶׁבֶת, אַחוֹת
חֲמוֹרְבֵי מֶלֶךְ חֲלָב, עַל דְּבָרִים שֶׁהוּא אִמַּר לְאַחִיָּה בְּרֵאיוֹן שֶׁהִיָּה לוֹ אִתּוֹ. הוּא טַעַן
לְפָנָיו שֶׁהֲרוּגַז שְׁלוֹ כִּלְפֵי אַחוֹתוֹ מִבּוֹסָס עַל רִכִּילוֹת מִשׁוֹלֶלֶת כָּל יִסוּד. הַמַּעֲשֵׂה
אִירַע לְכָל הַמוֹקֵדִים בְּשָׁנָה הַשְּׁתִּי-עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּת זִמְרָלָם.

מור אל שֶׁבֶת: כה (אמר) דְּדַחְדָּן:

שִׁמְעֵתִי אֵת מִכְּתָבְךָ שֶׁשִּׁלַּחַת לִי. הַנְּחַתִּי אֵת הַדִּין וְחִשְׁבוֹן הַמֵּלֵא ⁵שֶׁשִּׁלַּחַת לִי
לְפָנַי חֲמוֹרְבֵי (מֶלֶךְ חֲלָב) וְהַרְגִּיתִי אוֹתוֹ. זֹאת וְעוֹד. אֵת דִּין וְחִשְׁבוֹן כְּךָ הַנְּחַתִּי
לְפָנָיו: כה אני (אמרתי): ¹⁰"אני נשבע באֵד אֲדוּן חֲלָב] וְהָאֵל שֶׁל אֲבִיךָ (סן)!"

בשנה שעברה חמדד[ם] כך נתפש: ¹⁵כה הוא (אמר): 'אדוני' חמ[ורבי כ]תב והיות ש[שבת] לא הת[חשבה] בדעתו' ואני מאוד ²⁰התרגזתי. ב(דברים) האלה אולי הוציאו את דיבת[ה] אליך והר[גיזו] אותך. "כה (אמר) חמורבי: "זאת אמת. הוציאו את דיבתה אל"י והתרגזתי עליה. "עתה הרגעתי אותו. ³⁰אין כל נגזק. כמו שאני תמכתי ברך, שמש לו יתמוך בענייני!

עמודים 103-105:

דדחדן לזמרלם

(A.3185 [J.-M. Durand, *Semitica* LIV (2012), pp. 11-12])

דדחדן היה מלך שבט רבם של בנימין והעיר אבתם. הוא היה ואסאל של זמרלם במעמד "בן". וכמו-כן היה דודו של זמרלם, אחי אדדך אשת חדנאד (ראה בספרי עמ' 15). הוא כותב לזמרלם, שאפלחנד מלך כרכמיש ערך התייעצות בנוגע למצב בגדה השמאלית של הפרת. ככל הנראה מדובר באי-שקט שגורם שבט בנימין, שבטו של דדחדן, שמדוכא על-ידי מלך חלב, ירמלם. מלך כרכמיש כתב לדדחדן שנמצא בחלב, שהוא צריך לקחת חמורים מזן מיוחד ולשלחם תחת משמר לזמרלם. הדבר שימח מאוד את דדחדן והוא שלח אותם דרך הערבה עם מלווים שישמרו עליהם. בהמשך המכתב הוא עובר לנושא אחר. הוא מתלונן לפני זמרלם, שלמרות שהוא רוצה להתקרב אליו, הוא נדחה על-ידיו למרות שהוא דודו. הוא מסיים את דבריו בנימת יאוש, אך ימלא כל מה שזמרלם יצווה עליו.

אמור לזמרלם: כה (אמר) דדחדן בנך:

⁵אֶפְלַחְנַד עֶרֶךְ הַתִּיעֻצוֹת, וּמִפְנֵי שֶׁהִגְדָה הַשְּׂמָאֵלִית (שֶׁל נְהַר הַפְּרַת; *aqdamātum*) סו[ע]רת (מִלּוּלִית: דְּלוּחָה) וּנְדָו[ו]ן שֶׁל הַמֶּלֶךְ (שֶׁל חֶלֶב מוֹנַחַת) ח[ז]ק, לֵלָא רַחַם, עַל בְּנִימָנ. ¹⁰הוּא כְּתַב אֵלַי לְחֶלֶב: "הִנֵּה [חֲמ]וּרֵי-שַׁחֲמָם שָׂאֵל זְמַרְלָם אֲבִיךָ [אֵת] הַהוּרָה לְקַחַת ¹⁵וּנְדָו[ו]ן לְוִוִים שֶׁלָּהֶם [צְרִיכִים לִהְיוֹת מוֹפְקָדִים. זְ[אֵת] [צֶר]יכָה לִהְיוֹת מִתְנַנְ[ה] לְזְ[מַרְלָם]. "וְאֵנִי שְׁמַעְתִּי [אֵת הַמְּכַתֵּב] [וּמ]אֹד שְׁמַחְתִּי. ²⁰מִיד הוּרִיתִי לְקַחַת [חֲמוּרֵי-שַׁחֲמָם] וּבְ[תוֹךְ] הָעֶרְבָה (מִלּוּלִית: נוּוָה) נִתְתִּי לָהֶם [מִלְ]וּוִים. זֹאת וְעוֹד. אֲנִי רוֹצֵה לִהְיוֹת קְרוֹב אֵלַיךְ וְאֵתָה דוּחָה אוֹתִי מִמֶּךָ. אֲנִי טוֹב אֵלַיךְ פִּי שְׁנַיִם מִמָּה שְׁנִיתֵן לְהַבִּיעַ בְּמִלִּים? הֲאֵם אֲנִי לֹא דוֹדְךָ? ³⁰מִסְפִּיק! מָה שְׂבָא, בָּא! מֵהַיּוֹם הַזֶּה כֹּל מָה שֶׁתֵּאֲמַרְךָ אַעֲשֶׂה!"

מכתב שהנמען והמוען שלו חסרים

(A.3833 [J.-M. Durand, *NABU* 1990/24; *LAPO* 16, p. 71])

³מִשְׁמֶר-מִלוּוָה הַ[בִּיא]ם אֵלַי. חִקְרִיתִי אוֹתָם ⁵וְכֹךְ הֵם אִמְרוּ לִי: "הוּא בִּיצַע שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים אֵת הַהִשְׁתַּחֲוּיָה, וּבְזִמְנָן (הַבָּאֵת) קְעֶרֶת (הָאוֹכֵל הוּא שׁוֹב בִּיצַע) הַשְׁתַּחֲוּיָה. "וְ(אֲדוֹנֵנוּ אִמַר לְנוּ): "אִם זְמַרְלָם יִשְׁבַע (מִלּוּלִית: יִגַע בְּגִרוֹנוֹ) עַל אַרְבַּעַת הַדְּבָרִים ¹⁰שֶׁכְּתַבְתִּי (לוּ), אֲזִי תִתְּנוּ לוֹ מַעֲמַד שֶׁל אַח (מִלּוּלִית: אַחוּוָה)."

עמ' 112:

זְכָרְאֵד אִישׁ פְּרָד, לְזְמַרְלָם

(*FM* II.118.1-2, 6'-21')

קטע מהמכתב הזה דן במה שדן גם המכתב *FM* II.117.30-41 שהבאנו

בספרנו, לעתים בניסוח מעט שונה.

אמור אל אדוני: כה (אמר) זכראֲךְ עבדך:

⁶זאת ועוד. [אדוני] כתב [בדבר] מעמד האח (= אחווה) [שלפנים] סמחאלֶךְ כתב אל [אדוני]. אל (או: ל) [...] ו... של דבר ¹⁰מעמד האב (= אבהות) לפני [אד]וננו (סמחאלֶךְ) א[מרנו]. בגלל? (מילולית: ביד) הארץ מה נע[שה]? הארץ קמה (ואמרה): "[מדוע] אתה כותב במעמד בן? ננהג (מילולית: נתפוס) כמו (שנהגו) לפנינו (מילולית: בימי קדם). ¹⁰לפנים יִחַדְנָלִם ואשתמראֲךְ היו מתכתבים ביני[הם] במעמד אח! עתה א[תה] תכתוב אליו במעמד אח!" במצוות הארץ אדוני ²⁰סמחאלֶךְ כתב אל אדוני במעמד אח!

עמודים 112-113, סעיף 1:

המכתב הבא מקביל למספר FM II.117 :

זכראֲךְ לזמרלם:

(FM II.118.12, 6'-23')

אמור א[ל אדו]ני: כה אמר זכראֲךְ עבדך:

⁶זאת ועוד. [אדוני] כתב [בדבר העובדה שלפנים] סמחאלֶךְ כתב אל [אדוני] במעמד אח. ¹⁰א[מרנו] לפני אדוננו (סמחאלֶךְ) ל[כתוב] ול... של דבר מעמד אב.

בגלל? הארץ מה נע[שה]? הארץ קמה (ואמרה): "[מדוע] אתה כותב במעמד בן? ננהג (מילולית: נתפוס) כמו (שנהגו) לפנינו. ¹⁵לפנים יִחַדְנָלִם ואשתמראֲךְ היו מתכתבים ביני[הם] במעמד אח! עתה, א[תה] כתוב אליו במעמד אח".

במצוות הארץ אדוני סִמְחָאֵלְךָ כתב אל אדוני במעמד אח! בגלל (הדברים) האלה
אל יכעס עליי אדוני.

עמ' 121-122: הבגד והמצנפת גם הם מסממני טקס הברית (Charpin, *Lire* et écrire, p. 139). ראה גם עמ' 95, 163 וכן את המכתב שלהלן:

חמורבי מלך פְּרָד לְזַמְרָלִם

(ARM XXVIII.166)

המכתב הוא, ככל הנראה, מהשנה שבה התמלך חמורבי בְּפְרָד, היא השנה
השמינית למלכות זְמַרְלָם. במכתבו הוא מזכיר לְזַמְרָלִם, שהוא קיבל ממנו כס
מלכות, בגדים ומתנות שונות. זְמַרְלָם שלח את המתנות בעת שחמורבי עלה
למלוכה ואז גם נכרתה ברית בין פְּרָד ובין מארי. איש של זְזִי מלך הַתְּרָפִם דיווח
על משלוח המתנות למלכו. אחרי קטע חסר בלוח אנו קוראים שחמורבי כותב
לְזַמְרָלִם, שכאשר הוא התכוון ללכת אל זְמַרְלָם, הגיע אליו שליח של זְזִי עם
הזמנה להיפגש עם מלכו בעיר צְרִבַּת (בממלכת פְּרָנ - קְטָר).

[א]מור [א]ל אבי זְמַרְלָם: [כה] (אמר) חמורבי בנך:

[מ]קודם כאשר זְמַרְאָרְ[ח] (פקיד בכיר של זְמַרְלָם) הביא לי ⁵כס, בגד, מחלצות

ומתנה שאבי שלח לי, שמ[חתי]. ע[בד זְזִי] (מלך הַתְּרָפִם) שלפניי [ישב] ראה

(אותו) ואל אדוני [כך כתב]: [כה] [הוא] (כתב): "כס... ²[אני] שמת [את פניי]

ללכת א[ל אבי]. נערכ[תי] (או: החלטתי), [אך] אַקְבָּאֲחָם (שגריר זְמַרְלָם בְּפְרָד)

עבד אבי הגיע אליי. ⁵[פניו] (היו מועדות גם-כן) ללכת [א]ל אבי. [נ]ער אחד של

זְזִי בַּא אַלִּי (בַּאמְרוּ): "אִיךָ? מֵאֵרִי הַתְּקֵרְבָה אֵלַיךְ, [וְצִרְבַת הַתְּרַחֲקָה? [בּו] א
לְצִרְבַת וְהִפְגֵשׁ אִתִּי!"¹⁰ הוּא נֹאסֵף (עִם צַבָּאוּ) בְּצִרְבַת. [אֵת זֹאת] שִׁמְעֵתִי
[ב] סְבִיבְתִי (אוּ: מִמְקוּרוֹתֵי).

עמ' 116-118: בַּמְסַגֵּר הַבְּרִית שֶׁל זְמַרְלִם עִם אֲתַמְרָם נִעְרְכוּ נְשׂוּאֵי בֵּין בֵּת
זְמַרְלִם, אֲנַבְתָּם, לְאֲתַמְרָם, בַּחֹדֶשׁ סִיווּן (III) שֶׁל הַשָּׁנָה הַשְּׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּת
זְמַרְלִם ("נְדוּנִיָּה", עמ' 167-168).

עמ' 121-122: שֶׁאֲרַפִּין ("מִשְׁתָּאוֹת", עמ' 51) מְצִיין שְׁשֵׁתֵיית הַמִּשְׁקָה הַיִּיִתָּה
חֶלֶק מִטַּכְס הַבְּרִית, וְרֹאֵה בַּהֲמִשְׁךְ עמ' 168.

עמ' 122-123:

אַסְקָדָם וְחַלְחָדָן לְזְמַרְלִם

(*ARM XXVI.32.1-31*)

בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְמַלְכוּת זְמַרְלִם מְדוּוּחִים הַמְנַחֵשׁ אַסְקָדָם וְחַלְחָדָן, מִמְנַהִיגֵי
הַחֲנָם, לְזְמַרְלִם עַל בּוֹאֵם שֶׁל שְׁלִיחִים מִטַּעֲמָם שֶׁל בְּנֵימָאֵד מֶלֶךְ נַחְרִי וְסַבְכַּנְ[אֵד]
מֶלֶךְ שֶׁד עִם שְׁלִיחַ שֶׁשֶׁם שׁוּלְחוֹ לֹא נִשְׁתַּמֵּר. דְּבַרֵי הַשְּׁלִיחִים אֵינָם מוֹצֵאִים חֵן
בְּעֵינֵי אַסְקָדָם וְחַלְחָדָן וְהֵם עִמְדוּ לְהַחֲזִיר אוֹתָם כְּלַעוֹמַת שַׁבָּאוּ, אֲךָ מִחֲשָׁשׁ
מִפְּנֵי זְמַרְלִם הֵם הַחֲלִיטוּ לְשַׁלְּחָם אֵלָיו עִם הַמְּלָצָה שֶׁלֹּא לְהִיעֲנוֹת לְדְבַרֵיהֶם,
מִפְּנֵי שֶׁהֵם דְּבַרֵי שֶׁקֶר וְכַזָּב. לַעוֹמַת זֹאת הֵם מְצִיעִים לוֹ לֹמַר לָהֶם שֶׁמְזָה שְׁמוֹנָה
חֹדְשִׁים הוּא מוֹכֵן לְכַרוֹת אֶתְּם בְּרִית שְׁלוֹם. הָאֵלִים שְׁלוֹ מוֹכְנִים לְהִשְׁלַח אֵלֵיהֶם
יַחַד עִם הָאֵלִים שֶׁהֵם שְׁלָחוּ – הַכּוֹל כַּחֲלֶק מִטַּקְס הַבְּרִית. אֲךָ הֵם כִּנְרָאָה
מִתְּמַהֲמִים.

אמור [אל] אדונ[נו]: כה (אמרו) אסק[דם] וחלם[ד]ן⁵ עבדיך:

הגי[ע]ו אלינו שליחים של בנמאד וסבכנ[אד] ע[ם] השליח של... אשת. ¹⁰[ש]מענו את דבריה[ם]. דבריהם רעים. עמדנו להחזיר אותם, אך פחדנו מאדוננו. ¹⁵עתה הנה שלחנו את [האנש]ים האלה [א]ל אדוננו. ²⁰אל ישמע א>ד<וננו את דבריהם. דבריהם הם שקר ולכן אדוננו צריך כך לפנות אליהם בדברים: "זה שמונה חודשים ²⁵אני כותב אליכם חזור וכתוב בדבר שלום ואליי מו[כ]נים, בכדי שאשלח (אותם) אליכם עם אליכם... רציתי מכם את שלום ארצי". ²⁵[את] הדברים [האלה אדוני] צריך לומר ל[הם].

סִמְחָד לזמרלם

(TH 72-67.4-10 [*Mél. Perrot*, p. 115, n. 30])

רק קטע ממכתבו של סִמְחָד מושל מארי בתחילת מלכות זמרלם נתפרסם. במכתבו הוא מדווח שאלי שברתם נשלחו אל מלכו לצורכי טקס הברית. ⁴האלים של ארץ שברתם אשר לקחו (אותם) אל אדוני לצורך השבועה בחיי האל – ביום ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני, האלים האלה... (ההמשך חסר).

סִמְתַר לזמרלם

(A.4396.7-10 [*Mél. Perrot*, p. 115, n. 30])

סְמֵתֶר כּוֹתֵב לְזַמְרָלִים, שְׁקֶרְנָלִים מֶלֶךְ אַנְדֶּרְג מִבְקֵשׁ מִשְׂרֵי מֶלֶךְ רִזְמִ שְׁבַחְבֵּל יִסֹּן,
בְּצַפּוֹן גְּבֻל סִנְגָּר, לְשִׁלּוּחַ אֵלָיו אֶת אֵלָיו, כְּדֵי שִׁישְׁבַע וְאַחֲר־כֵךְ הוּא יִשְׁלַח אֵלָיו
אֶת הָאֵלִים שְׁלוֹ לְאוֹתָהּ מִטְרָה.

שְׂרֵי כֵךְ [כְּתַב אֵלָיו]: "קֶרְנָלִים [כְּתַב אֵלָיו], כֵּה הוּא (כְּתַב): 'ש[לח אליו] אֶת אֵלֶיךָ,
בְּכַדִּי שֶׁאֲשַׁבַע לְךָ בְּחַיֵּי הָאֵלִים, וְאֲנִי אֲשַׁלַּח לְךָ [אֶת אֵלָיו] וְהִישְׁבַע לִי בְּחַיֵּי
[הָאֵלִים].'"

עמ' 123-122:

חֲמִשְׁגֶּשׁ, לְזַמְרָלִים

A.2202

("נְשׂוּאֵי נְסִיכָה", עמ' 6)

חֲמִשְׁגֶּשׁ הָיָה פְּקִיד נְאֻמָּן שֶׁל זַמְרָלִים, מְרֵאשֵׁי הַפְּקִידוֹת הַמְּמַלְכֵתִית, מִי שֶׁהָיָה
מְעוֹרֵב בְּמִשְׁאִים וּמִתְנִים דִּיפְלוֹמַטִיִּים (רְאֵה בְּהַמְשָׁךְ אֶת הַמְּכַתֵּב A.415).
זַמְרָלִים עֲצָמוּ לֹא נִמְצָא בְּאוֹתָהּ שְׁעָה בְּמֵאֵרֵי, וְלִכֵּן חֲמִשְׁגֶּשׁ צָרִיךְ לְדוּוּחַ לוֹ עַל
שְׁלִיחִים שְׁעוֹבְרִים בְּמֵאֵרֵי. בְּמִכְתָּב שֶׁלְּפִנֵּינוּ חֲמִשְׁגֶּשׁ עוֹשֶׂה הַבְּחִנָּה בֵּין שְׁלוֹשׁ
קְבוּצוֹת שֶׁל שְׁלִיחִים: 1. יְחֻמְץ-אַל וּמְלוּוֹהוּ יֶרֶפ־אַדְּ (=יֶרֶא־פ־אַדְּ) אֲנִשֵּׁי קֶטֶנְ; 2.
שְׁנֵי שְׁלִיחִים בְּבַלְיִים וְשְׁנֵי אֲנִשֵּׁי קֶטֶנְ מְלוּוִיהֶם; 3. סְמִחְמֵ אִישׁ קֶטֶנְ וְשְׁנֵי אֲנִשֵּׁי
קֶבֶר הַמְּלוּוִים שְׁלוֹ, הַמְּבִיאִים שְׁנֵי סוֹסִים, כֶּסֶף וְכַבְשִׁים, הַמּוֹהֵר (*terhatum*) שֶׁל
בֵּת מֶלֶךְ קֶבֶר, שְׁעֵתִידָה לְהִשְׁלַח לְקֶטֶנְ עַל מְנַת לְהִינְשֵׂא לְבֵן הַמֶּלֶךְ, כְּכֹל הַנִּרְאָה
כְּחֻלְק מִתְנַאי הַבְּרִית בֵּינֵיהֶם. מֶלֶךְ קֶטֶנְ עֵתִיד לְשִׁלּוּחַ כְּמִנְהַג הַתְּקוּפָה לְמֶלֶךְ קֶטֶנְ
אֶת הַנְּדוּנִיָּה (*nidittum*). לְדַעַת שְׂאֵרְפִין הַמְּכַתֵּב הוּא מְחֻדָּשׁ תְּמוּז (XI) שֶׁל

השנה ה-11 למלכות זמרלם (לשיטתנו זו השנה ה-12). באותה שעה השתתף זמרלם בחגיגות לאלה דרתם, אלת העיר דר ולכן צריך היה לכתוב לו את המידע שבמכתב. שארפין גם מעיר שסופו של המכתב מעיד על האמון של מלך קטנ במלך מארי בבקשו ממנו לשלוח איש נאמן מטעמו, שיהיה נוכח בטקס מסירת המוהר.

אמור לאדוני: כה (אמר) חמשגש עבדך:

⁵ביום ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני, ב-29, יחמץ-אל וירפ-אד (= יראפ-אד) איש קטנ מלווהו; שני שליחים בבליים הנושאים עשרה כדי יין ושני אנשי קטנ מלוויהם, ¹⁰סמחמ איש קטנ ושני אנשי קבר המלווים שלו, מביאים (מילולית: נושאים) שני סוסים, כסף וכבשים, המוהר של בת איש (= מלך) קבר, הגיעו למ[ארי]. ומקודם אמרתי לאדוני בדבר שליחים, ¹⁵משלחת-שקרבה, ואדוני כך ע[נה לי] לאמור: "שליח[ים שלמארי] יגיעו, א[ליי] שלח אותם." [ע]תה י[חמץ-אל] ²⁰והשליחים שהגיעו [י]נוחו יומיים ואת יחמץ-אל ומלווהו אשלח אל אדוני. ²⁵[אשלח] לבבל את הבבלים ואת אנשי קטנ מלוויהם [ע]ם [כד]י[ן] היין. סמחמ איש ק[טנ] ואנשי קבר המלווים שלו ילכו מכ[אן] לקבר. זאת ועוד. השליחים... והבבלים שחזרו... ³²זאת ועוד. יחמץ-אל] כך נשלח לומר: "[עם האנשים] שילכו לקבר עבד ³⁵אחד נאמן צריך ללכת והוא צריך להיות נוכח בשעת נתינת המוהר (מילולית: צריך לשבת במוהר).

עמ' 127, בסוף המסמך,

עמ' 128, 291: לדעת דיראן, אבסמר מלך בחנזת (= שבת-שמש?)

(J.-M. Durand, "Dūr-Katlim(m)u/Šēh-Hamad, how and why?
Réflexions sur la logique d'une frontière sur le Habur", *Dūr-
Katlimmu 2008 and Beyond*, ed. H. Kühne, Wiesbaden 2010, p.
55, n. 24.)

עמ' 144, סעיף 18:

A.484

("מלחמה ושלום", עמ' 213)

¹⁰המלכים קמו וכך אמרו: "אנחנו בשלום עם מי שבשלום עם זמרלם ואויבים עם
אויב אדונו. עניינו (מילולית: הטעם שלנו) ביד אדון[נו]. ואדונו צריך לעשות
את מה שטוב בעיניו!" את זאת הם אמרו.

עמ' 147, סעיף 22:

ARM XXVIII.60.1-15: החלף בתרגום הבא:

אמור אל אדוני: כה (אמר) אַבְּלָאֵל עבדך:

¹⁵האדון אַרְתַּפֶּךְ הלך בהסתר (מילולית: ללא ידיעה) לנַחַר, מנַחַר לאשֶׁלֶךְ, והניח
לפניי דין וחשבון מלא של אַדְלֶשֶׁן: "מהיום הזה ¹⁰אחזנו בכנף בגד זמרלם. כמו
עירו נַחַר וכמו הערים של ממלכתו, העיר בְּרַנְדֶם עיר זמרלם ואַדְלֶשֶׁן בנו".
¹⁵את זאת הוא כתב לי באמצעות אַרְתַּפֶּךְ.

שְׁדַמְלֶבָּא לזמרלם

שְׁדַמְלַבָּא מֶלֶךְ בְּאַשְׁנַנְכֶם בֵּין הַשָּׁנָה הַשְּׁתִּי-עֶשְׂרֵה לַמְּלָכוֹת זְמַרְלָם עַד הַשָּׁנָה
הָאַרְבַּע-עֶשְׂרֵה לַמְּלָכוֹתוֹ. בְּמַכְתָּבוֹ הוּא מִלִּין בְּפָנֵי זְמַרְלָם עַל הַמְּמוֹנָה עַל
הַמְּרַעָה הַמְּלָכוֹתִי (מְרַחֵם) הַמַּאִיִּים עֲלֵיו שְׁנַצִּיג מִטַּעְמוֹ לֹא יַעַז לְהוֹפִיעַ בְּעִיר
תְּרַנְפָּ, שְׁבַמְעַרְב מִשׁוֹלֵשׁ הַחֲבוּר מִצְדוֹ הַמְּעַרְבִי שֶׁל הַחֲבוּר. שְׁדַמְלַבָּא לֹא מִבִּין
מִדּוּעַ מִתִּיַּחֲסִים אֵלָיו כִּךְ וְהָרִי הוּא וְאַסָּאֵל נֶאֱמַן שֶׁל זְמַרְלָם, לְעוֹמֵת הַמְּלָכִים
הָאַחֲרִים, שְׁנוֹהֲגִים בְּעַצְמָאוֹת כִּאִילוֹ אֵינָם וְאַסָּאֵלִים. הוּא מִבִּיא לְדוֹגְמָא אֵת
שְׁבַרְם מֶלֶךְ סָּס שְׁמַפְטָר וּמִמְנָה אֲנָשִׁים בְּאַרְצוֹ כִּכֵּל הָעוֹלָה עַל רוּחוֹ, מִבְּלִי לְבַקֵּשׁ
אֵת הַסְּכֵמַת זְמַרְלָם.

אִמּוֹר אֵל אֲדוֹנִי: כֹּה (אִמַר) שְׁדַמְלַבָּא [א] עֲבַדְךָ:

מֵהִי הַסִּיבָה שֶׁהַמְּמוֹנָה עַל הַמְּרַעָה הַמְּלָכוֹתִי (מְרַחֵם) כָּתַב לִי: ⁵"אִם הַנְּצִיג שֶׁלְךָ
יִירָאָה בְּתְרַנְפָּ, אֲזִי יִבְתְּרוּ אוֹתוֹ בְּאַמְצָעוֹ לְשָׁנִיִּים." מֵהַיּוֹם שֶׁאֵת כֶּנֶף בְּגַד אֲדוֹנִי
תִּפְסְתִּי - מֵהַ חֲטָאִי? בְּמָה פִּשְׁעִתִּי? ¹⁰מֵהַ עֲשִׂיתִי לְאַדוֹנִי? (הָאֵם) לְעִיר אוֹיֵב
כָּתַבְתִּי וְאֵת מַכְתָּבִּי תִּפְסוּ? [הַמְּלָכִי] אֲחִי כוֹלָם מְרוֹצִים (מִלּוּלִית: לְבֵם טוֹב)
וְהֵם מַחְזִיקִים בְּעֵרֵיהֶם ¹⁵[וְ]דַעַת אִישׁ אֵינָם שׁוֹאֵלִים. שְׁבַרְם... בְּמַחְזוֹז מִפְטָר
(מִלּוּלִית: עוֹקֵר) וּמִמְנָה. אֲנִי], מֵהַ עֲשִׂיתִי לְאַדוֹנִי?

עִמ' 148: חֶלֶק מִמַּכְתָּב הַמּוּבָא עַל-יַדִּי דִירָאן:

דְּדַחְדָּן לְסַמְתָּר

תאריך המכתב הוא אמצע השנה השביעית למלכות זמרלם. דדחֶדֶן, מלך שבט הרבם ומלך העיר אבתם, כותב לסמֶתר, ראש השרים במארי, שעליו להעביר את המידע שהוא מוסר לו למלך והוא מאיים עליו, שאם לא יעשה כן הוא יתלונן עליו לפני המלך.

²⁸עתה שלח אל אדונך את המידע הזה, ³⁰למרות (מילולית: כמו) שהם ("אחי דדחֶדֶן) כותבים לי כל הזמן, לא אלך אליהם. אם לא תשלח את המידע הזה אל אדונך, בעתיד אתקוף אותך ³⁵בדברים לפני זמרלם. כה אני (אומר): "שמעתי את המידע וכתבתי לסמֶתר, ⁴⁰אך סמֶתר לא שלח לך את המידע הזה." לא תוכל לענות: "מה? (מילולית: כמו) אני לא יודע." שלח את המידע הזה!

עמ' 149: שורה 10 מלמעלה: מחק "כנראה".

עמ' 149, 302: על סמֶתֶר שהיה מנהיג של חֶבֶר (עקורים, גולים), ראה "הגיבור הצעיר", עמ' 29-93.

עמ' 151, 281: בירתו של אֶרֶיך היא כַּלֶּח (Kalḫu, Kal'u), היא תל נמרוד ("אריוך", עמ' 62).

עמ' 157-163, סעיף 27:

A.410+.20'-24'

(J.-M. Durand, "L'emploi des toponymes dans l'onomastique d'époque amorrite, I) Les noms en mut-", *Studi Epigrafici et Linguistici sul Vicino Oriente Antico* VIII, 1991, p. 82)

²⁰ אחרי שאדוני יקטול עיירים עם המלכים של הארץ הזאת, אדוני צריך להיוועץ בתוך "אריותיו?" (= לוחמיו) החנם, בכדי שיוליכו צבא של אלף אלפיים חנם - וכל מה שאדוני יצווה.

עמ' 166-168, סעיף 30:

שנה ל: אבלאד, מלך אשלכ, לזמרלם

עמ' 168:

שתיית יין בטכס הברית

בנם לזמרלם

(FM VIII.12.3, 16-23)

בראשית מלכות זמרלם כותב בנם, הממונה על המרעה המלכותי (מרחם), מכתב שבו הוא מציין, בין היתר, שלקראת הטכס של קורבן אשתר המתקיים מדי שנה בחודש כסלו (IX) אין ברשותו יין. מסתבר שהיין היה נחוץ לטקס ברית האחים ("אחוה") בין זמרלם למלכים מאזור ג'בל סנג'ר. אמור אל אדוני: כה (אומר) בנם עבדך:

בדבר הקורבן של אשתר...¹⁶ בדבר היין [שאדוני] כתב לי: "אין יין ברשותי [והמלכים של ארץ נמח, ארץ ימת]²⁰ בל וארץ שברתם [ש]מו [את פניהם הנה]. כה אני (אמרת): "הקורבן [של אשתר] יעשה. בואו הנה ומעמד אח ("אחוה") בינינו ייכון".

עמ' 176-178: M.6217+A.4626

תצלם של שבר הלוח המהווה את תחילת המכתב (M.6217) נתפרסם על-ידי שארפין בחוברת: "Leçon inaugurale du Collège de France": "Comment peut-on être assyriologue?", 2015, p. 52 והוא מחליף חלק מהשורות הראשונות בספר המבוססות על שיחזור משוער.

"[אמור] אל אדוני: כה (אמר) אַבְּלִי [פְּאֵל] עבֶדְךָ:

בדבר השבועה (= חי האלים) שאדוני...⁵ חמורבי הנחתי. [כה א]ני (אמרתי):
"כמו שאדוני נשא [את ידו] לשמש ושלוֹם עם עילם... עתה... כמו שאדוני נשבע,
[השבע]. והוא כך ענה לי: "היות (או: אחרי) שלשֶׁמֶשׁ

:178-176

אַבְּלִי לְזַמְרָלִים

A.415.5-18

("נשואי נסיכה", עמ' 9)

בחודש אב (IX) בשנה האחת-עשרה למלכות זְמַרְלִים העילמים תקפו את בבל, שהייתה בת ברית של מארי וְזַמְרָלִים מלך יַמְחַד, שנחשב למלך החזק בתקופתו (ראה בספרי, עמ' 23-25). נציג מארי בבבל היה אַבְּלִי פְּאֵל, שכתב את המכתב שרק חלק ממנו צוטט על-ידי שארפין.

⁵ח[מ]ורבי כתב דברים טו[ב]ים לש[לי]חים... של יַמְחַד וְקַטְנִי, ואחרי שהשליחים האלה קיבלו את הוראותיהם ויצאו, הוא קרא¹⁰ לי וכה אמר: "אילו אדונך לא היה שולח את חֲמֶשֶׁשׁ, עבדו הנאמן, לַיַמְחַד, חמורבי (מלך יַמְחַד)¹⁵ היה מושך-את-

הזמן בעניין (השבועה) בחיי האלים. עתה, חמשגש הביאו לפעול בדברים (שלו) והשביעו בחיי האלים.

עמ' 182: דיון נרחב על מבנה הבריתות ניתן למצוא ב-תל לילן, עמ' 324-345.

אבלפאל מלך אשננ מציע לזמרלם לכרות איתו ברית:

אבלפאל מלך אשננ לזמרלם

(A.1289+M.13103+M.18136.III.18-21, 28-37 [= LAPO 16 281])

לפנינו המכתב היחידי של אבלפאל מלך אשננ שנמצא בארכיון מארי.

אבלפאל מלך אשננ כתב לזמרלם מכתב ארוך בן ארבע טורים, שנים בכל צד של הלוח, שהכילו כמאתים שורות. המכתב הוא מראשית ימי שלטונו של זמרלם, מהחודשים האחרונים של השנה הראשונה למלכות זמרלם. מלך אשננ מציע לזמרלם לכרות איתו ברית, שבה הוא יהיה הריבון. אבלפאל מספר במכתבו שהוא כבש מידי סמסאד חבל ארץ עד העיר בב-נחל הסמוכה למארי, במרחק של כעשרה ק"מ: "וחזרתי ואת הארץ [הזו] בנשק חזק מיד סמסאד [בשתי]. עד בבנחלם לידי החזרתי" (טור ג, שורות 16-18). אבלפאל שלח לזמרלם כס והצעה לכריתת ברית (השווה עמ' 163-165, מספר 28). זמרלם ישלח את "לוח חי האלים" שיכלול את הסעיפים שעליהם הוא רוצה שאבלפאל יתחייב בשבועה, "נגיעה בגרון (מילולית: נפש)". בשלב שני אבלפאל ישלח את מסמך הברית, שזמרלם ישבע עליו. אבלפאל מציע שהעיר חרדם, הנמצאת כשבעים ק"מ ממארי, במורד הפרת, תשמש עיר גבול ביניהם. הוא מזכיר את הברית שהתקיימה בן מארי לאשננ בימי יחדלם ומבטיח לחזק את מארי. ככל

הנראה שהברית בין שתי הממלכות לא מומשה (ראה בספרי: עמ' 146-147, סעיף 21).

[אמור אל זמרלם כה (אמר) אַבְּלִפְאֵל אבִּיר:]

¹⁸ⁱⁱⁱע[ת]ה בלוח חי אל שתשלח לי, מחרדִם את גבולי קבע. ²⁰את המשפט הזה מלא והתנגדות אל תביע. בגרוני אגע בעבורך... ²⁸הנה כ[ס] גדול סימן מלכות שלחתי [לך. ב]כס הזה שב! בכדי ³⁰שהמלכים של סביבותיך יראו ויראו שאֶשְׁנֵנּה היא בעלת בריתך הגדולה. וכמו ש[יח]לִדְלִם אבִּיר תפ[ס] בציצית בית תשפך והתחזק ואת ארצו הרחיב ו[אנ]י שבני אתה ³⁵תחפש אותי כל הזמן ותתפוס את הציצית שלי, אענה לך בהגינות. את צדדיך אאריך, את העיר מארי אחזיר למצבה הקודם, אייצב את יסודותיך.

עמודים 184-187, סעיף 36:

יְקַמְאֵד מוּשֵׁל סְגֵרְתֵם לְזַמְרָלֵם

(ARM XIV.79)

יְקַמְאֵד כּוֹתֵב לְזַמְרָלֵם, שְׁחִלְכֵם הַחֲנָם מִכַּר בֶּאֱרֵץ אֵד (היא הית המודרנית שבמורד הפרת) לשבט הַסֵּתֵם עֶבֶד אֶחָד. הוא קיבל בתמורה שני חמורים ושלושה כבשים. בחוזרו מאֵד משמרות הגבול של המושל תפשו אותו והוליכו אותו למושל. הוא טען בחקירתו, שהעבד שמכר היה בן ארץ זרה ולכן העסקה כשרה. אך המושל טוען, שלא מדובר בארץ זרה אלא בבעלת ברית של זמרלם (אולי אֵדִמְרֵץ) ולכן אסור היה למכור שם את העבד. המושל שולח את האיש עם בעלי החיים שנותרו אל המלך.

[א]מור [אל א]דוני: [כה] (אמר) יקמאד [עב]דר:

⁵חלכמ הח[נ]ם [מ]כר[]עבד אחד בארץ אד לסתם. הוא ה[וליר] שני חמורים
ושלושה כבשים (שהם) מ[חירו]. כאשר הוא ¹⁰העביר כאן את העבד ל[אד],
אנשי משמרות [הגבול] לא ראו [אותו]. בחזרתו אנשי משמרות [הגבול]
¹⁵תפ[סו] את שני החמורים [ואת שלושת הכבשים ואלין] הוליכו. חקרתי את
חלכ[מ] ש[מ]כר עבד לסתם. כך [הוא ענה לי]: כה הוא (ענה): "מכר[תי] לארץ
זרה ע[בד] ²⁰[שקניתי] בארץ זרה. מ[דוע אתה חוקר אותי?]" כה אני (עניתי):
הארץ [כול]ה בעלת ברית (מילולית: שלומות) של אדוני. ²⁵מחר יבואו אליי
לפגוש את אדוני, אני מה אענה?" הנה [הו]לכתי אל אדוני את חלכמ ושני
החמורים [מ]חיר העבד. את שלושת הכבשים שמ[אד] ³⁰הוליר] טבוח [טבח].
נז[פתי בו]... אדוני...

חבסם לזמרלם

(TH 72.5)

D. Charpin, "Une lettre d'un roi inconnu : nouvelles données sur)
le début du règne de Zimri-Lim", *The Ancient Near East, A Life!*
Festschrift Karel Van Lerberghe, (eds Boiy Tom and others,
Orientalia Lovaniensia Analecta 220, Leuven-Paris-Walpole, MA,
(2012, pp. 91-103

חֲבֵסִים היה בעל בריתו של זְמַרְלִים במעמד שווה – "אח". זו הפעם היחידה שהוא מופיע בתעודות הארכיון. ייתכן שמדובר במלך או במנהיג נודי. מעמדו נמוך מזה של שְׁפַרְרִי שמלך בעיר לא ידועה. ארץ שְׁבַרְתָּם היא כינוי לחלק גדול של מספוטמיה העליונה ואיננו יודעים את שמות ערי המבצר שבהן מדובר במכתב. הרושם שיוצר המכתב הוא שחֲבֵסִים ושְׁפַרְרִי הם בעלי בריתו של זְמַרְלִים במלחמתו בערי המבצר, שנכללו בממלכת סַמְסַאֲדִי והמשיכו להיות נאמנות גם לבנו אֶשְׁמֵדֶגֶן (ראה בספרי עמ' 16). לפי המכתב הן מתעתדות לעבור לצדו של זְמַרְלִים. לפי בירו (M. Birot, "Nouvelles découvertes épigraphiques au Palais de Mari (Salle 115)", *Syria* L, 1973, p. 6 החנָם ואנשי מארי היו חיל מצב בערים. לעומת זאת לפי שארפין מדובר באנשי מארי שהוגלו על-ידי סַמְסַאֲדִי והשואפים עתה לחזור לארצם. הוא מבסס את דבריו על בקשת חֲבֵסִים, שאשת מְבַלְסָג תעזוב את מארי ותישלח אליו. איננו יודעים כיצד הגיעה זו למארי. ייתכן שצריך לקשור זאת למסופר במכתב M. 3356.22-24 Guichard and N. Ziegler, "Yanûh-Samar et les Ekallatéens en détresse", in: *Assyria and Beyond. Studies Presented to Mogens Trolle Larsen*, J. G. Dercksen (ed.), PIHANS 100, Leiden, 2004, pp. 230-231) לפיו כאשר זְכַרְאֲבָם מלך זֶלְחָן (בגדה הימנית של החבור העליון, 15 ק"מ דרומה לראס אל-עין) הגיע למארי, ככל הנראה, לפני כיבוש העיר על-ידי זְמַרְלִים, הוא הוציא מהעיר את כל תושבי אֶכְלָתָם שנמצאו שם והם חזרו לארצותיהם, מעין "חילופי אוכלוסין". דוגמא נוספת מצוטטת על-ידי שארפין במאמר שאנו דנים בו, עמ' 98, הערה 15. המדובר במכתב M.9093.27'-30', שעדיין לא פורסם במלואו, ושתחילתו חסרה, אך נכתב ככל

הנראה על-ידי אותו זְפֶּרְאֵבִים: "אדוני זְמַרְלֵם כתב לי להוציא את העקורים אנשי מארי. אני רוצה להתקרב בכדי להוציא את העקורים". וכמו-כן, אחרי כיבוש פחת שולח זְמַרְלֵם לבתיהם את תושבי רְפֶקֶם שהוגלו מעירם לפחת על-ידי סִמְסַאֲדָּ: "14 כבשתי [את העיר] פַּחַת... והוצאתי את בני רְפֶקֶם" (M.] M. 6242.14'-15' [Guichard, RA XCVI 2002, p. 113, וראה גם בתוספות לספר עמ' 182: (= LAPO 16 281) :A.1289+M.13103+M.18136.III.8-9 "ושישה מלכים [ש]מאז ימים רבים מנחלותיהם? נעקר[ו] ל[עריהם אתה מחזיר אותם" וכן LAPO 16, עמ' 440, הע' k. וראה גם את המכתב ARM XXVIII.161 מספר 37 ב"מבחר מכתבים".

אמור א[ל זְמַרְלֵם]: כה (אמר) חֲבִטָּ[ם] אחיר:

הלכתי⁵ ללארץ שְׁבַרְתֵּם, לערי המבצר, שעד הימים האלה החזיקו מעמד ולא עשו שלום (מילולית: השלימו): כולן הב>טיחו< לעשות שלום. אך¹⁰ חששתי משִׁפְרָךְ ולכן לא נכנסתי לערי המבצר האלה. עתה שִׁפְרָךְ ילך להיכנס לערי המבצר ואני אלך איתו! אוציא את החֲנָם ואנשי מארי שיושבים בערי המבצר¹⁵ בְּשִׁבְרֵתֵם ואשלח (אותם). ושלח מהר נער אחד שלך, שילך אתי! זאת ועוד. אשת (מילולית: כלת)²⁰ מְבַלְסָג יושבת שם (= היכן שאתה נמצא), אחי צריך להוליכה אליי. והיות שקרְנָלֵם ... בדבר הע[יר] סְגַרְתֵּם? ...²⁵ ... ו... וכתב [לך] בלי [מחשבה] יתרה, הוא צריך לומר לך³⁰ [את שם] עבד אביו או סבו ש(נמצא) שם (בשלוש הערים) בדורות (דָּךְ) קודמים. כאשר תלך ללב הארץ³⁵ ונתאחד, אחי צריך להניח את דברו ליומו (המתאים לו). שלום לי. [ש]לום אחי לו (יגיע) אלי בקביעות.

עמ' 188:

בשנת 1970 התחילו חפירות בתל לילן היא שבת-אנלל. בשנת 1987 נמצאו בחפירות מכתבים וחוזים שפורסמו בספר "תל לילן". זמנם בין השנים 1728-1755 לפסה"נ. הארכיון מתחיל כעשר שנים אחרי חורבן מארי ומסתיים בהרס העיר על-ידי סמסאלן מלך בבל בשנת 1728.

המכתבים והחוזים שייכים לתקופה שבה מלכו בעיר שלושה מלכים:

1. מתי (= מתאבח [אבח = ג'בל המרין]), בן חלנפימ, "מלך ארץ אפם", ואסל של חמורבי מלך חלב, בעל ברית של אשתמרעד מלך כרד, של חלרב, של שפל מלך כחת; ואסלים שלו אסד.... יכנאשר, יסמחאד, כנסג, כזר, משם.

2. תלאבג (= תלי), בן דראפח, "מלך ארץ אפם", היה קודם מושל שרנת בדרום-מזרח תל לילן. אחיו הצעיר נקמאד. בעלי בריתו אפלחנד, אשתמרעד מלך כרד, ימצחתג מלך כחת, ברי, חלרב, זפתשפ, אלחתג, יכנאשר, משם, מתאד, שפל, שכרמתשב מלך אלחת, ת.... ואסל שלו איאב מלך שנ, שב, מסמאתל, מחלם, זג. היה ואסאל של חמורבי מלך חלב.

3. יכנאשר = יפי. אחי תלאבג, היה קודם מושל אלנצר בדרום מערב תל לילן.

חלרב לתלאבג

("תל לילן", מס' 54)

חֲלָרַב בן בריתו של תְּלָאֲבַן כותב לבעל בריתו, שהוא קיבל מכתב ממנו, שבו הוא מודיעו, שהוא לא ילך לחלב ולא יפגש עם מלך העיר (חמורבי). לכן הוא מבקש שתְּלָאֲבַן ישלח לו עבד נאמן שלו, שיעמוד בראש חיל נבחר שילווה אותו לעיר. בעיר המלך יבצע את הטקס המסמל את הברית בין שתי הערים. בחוזרו משם הוא ידווח לבעל בריתו על המסר שקיבל ממלך חלב.

אמור אל תְּלָאֲבַן: כה (אמר) חֲלָרַב אחר:

שמ[עתי] את מכתבך ששלחת לי. ב[דבר א]י הליכתך אל העיר חלב⁵ שכתבת לי, היות שאתה לא תלך לעי[ר] חלב [ו]עם המלך לא תיפגש, עבד נאמן אחד שלך צריך לעמוד¹⁰ בראש צבאך הנבחר וללכת אתי לעיר חלב, ובעיר חלב¹⁰ בעבורך המלך צריך לג[עת] בגרו[ו]ן[ו], ובכדי שעבדך יראה [אותו] ושבעבורך המ[לך] בגרו[ו]ן[ו] נגע ידווח לך.²⁰ ולבך ירגע. וכאשר מהעיר חלב אגיע, לך והיפגש איתי, בכדי שאומר לך את מסר המלך.

עמ' 192:

אַבְּלָאֵל, מְרַחֵם מִשְׁבֵּט יַבֵּס, לְזַמְרָלִים

(["הגיבור הצעיר", עמ' 68-69 [47-31, 2-1.6009.M])

המכתב הנוכחי קודם במעט למכתב המובא בספרי, עמ' 192, וראה גם עמ' 149. אַבְּלָאֵל כותב לְזַמְרָלִים בחלקו השני של מכתבו, שתושבי אֲדַמְרָץ ואֲשַׁמְאֲדָּ מלך אֲשַׁנְכָּם לא חדלים לכתוב לו בעניין ברית, שהם רוצים לכרות (עם החנָם). אולם זקני ארץ אֲדַמְרָץ שהיו אמורים להגיע אליו עם חמורים או עיירים לצורך טקס הברית עדיין לא הגיעו אליו. הוא מצוין שהוא מתעתד להגיע למארי לטקס

לכבוד האלה אשתר, שנערך בחודש כסלו (IX). תוך כדי כתיבת המכתב הגיעו אליו הזקנים למקום המצאו, במלחמתם שבדרום מערב אדמרץ.

[אמור] אל אדוני[י]: כה (אמר) אבֵּלֶאֱל [עבדך]:

³¹זאת ועוד. בדבר ארץ אדמרץ ואשמאד (מלך אשנפם) שכותבים אליי כל הזמן ל(עשות) שלום, זקני הארץ עדיין לא הגיעו אליי, ³⁵ואת החמורים שלהם עדיין לא ק[טל]תי. זקני הארץ כ[הגיעם] את העיירים ש[להם]... רגל האנשים ש (או): של)... ללב הארץ... ⁴⁰ואני אג[יע] אל א[דוני] לקורבן של אשתר. זאת ועוד. ביום שאת מכתבי זה שלחתי [אל] אדוני, זקני הארץ באו אליי, ⁴⁵בכדי לקטול את העיירים שלהם. [את מכתבי זה [שלחתי] אל אדוני ממ[לחמתם]].

עמ' 193: על ברית בין עיר לשבט, השווה: "כי שלום בין יבין מלך חצור ובין בית חבר הקיני" (שופטים ד, יז).

עמ' 194: 39. בעל ברית מפר ברית אחת ובמקומה כורת ברית אחרת

סְמֶתַר, ראש השרים במארי לזמרלם

(A.896 [D. Charpin, *Journal Asiatique* 301/1 (2013), pp. 13-14])

תאריך המכתב הוא השנה החמישית למלכות זמרלם (ראה בספרי עמ' 20-18). במכתב מדובר בהפרת ברית אחת ובמקומה כריתת ברית חדשה: במקום

הברית שהייתה לקרנלם מלך אנדרג עם אשנפ הוא כרת ברית עם המלכים באזורו. עניין שינוי בעלי הברית היה צריך להישמר בסוד ולכן המסר נמסר לסְמֶתַר, ראש השרים במארי, על-ידי השליח בעל-פה. סְמֶתַר מדווח לזמרלם הנמצא מחוץ לבירתו, שביום שבו הוא שלח את המכתב הנוכחי למלכו הגיע

אליו שליח מקרנלם עם מכתב קצר מאוד של קרנלם. במכתב הקצר הוא מפציר בו שלא לזלזל במכתב, מפני שהוא כה קצר. המסר שימסר בעל-פה חשוב ביותר והוא מחייב פעולה מהירה מצדו של זמרלם. קרנלם שהיה בעל בריתה של אֶשְׁנָנִי הפר את הברית איתה וגירש את צבאה ששהה אצלו. הוא מבקש שזמרלם, ששהה ככל הנראה באַדְמֶרֶץ, ישלח לו מאתים חֲנָם ומאתיים בבלים בכדי שיגנו על עירו אַנְדְּרַג והוא יתאחד עם המלכים האחרים באזור.

להלן תרגום מצרפתית של שורות 1-29 (ראה בתוספות לעמוד 255-258, סעיף 29 את דברי ביאליק על התרגום)

אמור אל אדוני (זמרלם): כה (אמר) סְמֶתֶר עבדך: ביום שהוריתי להביא את הלוח הזה אל אדוני, חֲמַדְנָנִי, שנמנה על המשמרות שבשרות קרנלם, בא אליי. על הלוח של קרנלם, שהוא הביא לי, היה כתוב כך: "אל לך להשתמש בתירוץ שהיות ש(הלוח) קטן אתה בז לו באמרך: '[הלוח] הזה הוא קטן!' לאמיתו של דבר, הידיעה שהבאתי לך היא חשובה. הרוכב (חֲמַדְנָנִי) יגיד לך את האמת: שים מאוד לב לדיווח שלו ופעל במהירות." הנה מה שכתוב על הלוח של קרנלם.

בנוסף לזה, חקרתי את חֲמַדְנָנִי. הוא הודיע לי את זה (בשמו של קרנלם): 'גרשתי את צבא אֶשְׁנָנִי שנמצא בתוך אַנְדְּרַג ונתקתי את היחסים הדיפלומטיים עם אֶשְׁנָנִי. שלח לי מאתיים חֲנָם (שארפין כותב לשיטת "הקבוצה של מארי": בדואים) וצבא של מאתיים בבלים, בכדי שיגנו על העיר. ואני אלך לרבוץ על אותו מרבוץ עם המלכים אחיי.' זה המסר שהוא מסר לי בעל-פה.

כשצבאותיהם של בעלי הברית מתאחדים משתמשים בביטוי "לרבוץ במרבוץ
מישהו" *ina rubuṣ X rabāṣum* (ראה בספרי, עמ' 97).

עמוד 194:40. ברית בין שני מלכי שבטים של בְּנֵי־מִנַּי

חֲמַאשְׁתִּמַר מֶלֶךְ הָאֲפֶרֶם לִיסְמַחְאֲדִי מֶלֶךְ הַיְרֵחַם

(A.1170 [D. Charpin, *Journal Asiatique* 301/1 (2013), p. 17])

שמות המוען והנמען אמנם מושלמים, אך ההשלמות בטוחות. חֲמַאשְׁתִּמַר מֶלֶךְ
הָאֲפֶרֶם כותב לִיסְמַחְאֲדִי מֶלֶךְ הַיְרֵחַם, ששליח מטעמו שנשלח, ככל הנראה,
לִיסְמַחְאֲדִי חזר אליו והודיעו שִׁיסְמַחְאֲדִי מֶלֶךְ הַיְרֵחַם כועס עליו על שלא שלח לו
מכתב אלא הסתפק, ככל הנראה, בהעברת המסר בעל-פה באמצעות שליח.
הוא מסביר שלאחר שכתב לזְמַרְלָם, שאותו הוא מכנה "אב" שפירושו שהוא
בעל בריתו, אך במעמד נמוך ממנו, שהוא מתעתד להגיע בעצמו לִיסְמַחְאֲדִי
במטרה לכרות איתו ברית שווים. הוא מסיים בבקשה לקבל באופן סדיר מידע
על המתרחש אצל יִסְמַחְאֲדִי.

[אמור אל יִסְמַחְאֲדִי]: כה (אמר) [חֲמַאשְׁתִּמַר] אחיך:

שליח שלי הגיע אליי ואמר לי: "יִסְמַחְאֲדִי מרוגז מפני שלא שלחו לו לוח." כתבתי
לזְמַרְלָם אבי ואני עצמי התכוננתי לצאת לדרך: לכן לא שלחתי לוח אליך. היום,
אני עוזב בקרוב. אגיע, ניפגש, אני ואתה, ונשכין בינינו יחסי-אחוזה (= ברית
אחים). זאת ועוד. מדוע אינך שולח לי באופן סדיר את חדשותיך? שלומי טוב.
שלח לי את חדשותיך."

41. ברית בין זְמַרְלָם לִדְחַדְחָן מֶלֶךְ הַרְבָּם

דדחן מלך הרבם לזמרלם

(A.721.5-15 [D. Charpin, «Guerre et paix dans le monde amorrite et post-amorrite», dans H. Neumann, R. Dittmann, S. Paulus, G. Neuman & A. Schuster Brandis (éd.), *Krieg und Frieden im Alten Vorderasien*. 52e Rencontre Assyriologique Internationale, Münster, 17.-21. Juli 2006, AOAT 401, Münster, 2014, p. 192, n. 22)

ד. שארפין. "מלחמה ושלום", עמ' 192.

דדחן מלך הרבם כותב לזמרלם, שהאחרון כתב לו, שצריכה להתקיים ביניהם ברית, ושהוא צריך לנסח את תנאי הברית, אך דדחן טוען שעל המלך לנסח את תנאי הברית.

כתבת לי⁵ בדבר הברית שבינינו (צריכה להתקיים). ואני מכבד אותך! כה אני (אומר): "זה אבי¹⁰ שצריך לנסח את הברית בינינו." אך אתה כך כתבת לי: "את הברית שאתה רוצה לכרות¹⁵ כתוב על לוח, בכדי שאשמע אותו."

עמ' 196: בכתובת הכתובה שומרית של יחדנלם אנו קוראים: "יחדנלם מלך מארי...[ארץ בנסמ]אל... חנם (dumu-me[š] si-im-a-[al...] ha-na^{ki}) ("הגילויים", עמ' 53, שו' 3'-5). גם בטביעת חותם של בת יחדנלם אנו קוראים "יחדנלם]מלך מארי וארץ בנסמ]אל" (N. Özgüç, "Seal Impressions) from the palace at Acem Höyük", in E. Porada (ed.), *Ancient Art in* מתקבל הרושם (Seals, Princeton 1980, pp. 61-62; photo fig. 3a, b.

שהכתובת של יַחַדְנָלִם עשויה לחזק את השערתנו, המנוגדת לזו של "הקבוצה של מארי", שחָנֵם וּבְנֵסְמָאֵל אינם מונחים חופפים, ושהראשון אינו שם כללי.

שורה 7 מלמטה: לקריאת המרכיב DUMU בשם כ-מֶר, מְרִימָן, אפשר למצוא חיזוק בשמות *marmûm*, *marmītum*, "מרכז של בְּנִימָן", עמ' 113; FM IX, (51.28 and p. 217, l. 28).

להוסיף את שם השבט אֶסְרָה.

לִיבֶסֶ להוסיף אולי את יַכְלַת וּלְאֶשְׂרָגִים להוסיף אולי את נַחֲנֵם ("מילון מקראי", עמ' 309-310). ייתכן שיש ראיה שלמֶרְחֵם משבט אֶבְלָח הייתה סמכות על בני שבט נַחֲדָ וַיִּמְחַמֵּם, מפני ששלושתם התייחסו לקבוצת השבטים אֶשְׂרָגִים (A.1187, "מסלול", עמ' 62).

עמ' 197: בְּנִימָן: כלל השבטים כונו אֶמְתֵּם (= אומה) וכן פְּלֶאֶם (= הכול) ("מילון מקראי", עמ' 307).

נִמַּח: כמו כן יש לציין שליד השליחים של נִמַּח יש מתרגם, *ARM* (XXVII.116.34 (cfr. LAPO 16, p. 592).

עמ' 198: מחוז מארי: שְׁחָרֵם וְדָרֵם הם יישובים של חָנֵם (הוא כותב: בְּנֵסְמָאֵל) ("מיתולוגיה", עמ' 270).

עמ' 200: ה. מחוז אֶדְמֶרֶץ: למחוק מַחְנֵם. עדות לנוכחות החָנֵם יש גם במכתב של זְכָרְאֵבָם מֶלֶךְ זֶלְחָן (בגדה הימנית של החבור העליון, 15 ק"מ דרומה לראס אל-עין) לזמרלם: "קמח הצידה של החָנֵם", A.2822+M.13575.41

(M. Guichard, "Nouvelles données sur Zalluhān, un petit royaume des bords du Habur d'après les archives de Mari", *Berliner Beiträge zum Vorderen Orient* 24, *Entre les fleuves – II, D'Aššur à Mari et au-delà*, édité par Nele Ziegler et Eva Cancik-Kirschbaum, Gladbeck 2014, pp. 104-105)

ובשורות 63-64 של אותו מכתב: "אדוני השכין שלום (*salimum*) לחנָם ולאֲדַמְרֵץ", ראה גם סעיף 45 בתוספת לספר.

עמ' 201: ח. זלמקם: בְּנִימָנִי ישבו סביב ארבע הערים ("מילון מקראי", עמ' 313).

עמ' 202: חנָם שהו ביִמְחַד עם עדריהם (אך ייתכן שבמקרה זה חנָם הוא שם כללי לנוודים והכוונה היא לרְבָם).

M.7464+M.6147. 9-13 (N. Ziegler, "Die Westgrenze des Reiches (Samsī-Addus", "בין שני נהרות", עמ' 191-192)

עמ' 203: אֵילִם היה גם מלך תַּתְלֵל (LAPO 16, p.610, n. c).

עמ' 203-205: לדעת שארפין גם סַגְגָם ציין מלך של בְּנִימָנִי (RA 101 [2007], p. 171).

עמ' 204: מלכי בְּנִימָנִי ישבו בסעודה לפני המלך בחצר התמר בארמון (FM XI.166.4"-9").

עמ' 205-206, ד: יש יישובים שבהם שימשו סַגְגָם אחדים (FM X, p. 18). סַגְגָם של חנָם ישבו בסעודה לפני המלך בחצר התמר בארמון (FM XI.166.4"-9").

עמ' 206, שורה 6: מחק: "ככל הנראה".

עמ' 207: ו. מְרַחֵם: חֲנָם: מְרַחֵם יכול למנות סַגְגָּם ("מילון מקראי", עמ' 308).

שארפין רואה בְּמְרַחֵם "מנהיג נוודי" (un chef nomade). ראה "מסלול", עמ'

62.

עמ' 207-206: D. Charpin, "Nouvelles approches: Villes, Maires

et Anciens", *RA* 101 (2007), pp. 167-182.

עמ' 207: זקני ערים באַדְמַרְץ מיצגים את עריהם בטקס כריתת ברית עם החֲנָם

(ראה לעיל עמ' 192).

עמ' 208: 4. כלכלת השבטים, א. מרעה-צאן: לפועל שכ"ן השווה דרך משל,

בראשית יד, יג.

בתקופת נדודיהם הם התגוררו באוהלים: "כאשר הכבשים של החֲנָם ירעו

בארץ, אם תזיקו במשהו לכבשים שלהם ולאוהליהם, אלחם בך" (A.3200)

([*ARM XXVI/1*, p. 115, n. 70; *ARM XXX*, p. 55]).

חֲנָם ששהו בַּיַּמְחַד עם עדרי צאן ובקר עברו לגדה השמאלית של הפרת (אך

ייתכן שבמקרה זה חֲנָם הוא שם כללי לנוודים והכוונה היא לרַבָּם)

"בין שני נהרות", עמ' 192-191 (N. Ziegler, "Die 192-191

(*Westgrenze des Reiches Samsī-Addus*),

עמ' 209: החנָם הם הרועים ותושבי הקבע של אַדְמַרְץ הם האיכרים שלהם:
"מאז ומעולם החנָם הם רועיך ואתה (חִיִּסְמַ ויתר מלכי אַדְמַרְץ) איכרם" (FM)
'18-17.9.VI).

במכתב מתל לילן (מספר 150, שורות 8-10) כותב המכתב מדווח: "[ה]עתקתי
את מקומי (etēqum) [ב]ין החנָם והצאן ... וחצרות החנָם."

עמ' 208:

אַבְלַפְאֵל לזמרלם

(A.3901.4'-15' [J.-M. Durand, "L'emploi des toponymes dans
l'onomastique d'époque amorrite, I) Les noms en mut-", *Studi
Epigrafici et Linguistici sul Vicino Oriente Antico* VIII, 1991, p. 85])

ראש הלוח חסר ולכן לא ידוע מי המוען ומי הנמען. יתכן שהכותב הוא אַבְלַפְאֵל
והמכותב זְמַרְלָם. תאריך המכתב הוא כנראה השנה השישית למלכות זְמַרְלָם.
המכתב מלמד על תחום המרעה של החנָם: מהר המרין שבמזרח החידקל עד
תלחים שבצפון מקורות החבור, ראס אלעין. זְמַרְלָם יצא מרְזַמִּיִן שִׁסְן שמצפון
לְגִבְלִי סַנְגִּיר והזעיק את המלכים: בְּנָאֶשְׁתַּר (מלך כְּרִד), זִזִּי (מלך אֶפֶם),
סַמְסַאֲרַח (מלך תל), אַנְשַׁאֲלַמֶּ (מלך מַרְדַּמֶּן) וזַמְבַּגִּי (מלך אַמְז) לאספה עם
חִיִּסְמַ (מלך אַלְנַצֶּר) וסַמְתַּר (מלך אַשְׁנַכֶּם) ואת יתר מלכי אַדְמַרְץ בעיר אַדְמַתֶּם
שליד נחל סַרְם הוא ואדי חַנְזִיר, ואדי עַמּוּדָה. ושם פנה אליהם בדברים שלא
מובאים בקטע שפורסם.

4' העדרים (מילולית: נווה) 5' מפוזרים בלב הארץ. ימין העדרים בהר אֶבֶח
ושמאלם תלחים. מרזמ יֶסֶן יצאתי (מילולית: תפשתי) והזעקתי (מילולית:
פקדתי) את בנאשתר, זז, סמסאָרַח, 10' אַנְשָׁאֶלְמָ וּזְמַבְגָּ. לאספה של המלכים
של [ח]יֶסֶם, סְמֵתֵר וְכַל [מלכי] אֲדַמְרָץ [באדמ]תם של (נחל) סָרַם 15' ... הזעקתי
(מילולית: פקדתי) אותם (ואמרתי להם: "...).

עמ' 210: ברשימה של בְּנִימֵן משוחררים מצויים שניים ששימשו כשומרים
בקונסרבטוריום (M.12801.VII.15'-18' [FM IX, p. 78]).

משם היה מנחש בחצרו של אחד ממלכי בְּנִימֵן, סְמֵדָב (FM IX, p. 199, l. 16)
337 p. (XXVI/1).

לְבִנְיָמֵן היו נערות מנגנות. הן נמנו על ההרמון של יַגְחָאָדַּ בְּמִשְׁלֵן ולאחר שהעיר
נכבשה בשנה השלישית לזְמַרְלָם הן הועברו לְצַפְרָם (FM IX.38.5, p. 182;)
9-8.46).

לְחָנָם היו פריטי לבוש אופייניים שכונו: "חֲנִיִּים" (ARM XXX, p. 117, c).

בְּנִימֵן היו נגרים (A.2992.26-29 [N. Ziegel, RA 105 (2011), p. 27]).

עמוד 210, סעיף ב. ברשימה של חלוקת שדות על-ידי השלטון נמנות בין השאר
שתי קבוצות של סַגְגָּ של הַחֲנָם: האחת מנתה 17 איש והשניה 4 אנשים (FM
'26-41.F.IV.4' XVI).

עמודים 210-211, סעיף 5 "דת":

אשמד לְזַמְרָלָם

(A.1191.4-13 [ARM XXVI/1, p. 492; J.-M. Durand, "Le mahanum du dieu de l'orage", RA 105 (2011), p. 159])

אשֶׁמֶד, שֶׁהִיָּה מִשְׁבֵּט הַחֲנָם, מִיֵּלֵא תִּפְקִיד שֶׁל מְרַחֵם (= "אֲבִיר הַרוּעִים"), אוּ
הַמִּשְׁנָה לְמְרַחֵם אֲבִלְפָאֵל, כּוֹתֵב לְזִמְרָלִם מִכְּתָב שֶׁרֵק חֲלֵקוּ פּוֹרְסִם. הַחֲנָם
הַתַּאֲסָפוּ בַּמַּחְנָה, שֶׁהוּא צוֹרֵת חֲנִיָּה אוֹפִיִּינִית לָהֶם. הַתְּחִיל לְרַדֵּת גֶּשֶׁם וְהֵם רָאוּ
בְּכַךְ מִשׁוֹם מָה אוֹת מִבֶּשֶׁר רַעוֹת. הֵם פִּירְשׁוּ זֹאת כְּמוֹפְנָה לְאֲדוֹנָם, זִמְרָלִם, וְלִכְן
פָּנוּ בַּדְּמַעוֹת לֹאֵל אֶדְּ בַּתְּפִילָה לְשִׁלּוּמוֹ שֶׁל מֶלֶכְם. אוּ אִזְּ הִגִּיעוּ לְמַחְנָם שְׁנֵי בְּנֵי
שְׁבֵט הַחֲנָם, מֵאֲנָשָׁיו שֶׁל אֶחָד מִמְּנֵהֵיגֵי הַחֲנָם, חֲלַחְדָּן, וּבְפִיהֶם בְּשׁוֹרֵת אִיּוֹב
לְחַלְחָדָן. מִסְּתֵבֵר שֶׁאֵכֵן הָאוֹת הִיָּה מִבֶּשֶׁר רַעָה, אֲךָ לֹא לְמֶלֶךְ אֵלֵא דוּוֹקָא
לְחַלְחָדָן עֲצָמוֹ. הַסְּתֵבֵר שֶׁהוּא הוֹדַח מִמִּשְׁרָתוֹ וְכִנְהוּג בַּמִּקְרָה שֶׁפִּקִּיד בְּכִיר
מִפְּסִיק מִסִּיבָה כְּלִשְׁהִי לְמֵלֵא אֶת תִּפְקִידוֹ נוֹטִילִים מִמֶּנּוּ אֶת בֵּיתוֹ, עַל רִכּוּשׁוֹ,
שְׁנִיתָן לוֹ בַּתּוֹקֶף תִּפְקִידוֹ. לְשִׁמְעַת הַדְּבָרִים הַתְּחִילוּ חֲלַחְדָּן וּבְנֵי שְׁבֵטוֹ הַחֲנָם
לְבַכּוֹת. הֵם נֹאֲסָפוּ וְנִשְׁאָו דְּבָרִים, אֲךָ חֲלֵק זֶה שֶׁל הַמְּכַתֵּב עֲדִיין לֹא פּוֹרְסִם.
4-5 כֹּל הַחֲנָם נֹאֲסָפוּ בַּמַּחְנָה, וּמִפְּנֵי שֶׁגֶשֶׁם יָרַד, בְּכִינּוֹ לְאֶדְּ וְהַתְּפַלְלָנוּ לְשִׁלּוּם
אֲדוֹנָנוּ. וְשְׁנֵי אֲנָשִׁים מִבֵּין אַחֵי חֲלַחְדָּן]] בָּאוּ אֵלֵינוּ וְכַךְ אָמְרוּ לָנוּ: "הַדִּיחוּ אוֹתְךָ
מִמִּשְׁרָתְךָ¹⁰ וּבַזָּזוּ אֶת בֵּיתְךָ." הוּא שָׁמַע וְהַתְּחִיל לְבַכּוֹת וְאַחִיו הָיוּ בּוֹכִים אִיתוֹ.
אַחִיו וְהוּא נֹאֲסָפוּ וְכַךְ אָמְרוּ לִי: "...

הַמְּרַחֵם אֲבִלְפָאֵל לְזִמְרָלִם

(A.808.4-9 [J.-M. Durand, RA 105 (2011), p. 160])

זמרלם שלח מכתב למֶרְחָם אַבְלֶפָּאֵל, שבו הוא מודיע לו, שהוא הקדיש כס לאל
אֲדָ וּכְמוֹ כֵּן הוּא עֲצָמוֹ עוֹמֵד לְהַבְיִיא אֶת הַכֶּסֶּ, כְּנִרְאָה לְמִקּוֹם הַמִּצָּאִים. אַבְלֶפָּאֵל
הֲצִיג אֶת הַמִּידַע לְפָנַי מִנְהִיגֵי הַחֲנָם.

דִּירָאן מוֹסֵר שִׁיתֵרֵת הַמִּכְתָּב עוֹסֵקֵת בְּעִלְיֵיתוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ לְצִפּוֹן. לְפִי הַמִּשְׁרָךְ
הַטְקִסֵּט (שׁוֹרוֹת 11-14) אֲנִי נִמְצָאִים לְפָנַי הַקְּצִיר וְיֵשׁ חֲשֵׁשׁ מִפָּנַי פְּלִישָׁה שֶׁל
הָאוֹיֵב לְאַרְץ (שׁוֹרוֹת 16-20). מְדוּבָר כִּכֵּל הַנִּרְאָה בְּעִלְיֵית הָעִילָמִים לְצִפּוֹן
הַגְּזִירָה. לְפָנַי יִצְיָאֵתוּ שֶׁל הַמֶּלֶךְ לְמַעֲרָב בְּשָׁנָה הָעֵשִׂירִית לְמַלְכוּתוֹ (רָאָה בְּסִפְרֵי
עַמ' 22-23 וְעַל הַמַּסַּע שֶׁל עֵילָם רָאָה שָׁם עַמ' 23-25). הַמֶּלֶךְ לֹא נָהַג לְהַקְדִּישׁ
לְאֵלִים פְּסִלִים.

שָׁמַעְתִּי אֶת הַמִּכְתָּב שֶׁאֲדוּנִי שֶׁלַח לִי. אֲדוּנִי כָּתַב לִי בְּדַבַּר הַקְּדֻשָּׁת כֶּסֶּ שֶׁל אֲדָ
לְמַחְנָה וְ(בְּדַבַּר) עִלְיֵיתוֹ. הַנַּחֲתִי אֶת הַמִּידַע עַל עִלְיֵיתוֹ שֶׁל אֲדוּנִי לְפָנַי הַמַּחְתָּרִים
(סְגָג) וְהַזְקָנִים שֶׁל הַחֲנָם.

אַשְׁמֵד לְזַמְרָלָם

(A.3101.3-17 [J.-M. Durand, RA 105 (2011), p. 161])

הַמֶּרְחָם אַשְׁמֵד הֲרִגִיעַ אֶת הַמַּתַּח שֶׁהָיָה בֵּין הָעִיר דָּר וְהַשְּׁבֵט בְּנִימָן. בְּמַלְחוֹת
שַׁעֲלֵי־יָד דָּר הוּא יֵישֵׁב בְּעִיָּה מִשְׁפֹּטִית עִם הַחֲנָם. הַחֲנָם עוֹמְדִים לְהַתְּאִסֵּף בְּסוּף
הַחוֹדֵשׁ בְּמַקְדָּשׁ שֶׁל אֲדָ שֶׁל הַמַּחְנָה. בְּסוּף הַחוֹדֵשׁ אַשְׁמֵד יֵשֵׁב שְׁבֹעַ בְּשָׁנָה
הַטְּבָעוֹת (אֵינָנו יוֹדְעִים לְמָה הַכוֹנָה) בְּמַקְדָּשׁ אֲדָ.

[הע]יר דר ח[סו]מה ובין בְּנִימָנִי היה דיון ו[ב]דברים הרגעתי אותם. [ק]מתי
ו[הל]כתי כמה שיכולתי ללכת? והרגעתי את כל החנָם שה[ג]יעו. והגעתי
למלחמתם ויישרתי את ההדורים עם כל החנָם, שהיה להם משפט או דבר (שמות
יח, טז [השוואת דיראן]) בִּדְמַרְץ (= אֲדַמְרַץ) ו(זה) מועד האספה בבית אֲדָ של
המחנה. [ב]סוף החודש הזה אשב שבעה ימים בשתי הטבעות בבית אֲדָ.

אשמד לזמרלם

(A.252.5-14 [J.-M. Durand, *RA* 105 (2011), p. 161])

אשמד ישב שבעה ימים בטבעות ואחר כך יקריב את הקורבנות של המלך.
אדוני כך הורה לי[:]"כאשר [תקו]ם מהטבעות [הקרבת את הקורבנות שלי]."
[עת]ה עד שבעה ימים אקום מהטבעות. מכתב אדוני צריך להגיע אליי, בכדי
שאקריב במקום שאדוני יאמר.

אשמד לזמרלם

(A.861.3-7 [J.-M. Durand, *RA* 105 (2011), p. 162])

האל אֲדָ של המחנה דרש מאשמד לשבת שבעה ימים בטבעות והוא יביא אחר-
כך את (פסל) האל לשלוש ערים בצפון-מערב הג'זירה העליונה.
אֲדָ של המחנה דרש ממני לשבת שבעה ימים בטבעות. אביא בשלום את אֲדָ.
אלך לְדָר, גִּשְׁם וזִנְסָ.

החנָם עבדו לאֲדָ של הערבה ("מיתולוגיה", עמ' 273). הם נשבעו באלי הערבה
(*nawûm*) (A.744; "מיתולוגיה", עמ' 274).

בעיר דמקן של הירחם עבדו לאלה אלתם (M.7450; "מיתולוגיה", עמ' 274).

בעיר זנן-יחפלים עבדו לאשתב-אל (Aštabi-II) (A.1890), "מיתולוגיה", עמ' 274, (456-457).

בנימן השתתפו בחגיגות שנערכו בדר (FM VIII, p. 150a).

יגחאד מקריב לדגן של תרק (A.2552), "מיתולוגיה", עמ' 367, וכן A.3019 עמ' 371). גם דדחדן רוצה להקריב לדגן של תרק (A.3019), "מיתולוגיה", עמ' 371). דדחדן מעיד את האל שבין הארץ והשמיים (A.2813), "מיתולוגיה", עמ' 186).

עמ' 212, סעיף 6, א: סגגם משבט יבס של החנם מקבל קשת מהארמון (ARM XXX, pp. 275-276 [XVIII.63+XXI.375; FM X.28]). שמונה סגג

של החנם קיבלו כל אחד בגד וקשת "כאשר הביאו קשת מכופפת" (M.7745+M.9781.11-31 [ARM XXX, p. 425]).

החנית (או: כידון) כונתה "חנית חנית", (ARM XXX, p. 200, T.483.1 [zamraturum hanitum]).

"וכאשר הם התקרבו לדר-אבלם, הם קירבו את אנשי ס[חם] אל העיר, בכדי להפחיד (אותה) (או: להרגיז) באומרם: "ראו ה[נ]ה איתנו חנם נושאי חניתות!" (A.362 [LAPO 17, pp. 163q, 389; MARI VII, p. 201]).

במכתב (A.375. [Semitica 57 (2015), p. 10, n. 9, ll.18-20]) נאמר: "לחנם אין חניתות ארד. אדוני צריך לספק להם חניתות ארד."

בחדלם לזמרלם

(ARM VI.69 [= LAPO 17 572])

על חניתותיהם של החֲנָםּ אנו קוראים גם במכתב הזה, שזמנו אולי השנה השתים-עשרה לזמַרְלִם (ראה בספרי, עמ' 25). הצבא שוהה בְּדָר שבמחוז מארי זמן רב. המושל כותב למלך, שביום שליחת המכתב הצבא יאכל ולמחרת בבוקר צריך לשלוח למפקדי הצבא את הציוד, שהוא דיבר בעניינו עם המלך, ולצבא החֲנָםּ צריך לשלוח חניתות ארד. כמו-כן צריך לשלוח למפקד הצבא כסא ועבד שילך אתם עד ששיגו את עיקר הצבא.

אמור אל אדוני: כה (אמר) בְּחִדְלִם עבדך:

⁵[י]מי הצבא התארכו >ב<דָר. [מזה] עש[רים] ימים] הם יוש[בים]...¹ היום הצ[בא צריך לנזח] ולאכול ארוחה. מחר בבוקר צריך לשלוח⁵ לשרי המאות ולשרי חמישים את כל הציוד שאמרתי לאדוני וצריך לש[לוח לחֲנָםּ את כל חניתות הארד שיש. לחֲנָםּ אי[ן]]... זאת ועוד. אם אדוני רוצה לתת כסא להולך לפני הצבא, צריך לשלוח כסא. ואדוני צריך לשלוח עבד אחד של אדוני ש[ילך ע]ם [הצבא] עד שיגרום שהצבא [ישיג] את החילות.

יש לציין שחניתות היה נשקם של הבדווים לפני שהצטיידו ברובים.

שלושה בני אֶבְלַח וּבִן אֶמְרִם (כתוב יַמְרִם Yamurrum) מקבלים בדים מהארמון (M.5909 [ARM XXX, p. 526]).

עמ' 213: בְּנִימֵנִי: בְּנִימֵנִי שִׁדְדוּ כְּבָשִׁים שֶׁל בְּנִסְמָאֵל (ככל הנראה כתוב שם חֲנָםּ) בְּאֶדְסִם במחוז מארי (M.7817, "מיתולוגיה", עמ' 614).

בני שבט הרבם נשבעים לזמרלם ונותנים לו מתנה: "כאשר חי אל של הרבם"
(*ARM XXI.371.2 [ARM XXX, p. 452]*).

מעניין לציין שדדחן שהה במארי בחודש כסלו (IX) ובחודש אדר (XII) בשנה
הארבע-עשרה למלכות זמרלם (*FM XI.133; ARM XXI.220*). בתעודה
הנושאת רק את תאריך חודש אב (V) ללא ציון השנה רשומים שני כדי יין
שניתנו לשליחים ששימשו כשושבינים של דדחן (*FM XI.151*).

בנימנ העלו את מס השבשם (*šibšum*). (*FM X, p. 14*). הרבם נשבעו (*ARM*
XXI.371.2), כנראה בעקבות הנצחון של זמרלם על בנימנ ("מיתולוגיה", עמ'
380, הערה 10).

חמאשתמר מלך האפרם קיבל מהארמון ציוד לחמור: אוכף, מרבד, ענק צוואר,
טבעות ארד (*M.18229 [ARM XXX, pp. 386-387]*).

בשנה האחת-עשרה או השתיים-עשרה למלכות זמרלם דדחן נותן מתנה
לזמרלם (*ARM XXXI.180*).

ג. סתם:

עמ' 213, ג:

סתם לבעל תפקיד בכיר במארי ותשובתו

(*A.3862*; "מלחמה ושלום", עמ' 207)

"⁸תן לנו את אֵלֶם! אם ¹⁰לא תיתן לנו את אֵלֶם, (ז) מלחמה ולא נרד לגדות הפרת... ¹⁵... כמו מלך חזק או עיר בירה שמוקפת חומה אתם כותבים ל[אדוני]."

עמוד 215, סעיף 1:

תעודה שניתנה רק בתרגום לצרפתית.

(A.3845 [M. Jean-Marie Durand, "Les rois de Mésopotamie et leurs prophètes" (I), *Collège de France* (Année 2010-2011), p. 496])

מדובר בשלום בין שבטי החֲנָם. מישהו שאינו רוצה לקחת חלק בטכס אומר: דונו ביניכם. עשו שלום או מלחמה. אני לא אתקרב אליכם. כמו מנחש המרים את הארז לפני שמש, אני מרים את השלום בעבור כל הארץ".

עמ' 217, סעיף 3:

פיצול בקרב שבט האַמְנָם

יְקַמְאֵךְ מוּשַׁל סְגֵרְתֶם לְזַמְרֶלֶם

(ARM XIV.89 [= LAPO 17 688])

אנשי האַמְנָם של העיר סַחְרִי שבמחוז סְגֵרְתֶם הביעו בפני יְקַמְאֵךְ את דאגתם בגלל היחס העוין של אחיהם ומבקשים את הגנתו. הם מבקשים לאמץ את התחייבותו בשבועה, הניסוח "השבע לנו [ח]י האל" מזכיר את יהושע ב, יב־א:

"השבעו לי בה' ". החלק הראשון של תשובת המושל חסר. המושל אישר שאלה שהם נאמנים למלך מארי לא צריכים לחשוש. הוא ימלא את התחייבותו, בתנאי שהאמננם יאספו את צעירי (לפי פירוש אחר: כלל אוכלוסיה) היישובים שלהם לְדַר-יַחְדָּנְלָם. המכתב מגלה פיצול בקרב השבט. אלה שיושבים ביישוב בתחום המחוז של המושל, נאמנים למלך בעוד שאחיהם שיושבים מחוץ לתוך ההשפעה של מלך מארי מתמרדים.

אמור [א]ל אדוני: כה (אמר) יִקְמַא[ד] עבדך:

אנשי האמננם⁵ שיושבים בְּסַחְרֵי באו אליי (מילולית: הלכו אליי) וכה אמרו לי: כה הם (אמרו): "מפני שהאנשים, אחינו, היושבים למעלה (במעלה הנהר) התמרדו, אנו מפחדים מאוד לנפשותינו, השבע לנו [ח]י האל¹⁰ כדי שנרגע (מילולית: לבנו ינוח)" [את זאת אמרו לי] ואני [עניתי להם. כה א]ני (אמרתי): "א[כתוב [אל אדוני]...² [ה]רגו...⁴ הם הרגו את [אנשי] אֶפְלָתָם (= יִפְלָתָם) שישובו כ[אן]⁵ ובאנשים] שאחרי אדוני הולכים, איש לא יגע באצבע!" [את (הדברים) האל]ה עניתי להם. [וב]כדי להסדיר את הדבר כך אמרתי להם: [כה א]ני (אמרתי): "אם אשבע לכם חי אל,¹⁰ אספו [את הצ]עיר והצעירה של עריכם לְדַר-יַחְדָּנְלָם ואז אשבע לכם חי אל." הנה כל הדין וחשבון שאמרו לי ואל אדוני כתבתי. אדוני צריך לכתוב לי¹⁵ כך או אחרת, בכדי שאעשה את מה שאדוני יאמר. שלום למחוז.

כְּבַרְדָּגַן מוּשַׁל תְּרָקָה לְזַמְרָלָם

(ARM III.16 [= LAPO 17 682])

כְּבַרְדָּגָן מוּשֵׁל תְּרַקָּה מְדוּוּחַ לְזַמְרָלָם, שִׁישׁ בְּמַחְזוּזוֹ נְשִׁים רַבּוֹת שֶׁל בְּנֵי־מֶנֶן
שְׁבַע־לֵיָהֶם יוֹשְׁבִים בְּמַעֲלָה הַנְּהַר, הוּא אֲזוֹר הַבְּלִיחַ. בְּלִילוֹת נוֹהֲגִים מִסְפָּר בַּעֲלִים
לְהַתְּגַנֵּב לְנִשְׁוֹתֵיהֶם עַל-מִנַּת לְאֶסּוֹף מִידַע וּלְמִסּוֹר אוֹתוֹ לְאַחִיהֶם בְּמַעֲלָה הַנְּהַר.
וּפְעַם הֵם אִף שָׁבוּ שְׁנֵי שׁוֹמְרִים וְאֶחָד הַצְּלִיחַ לְהִימְלִט. הַמוּשֵׁל מִבְּקֵשׁ הַנְּחִיּוֹת
מִמְּלָכוֹ.

אִמּוֹר אֶל אֲדוֹנָי: כֹּה (אִמַּר) כְּבַרְדָּגָן עַבְדְּךָ:

יֵשׁ בְּמַחְזוּזִי,⁵ בְּעָרִים שֶׁל בְּנֵי־מֶנֶן שֶׁסְּבִיבוֹת תְּרַקָּה, הַרְבֵּה נְשִׁים, נִשְׁוֹת הָאוֹיֵב,
שְׁבַע־לֵיָהֶן יוֹשְׁבִים בְּ[מַעֲלָה] הַנְּהַר עִם הָאוֹיֵב.¹⁰ לָכֵן בְּלִילָה וּמוֹ[קָדָם] בְּבוֹקֵר
הָאוֹיֵב מִטְרִיד אוֹתִי. וְחִמִּישָׁה, שִׁישָׁה אֲנָשִׁים נֶאֱסָפִים וּבְלִילָה לְעָרִים הָאלָה אֶל
נִשְׁוֹתֵיהֶם¹⁵ נִכְנָסִים, יוֹצְאִים. וּמִידַע מֵלֹא עָלִינוּ לְוֹקָחִים וּלְחַבְרֵיהֶם מוֹסְרִים וּלְכֵן
רַגְלֵי הָאוֹיֵב יִצִּיבָה.²⁰ וּבֵין שְׁלוֹשָׁה אֲנָשִׁים שֶׁבְּסִמְנָם שׁוֹמְרִים עַל הַשְּׂדֵה, בְּלִילָה
הָאוֹיֵב שָׁשׂם פָּנָיו לְהִיכַנֵּס לְתוֹךְ הָעֵיר, אֶת הָאֲנָשִׁים הָאלָה עַל מִשְׁכָּבָם²⁵ [שָׁב]וּ
וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים חַיִּים שָׁבוּ וְאִישׁ אֶחָד נִמְלִט. עֵתָה כֹּךְ אוֹ אַחֲרֵת בְּדַבַּר הַנְּשִׁים הָאלָה
אֲדוֹנָי צָרִיךְ לְהִיוּעֵץ,³⁰ וּלְפִי הַהִיתִי עֲצוֹת שֶׁאֲדוֹנָי יוּעֵץ וְיִכְתּוֹב לִי אֶפְעַל.

עֲמוּד 217-218, סְעִיף 3:

יְקַמְאֲדָ לְזַמְרָלָם

(ARM II.105 [= LAPO 17 713])

הַמְּכַתֵּב הַזֶּה הוּא הַמְּשֻׁכּוֹ שֶׁל הַמְּכַתֵּב RM XIV.83. תַּאֲרִיךְ הַמְּכַתֵּב הוּא הַשְּׁנָה
הָאַחַת-עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּת זַמְרָלָם. יְקַמְאֲדָ מוּשֵׁל סְגֵרְתָם מוֹדִיעַ לְזַמְרָלָם שֶׁצָּרְחָמֻ
הִגִּיעַ לְעֵיר סַחֲרָ שֶׁבְּמַחְזוֹ סְגֵרְתָם עִם שְׁנֵי מְלוּוִים אֲנָשִׁי מֵאֲרִי וּמֵאָה אֲנָשִׁי צְבָא.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יקמאך עבדך:

⁵[בי]ום ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני, אנשי יחידות הספר הודיעו לי על הגעת צרחמ (באמרם): " צרחמ הגיע ¹⁰לסחר. בלשנ וימצאל (אנשי) אדוני מלווי הולכים איתו. ומאה אנשי צבא הולכים איתו. הודיעו לי על בואו ו[מ]יד כתבתי [לאדוני].

ירמלם לזמרלם

(A.3821 [= LAPO 17 737])

ירמלם מלך שבט יחררם של בנימנ מתלונן במכתבו לזמרלם על התנהגות מלך אחר של בנימנ, צרחמ מלך שבט האמננם. ירמלם ועוד מישהו, ששמו לו שרד, הניחו לפני זמרלם דין וחשבון, שטיבו לא ניתן. בתגובה הוא כתב למלך אחר של בנימנ, דדחדנ מלך הרבם, מכתב שנפתח בקריאה הדרמטית "לא!", שמכוונת, ככל הנראה, למעשי ירמלם. צרחמ מינה אדם בשם סחברם למדך בערבה. הכוונה כאן כנראה למי שממונה על סידורי המרעה, מכיוון שברגיל מניחים שפירוש המילה היא נסיך. ירמלם התלונן על האיש ואסרו אותו. בתגובה הוא מבקש מדדחדנ לכתוב, כנראה לאנשיו, שישדדו מכלאות של שבטו של ירמלם ויעבירו את הצאן מעבר לנהר. בסיום מכתבו מבקש ירמלם מזמרלם שידאג שדדחדנ לא יציק לשבטו.

[א]מור אל אדוני: כה (אמר) [ירמלם] עבדך:

⁵טובים (הדברים) האל[ה] שצרחמ [עשה לי]! בדבר הדין וחשבון שאני [ו]... הנחנן] לפני אדוני, הוא ¹⁰כתב לדדחדנ: "ל[א]! אני מיניתי למדך בתוך הערבה

את סַחְבָּרָם בן חַבְּקָק, וכאן יִרְמֵלִים עֵמֵד לִפְנֵי¹⁵ זְמַרְלָם לְרַעַת עֵבֶדְךָ (סַחְבָּרָם) ובגלל דבריו אסרו את עבדך. כתוב ושדוד שלוש או ארבע מכלאות²⁰ של יַחְרָרָם והעבירים לעבר הנהר. "את זאת ועוד הרבה (דברים) שלא לטובתי צָרַחְתָּ [מִכְּתָב] לְדַחְדָּחְךָ וְ[לְשִׁדּוּד] ²⁵את העדרים (מילולית: נווה) של [יַחְרָרָם], של עבדך ש[מו] את פניהם... [את ז]את אדוני לו ידע. עתה [היו]ת שהוא יודע, אדוני [צריך] לכתוב לְדַחְדָּחְךָ בכדי שלא יציק לשבט שלי.

דַּחְדָּחְךָ לְסַמְתָּר

(A.2920.28-45 [= Mél. Garelli, pp. 56-57])

דַּחְדָּחְךָ מֶלֶךְ שֶׁבֶט הַרְבֵּם וּמֶלֶךְ הָעִיר אַבְתָּם, כֹּתֵב לְסַמְתָּר, רֹאשׁ הַשְּׂרִים בְּמֵאֵרֵי בִּאֲמֻצַּע הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְמַלְכוּת זְמַרְלָם מִכְּתָב שֶׁרָק חִלְקוּ פּוֹרְסִים. דַּחְדָּחְךָ מִפְּצִיר בְּתוֹקֶף בְּסַמְתָּר, תוֹךְ הַשְּׁמַעַת אִיוֹמִים, לְהוֹדִיעַ לְמַלְכוֹ, זְמַרְלָם, שְׁלֵמוֹת שְׁמַלְכֵי הַשְּׁבִטִים הָאֲחֵרִים שֶׁל בְּנֵי־מִנְּ כָּתְבוּ לוֹ פְּעָמִים אַחְדוֹת לְבּוֹא אֵלֵיהֶם, הוּא מִסְרֵב לְבּוֹא.

²⁸עֵתָה שֶׁלַח אֶל אֲדוֹנְךָ אֶת הַמִּידַע הַזֶּה, ³⁰לְמַרְוֹת (מִלּוּלִית: כְּמוֹ) שֶׁהֵם ("אֲחִי דַּחְדָּחְךָ) כֹּתְבִים לִי כֹל הַזְּמַן, לֹא אֶלְךָ אֵלֵיהֶם. אִם לֹא תִשְׁלַח אֶת הַמִּידַע הַזֶּה אֶל אֲדוֹנְךָ, בְּעֵתִיד אֶתְקוֹף אוֹתְךָ ³⁵בְּדַבְרִים לִפְנֵי זְמַרְלָם. כֹּה אֲנִי (אֹמֵר): "שְׁמַעֲתִי אֶת הַמִּידַע וְכֹתְבֵתִי לְסַמְתָּר, ⁴⁰אֲךָ סַמְתָּר לֹא שִׁלַּח לְךָ אֶת הַמִּידַע הַזֶּה." לֹא תוֹכֵל לְעַנּוֹת: "מָה? (מִלּוּלִית: כְּמוֹ) אֲנִי לֹא יוֹדֵעַ." שִׁלַּח אֶת הַמִּידַע הַזֶּה!

עמוד 219, סעיף 4:

המוען והנמען חסרים

(ARM II.14 [= LAPO 17 689])

מישהו כותב, כנראה לזמרלם, שבלילה הגיע אליו ממעלה הנהר חנם אחד, ומסר לו דיווח מלא על כך ששני מלכים של בנימין, סמסאד ויגחאד הגיעו לאמר, אך אין לו אישור על כך. מסתבר שהם התכוונו לאסוף את החנם, אך אלה לא הגיעו, אלא הם נשארו במקום ששמו לא שרד. כותב המכתב שלח את החנם למלך וזה האחרון צריך לתחקר אותו. בסיום, בקטע פגום, מדובר בשתי נשים שעומדות להשתחרר.

¹... עבד[ר]:

[חנם אחד] הגיע אליי [בלילה] ממ[עלה הנהר] ומסר לי [דין] וחשבון מלא. ⁵באשר להגעת סמסאד [ו]יגחאד לאמר, הוא לא נתן לי [א]ישור. [הם כתבו א]ל החנם. הם רוצים [לא]סוף את החנם. ¹⁰הם לא הגיעו. הם [יושבים] בא[ר]... את זאת אמר לי. [ע]תה[נה] הנה שלחתי [אותו]. ¹⁵דין וחשבון מלא אדוני צריך לשאול אותו ו[אדו]ני צריך לקבל תשובה ביושר. [זאת ו]עוד. יש איזשהן שתי נשים שישוחר[רו], לכן לבו חרד. [חלי]לה שאדוני יאמר ...

סמחד לזמרלם

(FM II.116)

המכתב הזה, בניגוד למכתבי מארי, שבדרך כלל ערוכים כהלכה, איננו ערוך כהלכה ולכן לא תמיד קל להבנה. לענייננו חשוב בעיקר השימוש במונחים חנם-בנימין וחנם-בנסמאל כשהכוונה בשם חנם לכינוי כללי לנוודים.

1. זְמַרְלָם לֹא נִמְצָא בְמֵאֵרֵי אֵלָא בְדֶר-יְחֻדְנָלָם. הוּא שְׁלַח מִכְתָּב לְסַמְחָד, שֶׁהִיא הַמוֹשֵׁל הָרֵאשׁוֹן שֶׁל מֵאֵרֵי, וְצִירְף אֵלָיו מִכְתָּב שֶׁל תְּרַמְנַכְתָּ, מֶלֶךְ אֲפָם.
2. לְאַחַר שֶׁסַּמְחָד קָרָא אֶת שְׁנֵי הַמִּכְתָּבִים, הוּא שְׁלַח מִכְתָּב לְאַצְאָפֶךְ וְיִשְׁבַּדְגָן שֶׁהֵיוּ פְקִידִים שֶׁל זְמַרְלָם וְהוֹרָה לָהֶם לְהוֹלִיךְ כְּבָשִׁים שֶׁל הַמֶּלֶךְ אֶל הַחֲנָם-בְּנֵימָן.
3. כְּמוֹ-כֵן הוּא כָּתַב לָהֶם שֶׁאֵת תּוֹכַן מִכְתָּב הַמֶּלֶךְ הֵם צָרִיכִים לְהַשְׁמִיעַ לְמוֹח'תָרִים וְלִזְקֵנִים שֶׁל מְתָבֵל הִיא יִמְתָבֵל שְׁבַדְרוֹם גְּבָל סַנְגֵר.
4. הַמֶּלֶךְ כּוֹתֵב שֶׁתְּרַמְנַכְתָּ, מֶלֶךְ אֲפָם וְיוֹשְׁבֵי שְׁבַת-אֶנְלָל כּוֹתְבִים לוֹ מִכְתָּבִים, שְׁבָהֶם הֵם מְצִיעִים לְפִתּוֹחַ לְפָנָיו אֶת שְׁעֵרֵי שְׁבַת-אֶנְלָל עַל-מִנַּת שִׁישְׁלוֹל אֶת שְׁלָלָה.
5. זְמַרְלָם מְצוּוֶה שְׁאֵנְשֵׁי מְתָבֵל יִלְכוּ עִם אַחֵיהֶם בְּנִסְמָאֵל לְשִׁלוֹל אֶת הָעִיר וְכֹל אֶחָד יִקַּח מֵהָשַׁחַר לּוֹ.
6. הַמוֹשֵׁל מוֹרָה לְאַצְאָפֶךְ וְיִשְׁבַּדְגָן לְהוֹלִיךְ אֶת הַמוֹח'תָרִים וְהַזְקֵנִים שֶׁל מְתָבֵל לְדֶר-יְחֻדְנָלָם אֶל זְמַרְלָם. הַמֶּלֶךְ צָרִיךְ לְהַרְגִיעֵם, בְּכַדֵּי שִׁילּוֹךְ אֶתוֹ לְמַסַּע הַמִּלְחָמָה. הַהִמְשָׁךְ פָּגוּם, אֲךָ נִרְאָה שֶׁהֵם מוֹכְנִים לְלַכֵּת.
7. הַמוֹח'תָרִים וְהַזְקֵנִים שֶׁל מְתָבֵל מְצִיעִים לְמֶלֶךְ לְחַכּוֹת עַד סוֹף הַחֹדֶשׁ וְרַק אֶז לְצֵאת לְמַסַּע.
8. בְּהִקְשֵׁר לֹא בְרוּר הוּא מִבְקָשׁ מִמְלִיכּוֹ לְהַרְגִיעַ אֶת שְׁבַט בְּנֵימָן. כִּנְרָאָה שֶׁהַדָּבָר קָשׁוּר לְחִפְרִית תְּעִלוֹת הַשְּׁקִיָּה שֶׁהֵם צָרִיכִים לְבַצֵּעַ.
9. הוּא מְמַשִּׁיךְ וְכוֹתֵב שֶׁצָרִיךְ לְאַסּוֹף אֶת שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים הַחֲנָם וּבְנֵימָן. הוּא מְצִיֵּן שֶׁעָשָׂה אֶת הַדְּרוֹשׁ בְּכַדֵּי שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים יִלְכוּ עִם הַמֶּלֶךְ לְמַסַּע.

10. הוא גם מציע להקדים למסע ברית עם קרנלם מלך אנדרג וסמחאלן מלך
כרד, כנראה בכדי שיצטרפו למסע, אחרת הם עשויים לגרום למלך צרות עד
כדי התחברות עם אשנן.

אמור [אל] אדוני: [כה] (אמר) סמחד עבדך:

שמעתי את [מכתב] אדוני ואת מכתב תרמנכת (מלך אפם) [שאדוני] שלח אליי.
5[כאשר] שמעתי את [המכ]תבים האלה, ניסחתי (או: הכתבתי) מכתב ושלחתי
[אל] אצאפך וישבדגן בכדי להוליך את הכבשים של הארץ שאדוני לפני החנם-
בנימן ... אותם. כה אני (כתבתי): מכתב אדוני הגיעני בדרך. 10 העתק מכתב
אדוני: המידע (הוא) זה: המוח'תרים והזקנים של מתבל צריכים לשמוע.
תרמנכת והאנשים יושבי שבת-אנלל כותבים כל הזמן אל אדונכם (= זמרלם)
לפתוח (לפניו) את העיר שבת-אנלל באומרם: "לך וכבוש את העיר הזאת 15 וקח
את הכסף שלה, את הזהב שלה ואת השלל שלה." עתה אתם יודעים שהאוצר
של סמסאד נמצא בתוך העיר הזאת. עם אחיכם בנסמאל לכו למסע הזה אחרי
אדונכם ואשר אין לו עבד, יוליך לעצמו עבד, 20 אשר אין לו אמה, יוליך לעצמו
אמה, אשר אין לו חמור משא יוליך לעצמו חמור משא. אתם אכלו שלל! ועשו
שם טוב (ל)אדונכם". הם צריכים לשמוע [את המידע הז]ה. הוליכו (אצאפך
וישבדגן) את המוח'תרים והזקנים [אל דר-יחד]נלם לפני אדוני. 25 [אדוני] צריך
להרגיע את [לב]ם וצריך להחליט בדבר המסע. [כך] ניסחתי (או: הכתבתי)
מכתב [לטו]בה. אל [האנשים האלה]. קודם כה הם אמרו לי: "... של אדוננו
... של עצמנו 30... רגל אדוננו [נשק]". עתה [אדוני] (זמרלם) צריך לעכב את
ההליכה [אל] שבת-אנלל [עד סו]ף החודש הזה. וכ[אן] בנימן 35 [צריכים ...] אל

אדוני, בכדי לנשק את רגל אדוני, ואדוני צריך להרגיע אותם בדברים. התעלות צריכות להחפר. ובדבר הפשיטה על הארץ, אשר אדוני כתב אודותיה לחנם-בנסמאל, החנום צריכים להגיע הנה בכדי שהעניין הזה...⁴⁰ שם חנם-בנסמאל צריכים להתאסף לפני אדוני וכאן החנם-בנימנ צריכים להתאסף. והחיל הנבחר של בנימנ של גדת הפרת, כל אלה שטיהרתי, אדוני יעשה שיקשיבו לו. את דבר הצבא אני בדקתי. אדוני ילך בקרב הצבא... ו(ל)אדוני יעשה שם טוב⁴⁵ ואת רכוש העיר הזאת, אוצרות סמסאד, אדוני החזיר לידי. אדוני צריך להתעכב בחודש הזה. זאת ועוד. ואם קרנלם וסמחאלנ לא ידברו ביושר עם אדוני עד שאדוני ילך במרץ למסע⁵⁰ ואת רכוש העיר הזאת יחזיר ל[ידי]ו ואדוני לשני[הם] מכתב] צריך לכתוב ובדברי[ם האלה עם אדו]ני יקומו וְלא, אחר-כך הם ישמעו[ו אחרי אדוני עם צבא]ם לא ילכו⁵⁵ ויטרידו את אדוני, או הם ינהיגו את [אֶשְׁנָנ] ויצ'יקו ל[נו וְלא, עתה העלה אותם. כת]וב[אחר-כך עם צבאם אחרי אדוני ילכו ובראש כבד⁶⁰ אדוני יקרב לשבת-אָנלל.

עמודים 219-220, סעיף 5:

יסמחאד מלך ירחם לזמרלם

(ARM II.55 [= LAPO 17 705])

המכתב נשתמר במצב גרוע ולכן נאלצים להשלים הרבה ולא תמיד ההשלמות בטוחות. תאריך המכתב הוא לאחר מרד בנימנ בשנה השלישית למלכות זמרלם (ראה בספרי, עמוד 17). מסתבר שנצחון זמרלם בא לידי ביטוי גם בכיבוש ערי בנימנ ושדותיהם. אחרי שנכרתה ברית שלום בין הצדדים הוחזרו השדות לבעליהם הקודמים. יסמחאד מלך ירחם מתלונן, שלא קיבל שדות

ראויים אלא אזורים חרבים. המכתב נפתח בציטוט מכתב שיִסְמַחְאָדְּ כתב לזמרלם. מסתבר שליִסְמַחְאָדְּ יש תביעות בקשר לתעלת ההשקאה של זְרַמְחָם העוברת ליד אַרְאָתָם שבגדה השמאלית של הפרת. זמרלם מבהיר שהוא הבעלים של התעלה. יִסְמַחְאָדְּ מודה, כמובן, בדבר בהשתמשו במעין שבועה "ארץ ושמים". אך כאשר הוחזרו לו הערים האלה, אויביו הוציאו את דיבתו רעה והוא קיבל במקומן ערים לא ראויות, ועריו עדיין לא שוחררו, ואנשיו מתלוננים על שמסר את שדותיהם לארמון. עניין השבועה אינו ברור.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יִסְמַחְאָדְּ [עב]דך:

אדוני [כך] כתב לי ⁵[בדב]ר תעלת ההשקאה של זְרַמְחָם: "[אתה] תובע אותי בדבר תעלת ההשקאה של זְרַמְחָם. [אני (זמרלם) הבעלים!]. " את המכתב הזה אדוני כתב לי. ¹⁰[ו]הערים, ארץ ושמים, של אדוני. [כאשר] אדוני שיחרר [את הער]ים האלה, [מוצי]אי הדיבה עליי היו רבים, והם הוציאו אותי [מלב אדוני]... ¹⁵בני אנוש ... מתאימים. [אשר (נוגע) לער]י, אדוני אל יחזיר (לאחור את עניין עריי)! [עד עתה] אני [הייתי] מוכן (לעמוד לרשות) לאדוני. ²⁰[כמו] אחיי שנענו בהגינות [ושערי]הם שוחררו, [אני] לא נהגו בי ביושר עריי [לא] שוחררו. בגלל דיבה [על]י ²⁵איני יכול להגן (על עצמי) לפני אדוני. ארבע ערים חריבות אדוני שחרר בעבורי ובארבע הערים באַרְאָתָם דחו את ידי ³⁰ואיני יכול להענות לאזרחים (האומרים): "הערים של אֶחֶיךָ ושדותם משוחררים ואתה את שדותינו לארמון נתת!" שאת ארבע הערים האלה אדוני ש[יחר]ר לי שמעתי מאדוני ואת נערי שלחתי ³⁵והוא דחה את הקבוצות החקלאיות של הארמון [ו]השביע את

האיכרים בשבועת המלך. [ב]כדי שאת השבועה במלך לא יכחי[שו], ראש...
עתה...⁴⁰ [אני רוצה] ללכת אל אדוני [ואני רוצה לשמור] על שלומי.

עמודים 221-222, סעיף 7:

חסרים המוען והנמען

(G. Dossin, *RA* 35 [1938], p. 181 [= *LAPO* 17 684; 18 1273])

כנראה שמושל מחוז כלשהו מודיע למלכו (כנראה זמרלם) שמחשש למרד של
בְּנֵי־מֶן הוא הקדים ונשא לפידיים שבאמצעותם נהגו להזעיק עזרה מהירה. הוא
מרגיע את מלכו שעשוי להיבהל מנשיאת הפידיים.

... [עד שבְּנֵי־מֶן [לא] יתמרדו¹⁰ נשאתי לפידיים (מילולית: אש ברבים), בכדי
[להו]ליך עזרה. חלילה שבגלל הפידיים האלה [ל]ב אדוני יחרד. לב אדוני כלל
אל ידאג. ידע נא אדוני את זאת.

עמ' 222, סעיף 8:

זְכָרָאֲבָם לְזִמְרָלָם

(*FM* VI.5.1-30, 48-50, 64-71)

זְכָרָאֲבָם מלך זלחן (בגדה הימנית של החבור העליון, 15 ק"מ דרומה לראס אל-
עין) כתב לזמרלם מכתב בתחילת השנה הראשונה למלכות זמרלם. המכתב
נפתח במשפט מעט סתום: "חותנך (או: חמיך) כולו חָנָם." ייתכן שהצירוף
"חותנך כולו" מתכוון לשם קיבוצי, כפי שתרגמנו, אך מה עומד ברקע המשפט
המוזר הזה? ייתכן שבין נשותיו הרבות של זמרלם הייתה גם אחת (או אולי אף

יותר מאחת) בת שבט החננים. ולכן, בדרך ההפלגה, אומר זְפֹרָאֲבָם שעקב כך כל החננים הופכים לקרובי משפחה של זְמַרְלָם - חותנים שלו. זְפֹרָאֲבָם משתמש בטיעון זה על-מנת לזרז את עלייתו של זְמַרְלָם לאדמרץ, בין היתר על-מנת לדאוג לכלכלת "קרוביו" הלא הם החננים, הזקוקים לכמות גדולה של שעורים לצורך כלכלתם. כמו-כן מציין זְפֹרָאֲבָם שערי המבצר באדמרץ כתבו לזְמַרְלָם, שהן מצפות לבואו בכיליון עיניים, וכי הן יקבלוהו בסבר פנים יפות. זְפֹרָאֲבָם שלח לזְמַרְלָם דיווח מלא על המצב באדמרץ, ובתשובה לדין וחשבון ששלח הורה לו זְמַרְלָם לדאוג להאספות החננים במקום שהוא עתיד להגיע אליו. זְפֹרָאֲבָם הגיע למקום המפגש, אך זְמַרְלָם איחר להגיע. לכן, מבלי לחכות לבואו של זְמַרְלָם, זְפֹרָאֲבָם נטל יוזמה וכתב לאחד ממלכי ערי המבצר האלה, לאדלֶשֶׁן מלך בְּרַנְדֶם, בדבר השעורים שהחננים זקוקים להם ובדבר תנאי המרעה של עדריהם. בתשובתו הכנה מודה אֲדֶלְשֶׁן שהוא האחראי למחדל של אי-אספקת שעורים לחננים. מסתבר שמלך אחר באדמרץ, נְסַגְגֶנֶן, מלך עיר המבצר שְנַמֶם (באדמרץ המערבית), הורה לאנשיו שלא לתת שעורים לחננים, ולכן שלושת אלפים חמורים של החננים שהיו אמורים להביא את השעורים חזרו ריקם. הסיבה לסירובו של נְסַגְגֶנֶן היא "משחקי כבוד" – מדוע זְמַרְלָם מתכתב רק עם אֲדֶלְשֶׁן ונמנע מלהתכתב איתו. מהמשך המכתב, שהוא פגום בחלקו, מסתבר שבעקבות הסירוב לתת להם שעורים, נדדו החננים דרומה להר יַמְסֶם, המזוהה עם ג'בל עֵבֶד אֶל-עֵזִיז כולו או רק חלקו הדרומי. זְפֹרָאֲבָם מסיים את מכתבו במה שפתח: צריך להחליט בעניין החננים. אם זְמַרְלָם לא יגיע בזמן, הוא עצמו ילך למלכי זְלַמְקֶם ושם יחליט בעניין החננים.

אמור אל אדוני זמרלם: כה (אמר) זכראבם עבדך:

⁵כל החותנ(ים) שלך הם חנם. וכל החנם מצפים בכליון עיניים לעלייתך (לאדמרץ). וכל המבצרים כותבים אליי כל הזמן: "אדוננו המלך זמרלם צריך לבוא, בכדי שנפתח (לפניו את המבצרים)".¹⁰ שלחתי לך דין וחשבון מלא באמצעות האיש חתנאל (איש זלחן). כך כתבת לי: "החנם צריכים להתאסף לפניי". אכן הגעתי (למקום המפגש, אך) אדוני איחר (להגיע), ולכן שלחתי אל אדלשן (מלך ברנדם) מכתב¹⁵ בדבר השעורים של החנם והמרעה (של עדריהם). אדלשן ענה לי ביושר: "צריך היה) להניח את האוכפים והשקים על חמורים של החנם - אני אחראי למחדל. "אדלשן כך ענה לי.²⁰ עתה נסגגנ מלך [שנמם התר]ה במחוזו: "איש אל יתן שעורים לחנם!" (לכן) שלושת אלפים חמורים של החנם חזרו אליי ריקם.²⁵ כה (כתב אליי) נסגגנ מלך שנמם: "מדוע אדונך כותב כל הזמן לאדלשן ואליי הוא אינו כותב?"³⁰ לכן הוא לא יתן שעורים לחנם. (...) ⁴⁸החנם... [אשר] חונים, להר ימסם⁵⁰ [ללכת נא]ספּו. (...) ⁶⁴אדוני צריך מהר...⁶⁵ה[חלטה] על החנם ומחנה הרועים (מילולית: הנווה) שלהם צריך לתת. [אם אדוני] מאחר, [אזי אני] אלך אל המלכים⁷⁰ של זלמקם, ואתן החלטה בעניין החנם.

עמ' 222, סעיף 8:

[ימ]רצאל (מלך אבאל) לזמרלם

(M.9623 [= LAPO 17 549])

בשנה האחת-עשרה למלכות זמרלם [ימ]רצאל, מלך אבאל, מודיע לזמרלם שחיסם (מלך אלנצר) נתן צבא לאת; והוא כבש את פחת, הרג את מלכה כבי. לפי מכתב אחר אנחנו יודעים שהוא התמלך בעיר, לתקופה קצרה. בהמשך המכתב הוא מדווח ששורר שלום בין החנם ואדמרץ וכתוצאה מזה העדרים, כנראה של מלך מארי, רועים הרחק עד זר (שלוחה מזרחית של ג'בל סנג'ר).

[אמור אל אדוני: כה (אמר) [ימ]רצאל (מלך אבאל) [עבד]ר:]

⁵חיסם (מלך אלנצר) נתן צבא לאת; והוא כבש את פחת ואת כבי (מלך פחת) הרגו. ¹⁰את זאת ידע נא אדוני. זאת ועוד. שלום בין החנם ואדמרץ. [העדרים (מילולית: הנוה)] רועים עד זר (שלוחה של ג'בל סינג'אר).

בחדלם לחתפנם

(A.3572 [= LAPO 17 734])

בחדלם, מושל מארי, כותב מכתב לחתפנם, ראש השרים של אתמרם מלך אנדרג ואלחד. את המכתב הוא פותח בפתיחה שהיא מקובלת בבבל, אך נדירה ביותר במארי. במקרה הזה מדובר בשמש ובאשתר. הוא מאחל שהם יזכו את בחדלם בחיים ארוכים. אחר-כך הוא עובר לעצם המכתב. מסתבר שבחדלם שלח שליחים אל חמד, שר צבא אנדרג (ובעתיד מלך אנדרג), הם התקבלו על-ידי חתפנם. הם נשלחו לכרות ברית שלום בין מארי לאנדרג, מפני שימתבל (מדובר בהשלמה!) השבט של קרנלם ובנסמאל, השבט של זמרלם, הם שבטים אחים (ראה "מארי והמקרא: מבחר מכתבי מארי", מספר 11א). כאן מופיעה מילה לא ידועה במכתב. ייתכן שהיא מתייחסת לעובדה ששניהם שייכים לחנם,

במובן הרחב של נוודים. הטענה בפיו היא שהחנם שדדו רכוש של ימתבל, בעוד שהם קרובי משפחה, אחים, שלהם. הם שבו גם מבני ימתבל שעם הרכוש שלהם ששדדו הכניסו לשתי ערים: רחתם וסגרתם. הוא מפציר בו לפעול במהרה על-מנת-לשחרר את האנשים והרכוש.

[א]מור [א]ל בחדלם (מושל מארי): כה (אמר) חתפנם אחיר:

הלוואי⁵ ששמש ואשתר יעניקו לך ימים רבים!

נעריך ששל[חת] אל ח[מד]! (שר צבא אנדרג ואחר-כך מלך אנדרג) [בא]ו אליי... הבה נשכין בי[נינו] שלום ו[יחסים] טובים. [ימתבל] ובנסמאל מאז ומעו[לם] אחים וענף[?] של חנם.⁵ ובבלי דעת את רכוש אחיכם (ברבים) בני ימתבל החנם שדדו. ימתבל לא אחיכם (ברבים)? את בני ימתבל¹⁰ ואת הרכוש שברחתם ובסגרתם עיכבו. תן הוראות תקיפות ובדוק את כל מי שעיכבו¹⁵ בכדי שיאספו (אותם). ... פעל [בכדי לתת] מהר את רכוש א[חיר] (ברבים) ולשחרר את בני ימתבל.

עמ' 224-225: ARM XXVI.62.1-15, פרופ' מ' פרידמן משווה לבמדבר כב, ד.

עמ' 225:

יקמאד מושל סגרתם לזמרלם

ARM XIV.88 (= LAPO 16 416)

יקמאד מושל סגרתם מדווח לזמרלם שינתרם, פקיד של המלך, הגיע אליו משבת-שמש ובפיו בשורה שהמצב שם טוב. הוא הדיח נסיך (מדרם) איש אפרם שישב בשבת-שמש והוא עתיד להביאו למארי.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יקמאד עבדך:

⁵ביום שלחי את מכתבי זה אל אדוני ¹⁰הגיע אליי משבת-שמש יתרם עבד אדוני,
איש דר. שאלתיו, כה אני (אמרתי): "מה המצב בארץ? שלום?" והוא כה (ענה):
"שלום! הדחתי את הנסיך (מדרם), איש אפרם, ¹⁵אשר יושב בשבת-שמש,
והובלתי אותו". האיש הזה ²⁰הגיע אל אדוני עם יתרם.

עמ' 224: בנוסף על שופטים ו, ג-ה השווה גם במדבר כב, ד.

עמודים 225-227, סעיף 11:

כברדגן לזמרלם

(ARM II.93 [= LAPO 17 709])

כברדגן כותב לזמרלם, שהוא קיבל מכתב מיקמאד, מושל סגרתם, המודיעו
שירמלם מלך שבט בנימין, יחרר, עתיד להגיע אליו בערב.

אמור אל אדוני: כה (אמר) כברדגן עבדך:

⁵שלום לדגן ולאפן[בא]. [שלום לעיר תרק ולמחוז].

ביום ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני[י] יקמאד ¹⁰כתב לי: "ירמלם [איש יחרר
יגיע אליי ב[ע]רב.

יקמאד לזמרלם

(ARM XIV.87 [= LAPO 17 710])

מושל סגרתם כתב לזמרלם שחמאשתמר איש אפרם הגיע לתלזבם, שבמחוז
סגרתם, ביום כתיבת המכתב.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יקמאד עבדך:

⁵ביום שולחי את מכתבי זה אל אדוני חמאשתמר איש אפרפם הגיע ¹⁰אל

תלזבם וכתבתי אל אדוני.

כברדגן, מושל תרק, לזמרלם

(*ARM XIII.132 [= LAPO 17 711]*)

כברדגן כותב לזמרלם, שהמלך כתב לו בדבר צרחמ מלך האמננם, אך האיש

הזה עדיין לא הגיע לתרק. ההמשך פגום. מדובר בו בצבא טוב, אך לא ברור

מה ההקשר.

מור [א]ל אדוני: כה (אמר) כברדגן [עב]דך:

⁵[ש]לום לדגן ולאכרבאל. של[ום] [ל]ע[יר] תרק ולמחוז.

[זאת] ועוד. בדבר צרחמ שאדוני[ני] כ[תב] לי, האיש הז[ה] עדיין לא ה[גיע] לתרק.

[את הצב]א הטוב כל אלה שב[ת]רק ¹⁰[נמצ]א אדוני ... יגי[ע] ... [י]שלח ... אמרו...

אותם: "... האיש הזה יגיע ... (האם) [ל]א כמו שאדוני ישמע ... ואדוני יתרגז

(מילולית: בשר אדוני ינז[ק]). ...

חדלם לזמרלם

(*ARM VI.73 [= LAPO 17 712]*)

ההשלמות של דיראן מופיעות רק בתרגום לצרפתית ולא במקור האכדי לכן הם

כתובים באותיות נטויות. בחדלם כותב לזמרלם, שצרחמ מלך האמננם שמע

שהאל דגן נכנס לתתל. הוא הלך לרמלם מלך יחררם ואמר לו שהוא רוצה

להתפלל לאל ולהקריב לו קורבן, בכדי שהאל יצילו, והוא נכנס למקדש האל.
הוא מציין שסמלב ודדחדן מלך הרבם הלכו עם האל, שנכנס לעיר ב-16
בחודש.

אמור אל אדוני: [כה] (אמר) בחדלם [ע]בדך:

⁵צרחמ [ש]מע שדגן [נכנס] לתתל, [והוא הלך] אל ירמלם, כה הוא (אמר): "מאז
שדגן [נכנס לתתל]... בכדי שאתפלל ואקריב קורבן בעבור אדוני והוא יציל
אותי." ירמלם הבטיח לו וצרחמ נכנס לתתל לפני דגן. סמלב ודדחדן הלכו עם
דגן. מאז ה-16 דגן נכנס לתתל. את מכתבי הזה [שלחתי א]ל [אדוני].

יקמאד לזמרלם

ARM XIV.93 (= LAPO 17 714)

יקמאד מושל סגרתם מדווח למלכו על תנועות מלכי בנימין, יסמחאד מלך ירחם
וירמלם מלך יחררם.

[א]מור [אל] אדוני: [כה] (אמר) יקמאד [עבד]ך:

⁵[מק]ודם ח'ימאל הודיע לי על הגעת יסמחאד [ו]ירמלם ¹⁰ו[כ]תבתי [א]ל אדוני.
[יר]מלם הגיע ל...נן ויסמחאד אל אדוני ¹⁵עבר (מילולית: העתיק). עתה, ביום
ש[ש]לחתי את מכתבי זה אל אדוני, ירמלם ²⁰[הגיע] לסגרתם. כהגיעו [כתבתי
אל] אדוני.

כברדגן, מושל תרק, לזמרלם

(ARM III.58 [= LAPO 17 715])

כְּבַרְדָּגַן מוֹדִיעַ לְמַלְכוֹ, שֶׁכָּל אֲנָשִׁי שֶׁבֵּט בְּנִימָן שֶׁבְּמַחְזוֹ חָזְרוּ לְבִתְיָהֶם, כִּכְלִי
הַנְּרָאָה מְדוֹבֵר בְּשִׁיבָה מִנְדִּידָה עִם הָעֵדְרִים. כְּמוֹ כֵּן הוּא מוֹדִיעַ שֶׁצָּרַפְתָּ הִגִּיעַ
לְתֵרֶק, כִּנְרָאָה בְּמַסְגֶּרֶת עַל־יְדֵי לְרַגְלֵי, וְהוּא מִבְקֵשׁ לְדַעַת, הֵאֵם לְאִפְשָׁר לוֹ
לְהִיכַנֵּס לְעִיר.

אִמּוֹר אֶל אֲדוֹנִי: כֹּה (אִמַר) כְּבַרְדָּגַן עֲבַדְךָ:

⁵כָּל הָאֲנָשִׁים שֶׁל עָרֵי בְּנִימָן שֶׁל מַחְזֵי ¹⁰הִלְכוּ מִמַּעֲלָה הִנְהַר לְבִתְיָהֶם. זֹאת וְעוֹד.
צָרַפְתָּ יָרַד מִמַּעֲלָה הִנְהַר. כְּאִשֶּׁר הָאִישׁ הַזֶּה יִגִּיעַ לְתֵרֶק ¹⁵(ה)אֵתֵן לֹא לְהִכְנֵס
לְעִיר (או) לֹא אֵתֵן לוֹ? [כך] או אַחֲרַיִת אֲדוֹנִי צָרִיךְ לְכַתּוֹב לִי.

עַמ' 230: בְּמַכְתָּב שֶׁנִּבְיָא לְהֵלֵן מְדוֹבֵר בְּפַעוּלָה אֵלִימָה שֶׁל אָדָם בְּשֵׁם
חֲמָאֲשֶׁתְּמַר. זֶה הִיָּה שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הָאֲפָרָתִים, אֲךָ אֵין בְּטַחוֹן שְׁבוּ מְדוֹבֵר כְּאֵן,
לְמִרְוֹת שֶׁהָעוֹבְדָה שֶׁלֹּא מִזְהִים אוֹתוֹ מַחְזֵקֶת אֵת הַהֲשַׁעְרָה שֶׁאֵכֵן זֶה הָאִישׁ.

כְּבַרְדָּגַן, מוֹשֵׁל תֵּרֶק, לְזִמְרָלִים

(ARM III.71 [= LAPO 18 1061])

בְּרַדְגָּן כּוֹתֵב לְמֶלֶךְ שֶׁאָדָם בְּשֵׁם יַחְזַבְאֵד בָּא אֵלָיו הַשְׁכֵּם בְּבוֹקֵר וּסִיפֵר לוֹ כִּי־צַד
הַצְּלִיחַ לְהִימְלֹט, בְּאִמְצָעוֹת פְּרָצָה שֶׁעָשָׂה בְּקִיר הַבְּנִיין, מִבֵּית שֶׁחֲמָאֲשֶׁתְּמַר
(כִּנְרָאָה מְדוֹבֵר בְּמֶלֶךְ הָאֲפָרָתִים) צָר עָלָיו. מִסְתַּבֵּר שֶׁחֲמָאֲשֶׁתְּמַר לֹא פָּגַע לֹא
בְּבֵיתוֹ וְלֹא בְּרִכּוּשׁוֹ. הַמוֹשֵׁל עֵיכֵב אֵת הָאִישׁ אֲצִלוֹ.

אִמּוֹר אֶל אֲדוֹנִי: כֹּה כְּבַרְדָּגַן עֲבַדְךָ:

⁵בְּיוֹם שֶׁשִּׁלַּחְתִּי אֵת מַכְתָּבִי זֶה אֶל אֲדוֹנִי, לְפָנַי זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ, הִגִּיעַ אֵלָיִי יַחְזַבְאֵד
¹⁰וְדָבַר כֵּךְ אִמַר לִי: "חֲמָאֲשֶׁתְּמַר" (מֶלֶךְ אֲפָרָתִים) סִבִּיבוֹת... נִמְלַטְתִּי לְהִצִּיל אֵת

נפשי (מילולית: י[צא]תי לנפש)¹⁵ ואני פרצתי בלילה את הקיר של ביתי והצלתי
(מילולית: יצאתי) את נפשי (מילולית: בנפש). "את זאת יִחַזְבְּאֵד²⁰ אמר לי ומיד
(מילולית: יד ליד, השווה משלי יא, כא; טז, ה) כתבתי. בדקו בעבורי את העניין.
²⁵שלום לבקר, לצאן ולבית של יִחַזְבְּאֵד. לא נגעו בדבר. את האיש הזה בתְּרַק
לפניי עיכבתי אותו.

עמודים 231-233, סעיף 16:

אֲשֶׁמְדַגֵּן לִי־סִמְחָאֵד

([ARM 1.128 [= LAPO 17 738])

אֲשֶׁמְדַגֵּן כּוֹתֵב לֵאחִיו יִסְמַחְאֵד בְּעֵקְבוֹת מִכְתָּב שִׁקִּיבֵל מִמֶּנּוּ, הַדֵּן בְּעֵרִיקִים שֶׁל
הַחֲנָם. הוּא הִשְׁמִיעַ אֶת הַמִּכְתָּב לְאֶחָד מִמְּפֻקְדֵי הַצְּבָא בִּשְׁם קְרָדָם. זֶה הָאֲחֵרוֹן
אֵמַר שִׁימְסוֹר אֶת תּוֹכֵן הַמִּכְתָּב לְמוֹח'תְּרִים וְהוּא מִבְּקֵשׁ שֶׁאֲשֶׁמְדַגֵּן יִכְתּוֹב לֵאחִיו
שִׁישַׁלַח לְמִפְקֵד אֶת הַרְשִׁימָה הַשְּׁמִית שֶׁל הָאֲנָשִׁים. הַמִּכְתָּב הַנוֹכְחִי הוּא מִלּוֹי
הַבְּקֵשָׁה שֶׁל הַמְּפֻקֵד, וְיִסְמַחְאֵד מִתְּבַקֵּשׁ לְשַׁלּוֹחַ אֶת הַרְשִׁימָה.

אֵמֹר לִי־סִמְחָאֵד: כֹּה (אֵמַר) אֲשֶׁמְדַגֵּן אַחִיךָ:

⁵בְּדַבַּר הַחֲנָם, הֵעֵרִיקִים, שִׁכְתַּבְתָּ לִּי, אֶת הַמִּכְתָּב שֶׁשַׁלַּחְתָּ לִּי הִשְׁמִיעוּ לְקְרָדָם
וְכֹה הוּא אֵמַר: ¹⁰" אֵמֹר לְמוֹח'תְּרִים וְאֲדוֹנִי לִי־סִמְחָאֵד צְרִיךְ לְכַתּוֹב, בְּכַדֵּי שֶׁאֵת
הַתְּעוּדָה הַשְּׁמִית] ¹⁵יִשַׁלַּח אֵלַי. אֶת זֹאת קְרָדָם [אֵמַר לִי]. עֵתָה אֶת הַתְּעוּדָה
[הַשְּׁמִית] הוּא הוֹרָה לְכַתּוֹב [וְשַׁלַּח אֹתָהּ אֵלַי].

עמ' 233-237, סעיף 17:

יִקְמָאֵד מוֹשֵׁל סְגֵרְתָם לְזִמְרָלָם

יְקַמְאֲדָּהּ הִיָּה מוֹשֵׁל סִגְרָתֶם מֵהַשְּׁנָה הַשִּׁישִׁית לְמַלְכוּת זְמַרְלָם עַד סוֹף יָמֵי
הַמַּמְלָכָה. הַמוֹשֵׁל שֶׁלַח אִישׁ מֵאַנְשֵׁי לַכֹּפְרֵי בְּנֵי־מִנְעַל-עַל-מִנְתַּל לְבָרֵר מִיַּדְעָה, שֶׁהִגִּיעַ
אֵלָיו הוּא שֶׁלַח אוֹתוֹ קוֹדֵם לְזְמַרְלָם. מִסַּתְבַּר שְׁבֵנֵי הַשְּׁבֵט הַיּוֹשְׁבִים בַּכֹּפְרִים
בְּמַחֲזוֹז סִגְרָתֶם מֵתַכְוֹנִים לְנִדּוּד עִם צֹאנָם, הַרְוֵעָה בְּאַזּוֹר לְסִקָּם (בְּמַחֲזוֹז
סִגְרָתֶם), לְמַעֲלָה הַנְּהַר – אֲזוֹר נֶהַר הַבְּלִיחַ וְהַפְּרַת הָעֵלְיוֹן (רֹאֵה בְּסִפְרֵי, עַמ' 201),
מִפְּנֵי שֶׁאֵין בְּאַזּוֹר דֵּי מַרְעָה לְצֹאנָם (הַשְּׁוֹוָה "וְיִלְכּוּ לְמִבּוֹא גֹדֵר עַד לְמַזְרַח
הַגִּיא לְבִקֵּשׁ מַרְעָה לְצֹאנָם", דֵּה"א ד, לט). הַמוֹשֵׁל מֵתַנְגֵּד לְנִדְיָה שֶׁל בְּנֵי
הַשְּׁבֵט, וּמִבְּטִיחַ לְמַלְכוּת שְׁחִילוֹת-הַסִּפְרָה שֶׁלּוֹ יִמְנְעוּ אֶת הַנְּדִידָה. הוּא מִבְּקֵשׁ
מִמַּלְכוּת הַנְּחִיּוֹת בְּרוּרוֹת, הָאֵם לְאַסוֹר אֶת הָאֲנָשִׁים שֶׁיִּתְפָּסוּ אוֹ לְשַׁלּוֹחַ אוֹתָם
לְמַלְכָּה. הוּא מִדְּגִישׁ, שִׁישׁ לְהַחֲלִיט בְּמַהִירוֹת פֶּן יִפְרָצוּ מֵהוֹמוֹת בְּמַחֲזוֹז.

אִמּוֹר אֶל אֲדוֹנָי: כֹּה (אִמַּר) יְקַמְאֲדָּהּ עַבְדְּךָ:

⁵בְּדַבַּר הַיְדִיעָה עַל בְּנֵי־מִנְעַל, שֶׁכְּתַבְתִּי לְאֲדוֹנָי, שֶׁלַחְתִּי אִישׁ אֶחָד לְעִרְיָהֶם לְבָרֵר אֶת
הָעֵנִיין. הוּא בָרַר אֶת אֲעֵנִיין; כָּל הָאֲנָשִׁים ¹⁰שִׁוְשָׁבִים בַּכֹּפְרִים, פְּנִיהֶם (מוֹפְנִים)
לְמַעֲלָה (= לְמַעֲלָה הַנְּהַר)! וְגַם אֶת צֹאנָם, אֲשֶׁר רוֹעֵה (מִיְלּוּלִית: אוֹכֵל) בְּלִסְקָם,
הֵם נוֹהֲגִים לְמַעֲלָה (= לְמַעֲלָה הַנְּהַר)! לְכָל מִי שֶׁשׁוֹאֵל (הֵם עוֹנִים): ¹⁵אֵין מַרְעָה,
וְלִכֵּן אֲנִי נוֹהֲגִים (אֶת הַצֹּאן) <לְמַעֲלָה (לְמַעֲלָה הַנְּהַר), אֶת זֹאת אִמַּר לִי".
[חִילוֹת]-הַסִּפְרָה שֶׁלִּי חֲזָקִים. ²⁰[כֹּאשׁ]ר אִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי־מִנְעַל יִלְךְ [הַנְּהַר] (בְּדַרְכוֹ)
מִלְמַטָּה (= מִמּוֹרֵד הַנְּהַר) [לְמַעֲלָה (= לְמַעֲלָה הַנְּהַר), הֵם יִתְפָּסוּ אוֹתוֹ. [וְ]אִם
יִתְפָּס, הֲאֶכְנִיס אוֹתוֹ [לְ]כֹלָא? יִכְתּוּב-נָא לִי [אֲדוֹנָי]. ²⁵וְאִם יִתְפָּס, הָאוֹלִיךְ אוֹתוֹ
אֶל אֲדוֹנָי? אֲדוֹנָי צָרִיךְ לְכַתּוּב לִי כִּךְ אוֹ אַחֲרָת. כָּל הָאֲנָשִׁים שִׁוְשָׁבִים כֹּאן יִשְׁמְעוּ

את הידיעה על מעשה האיבה ³⁰[הז]ה ויתאספו [להילח]ם^(?). אדוני צריך לשלוח לי [הח]לטה בעניינם.

יקמאד מושל סגרתם לזמרלם

ARM XIV.85 [= LAPO 17 724]

ליקמאד מושל סגרתם נודע ממקורות שונים, שכבשים רועות בלסקם במרעה של בְּנִימָן ("דירה": מונח ערבי לאזור מרעה השמור לשבט מסוים [ראה בספרי, עמ' 199]). הוא מדווח למלך, שהוא יערוך חקירה בעניין ויידע אותו.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יקמאד עבדך:

⁵את זאת שמעתי בסביבתי (או: ממקורותיי): "צאן רועה (מילולית: אוכל) בלסקם, במרעה (מילולית: נווה) [של] בְּנִימָן. "איש (משבט) אַפְרָם ¹⁰[בא] אליי ו[כה] הוא (אמר): "הצאן [רועה (מילולית: אוכל)] במרעה (מילולית: נווה) הזה. "ו[כה] אומרם): "[...] שלהם נאספים (או: יאספו). "[עת]ה כתבתי (או: שלחתי) לבדוק ¹⁵את הדבר הזה. יבדקו (או: אם יבדקו) ואז [אכ]תוב [א]ל אדוני [דין וחשב]ון מלא.

יקמאד מושל סגרתם לזמרלם

FM VIII.29 (= ARM XIV.86 [= LAPO 16 416])

יקמאד מדווח לזמרלם על אירוע שקרה ביום שליחת המכתב. ארבעה בני שבט אַפְרָם, הנמנה על בְּנִימָן, תקפו באזור האנדרטה של אֵילִם (שהיה מלך אַבְתָּם

ותתל בזמן יחדנלם [ראה בספרי, עמ' 203], בין אבתם לתתל, שלושה אנשים, שהיו בדרכם חזרה מכרכמיש, והרגו שני אנשים של מלך מארי ואיש אחד, איש כרכמיש, הצליח להימלט. המושל שולח את הניצול למלכו על-מנת שידווח לו ממקור ראשון. זו לא הייתה התנהלות יוצאת דופן של האפר. אבלפאל, הממונה על המרעה המלכותי (מרחם) מינה אנשים, בוודאי משבט החנם, לשמור על הערבה, שבה רועים עדרי המלך או לשמור על עדרי המלך (המילה נווה ניתנת לפירוש בשני המובנים האלה). כאן חוקרי "קבוצת מארי" חלוקים בדעתם. המחלוקות היא זו: בסוף שורה 20 כתובה המלה *LÚ-MEŠ Up-ra-* *pa-a-YU*. אם נתעתק *yu-* יהיו האפר נושא המשפט (כך דיראן), משמע שהם ראו את יחידות הסיור ולכן דירבנו את צאנם (השווה: "ודפקום יום אחד" בראשית לג, יג¹) על מנת להסתלק משם מהר ככל האפשר. לעומת זאת, אם נתעתק *yi-* הם יהיו מושא המשפט (כך בירו), משמע שיחידות הסיור ראו את האפר ודרבנו את הצאן של האפר. הדבר נודע למושל והוא מדווח על כך במכתב הנוכחי. בנוסף לכך הוא שולח יחידות של חיל הספר עד למרחק של 20 ק"מ על מנת לחסום את נתיב המילוט של האפר. אגב כך הם מצאו ביצי בת יענה, שהמושל שולח למלך. המושל חושש מהאפר ולכן הוא מורה לערוך ניחושים לשלום האזור החקלאי בסביבות דר-יחדנלם, שגם היא בתחום אחריותו, ותוצאות הניחושים גרועים ביותר. עקב כך הוא מורה לאסוף את הצאן שרועה בעמק הנהר הנקרא "גאון" ובערבית זור שהוא המדרגה התחתונה, מישור ההצפה, של הנהר (השווה: "והירדן מלא על כל גדותיו", יהושע ג, טו); ולהעבירו למדרגה העליונה, אזור היישובים, ובערבית ע'ור. ולבסוף הוא מבקש לדעת, האם הוא צריך להעבירם לגדה הנגדית, השמאלית?

אמור אל אדוני: כה (אמר) יקמאד עבדך:

ביום⁵ שולחי את מכתבי זה אל אדוני, כָּצֶן, השליח, איש כרכמיש, ש[משך]ד
ושותפו, (אנשי) אדוני, בשעה שהלכו מכרכמיש אל אדוני, ארבע אנשי אַפְרָפּ
התנפלו עליהם¹⁰ ב(מקום) האנדרטה של אֵילִם, והם הרגו את שמשךד ואת
שותפו, אך איש כרכמיש נמלט (מילולית: יצא).¹⁵ הנה שלחתי את האיש הזה
אל אדוני. זאת ועוד. האנשים, שאַבְלַפְאֵל המְרַחֵם²⁰ הציב ביחידות סיור (בכדי
להשגיח) על שטחי המרעה (או: מחנות הרועים; מילולית: הנווה, ראה בספרי,
עמ' 208) של אדוני, ראו את אנשי אַפְרָפּ ודירבנו (מילולית שורש: מח"ץ) את
צאנם (של אנשי אַפְרָפּ). (או: האַפְרָפּ ראו [את יחידות הסיור] ודירבנו את צאנם
[של אנשי האַפְרָפּ]). את הידיעה הזו שמעתי בסביבתי (או: ממקורותיי!) וכתבתי
(= במכתב זה) אל אדוני.²⁵ ושלחתי אנשים של חיל-הספר למרחק של שתי
שעות כפולות (= 20 ק"מ) כל אחד לחסום את הדרך (או: לעצור; מילולית:
לחתוך רגל) והם מצאו (מילולית: ראו) שתי ביצי בת יענה. הנה³⁰ שלחתי (= עם
המכתב הזה) את הביצים האלה אל אדוני. והוריתי לעשות ניחוש[ים] בְּדֶר-
יַחַדְנָלִם לשלום האזור המושקה, אך הניחושים³⁵ רעים. כתבתי ודירבנו
(מילולית: מח"ץ) לאחו את הצאן שרעה (מילולית: אכל) בגאון הנהר (מילולית:
עמק). אדוני צריך לכתוב לי כך א[ו] אחרת], (האם) אני צריך להעביר את הצאן
לגדה השמאלית (מילולית: קדמה *aqdamātum*).

עמ' 237:

יַחַסְמֵר לְזַמְרָלִם

(ARM XXVI.358)

המוען יִנְחַסְמֵר הִיָּה רֹאשׁ הַשְּׂרִימִים שֶׁל חֵיאָבָם, מֶלֶךְ שְׁחַנַּי (הִיא שְׁבֵת-אֶנְלֵל), בִּירַת אֶרֶץ אֶפְסַי, שֶׁמֶלֶךְ בֵּין הַשָּׁנָה הַשִּׁישִׁית לַשָּׁנָה הָאֶחָת-עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּת זְמַרְלָם. הוּא מְדוּוּחַ לְזְמַרְלָם עַל חֲנָם שֶׁפִּשְׁטוּ עִם עַדְרִיָּהִם עַל אֲזוּרֵי הַמְרַעָה שֶׁבֵּין אֶרֶץ אֶפְסַי לְגִבְלֵי סִנְגָּר. מִפְּחַד הַחֲנָם תּוֹשְׁבֵי הָאֲזוּר הִתְקַבְּצוּ בְּעִיר מִבְּצָר. הַחֲנָם מִכְרִיזִים שֶׁהֵם נִמְצְאִים בִּיְחִסֵּי מִלְחָמָה עִם זְמַרְלָם וְהֵם מִבְּקָשִׁים כִּנְרָאָה מִחֵיאָבָם לְסַלֵּק אֶת צְבָא זְמַרְלָם הַנִּמְצָא בָּאֲזוּר, בְּכַדֵּי שֶׁהֵם יֻכְלוּ לְעַבּוֹר לְעֵבֶר שֶׁבֶט נִמְחַ הַשּׁוֹכֵן בְּכַרְדֵּי, בְּדֵרוֹם גִּבְלֵי סִנְגָּר. בְּכַדֵּי לְמַנּוּעַ אֶת מַעְבְּרֵם חֵיאָבָם רּוֹצֵה לְשַׁלּוּחַ צְבָא לְאֶרֶץ נִמְחַ, אֲךָ הוּא חוֹשֵׁשׁ מֵהַחֲנָם.

אִמּוֹר אֶל אֲדוֹנָי: כֹּה (אִמַּר) יִנְחַסְמֵר עֲבַדְךָ:

[חֲנָם] שֶׁל... נִמְצְאִים (עִם עַדְרִיָּהִם) בְּכַלְל [הַ] אֲחֹחוּ, בְּ(אֲזוּר) הָאֵגֶם (מִלּוּלִית: יָם, "תְּהוּם") שֶׁל חֲלָב⁵ וּבֵין שְׁתֵּי הַסְּפָחִים. הֵם מַעֲלִים דְּרִישׁוֹת תְּקִיפּוֹת בְּנוֹגַע לְמַר[עָה] וְכֹל הַזְּמַן הֵם שׁוֹלְחִים מִרְגְּלִים לְכַסֵּפּוּ.¹⁰ וַיֵּשׁ עָרִים לְגַדַּת בִּיצַת הַקְּנִיָּם, (הַחֲנָם) נִמְצְאִים (שֵׁם עִם עַדְרִיָּהִם) וַיּוֹשְׁבִים (בְּעָרִים), וְאֲנִשְׁיָהֶם (שֶׁל הָעָרִים) נִאֲסְפוּ בְּעִיר הַמִּבְּצָר. וּבְלִילוֹת הַחֲנָם מִתְהַלְכִים ו...¹¹ [אֶת הַדְּבָר הַזֶּה] (הַ) ... אִמְרוּ). [הַ] (הַחֲנָם) כִּךְ עֵנּוּ: "אֲתֵם נִמְצְאִים בְּמִלְחָמָה [עִם] זְמַרְלָם.⁵ [הוּא צָרִיךְ] לְעַקּוֹר אֶת הַחֵיל הַכֹּבֵד מִתּוֹךְ אֶרְצְכֶם, (בְּכַדֵּי) שֶׁנֹּכַל לְהִיכַנֵּס לְתוֹךְ אַחִינוּ הַנִּמְחַ." אֶת זֹאת הַחֲנָם עֵנּוּ. דְּבַרְיָהֶם אֵינָם טוֹבִים. עֵתָה חֲלִילָה שֶׁכֹּאשֶׁר נִשְׁלַח חֵיל מִשְׁלּוֹחַ לְאֶרֶץ נִמְחַ,¹⁰ הַחֲנָם יִשְׁלְחוּ מִרְגְּלִים וְהֵם יִנְיְחוּ מֵאֲרָבִים לְחֵיל הַמִּשְׁלּוֹחַ שֶׁנִּשְׁלַח וַיִּגְרַמוּ נֶזֶק. עֵתָה אֵיךְ הַחֲנָם צָרִיכִים לְהִיעָקֵר מֵאֶרֶץ אֶפְסַי? כִּךְ אוֹ אַחֲרַת¹⁵ אֲדוֹנָי צָרִיךְ לְכַתּוֹב לִי. שְׁלוֹם לְחֵיאָבָם. שְׁלוֹם לְעִיר שְׁחַנַּי, לְכַפְרִים שֶׁל אֶרֶץ אֶפְסַי וְלְעַבְדֵי שֶׁל אֲדוֹנָי.

עמ' 237, סעיף 18:

(A.505 [J.-M. Durand, "Unité et diversités au Proche-Orient à l'époque amorrite", in: *CRXXXeRAI*, Paris, 1992, p. 114, n. 146])

המכתב חסר את תחילתו, כך שאין אנו יודעים מי המוען ומי הנמען.

את תאריך המכתב ניתן לקבוע על-פי הנאמר, שאֶשְׁנֵנּוּ, המכונה כאן אכדים, עלתה לצפון מסופוטמיה. זוהי השנה החמישית למלכות זמרלם (ראה בספרי,

עמ' 18-20). משני הקטעים שפורסמו מסתבר, שאֶשְׁנֵנּוּ לא פגעה באזור

שמדרום לג'בֶל סַנְג'ר והעדרים רועים שם בשלווה. כוחות יִמְתַבֵּל וְחַנְם בְּנִסְמָאֵל

מאוחדים ואין מי שיעמוד בפניהם. איננו יכולים לקבוע האם יִמְתַבֵּל כאן מתייחס

לְאַנְדְרָג או לשבט עצמו. ובאשר לְחַנְם בְּנִסְמָאֵל – חַנְם משמש כאן כציון כללי

לנוודים למחצה.

²¹ומהשנה שעברה מאז שהאכדים עלו הַחַנְם בְּנִסְמָאֵל רועים בלב ארץ יִמְתַבֵּל -

פשע או חטא לא נהיו...⁴⁹ החנית של יִמְתַבֵּל והחנית של חַנְם בְּנִסְמָאֵל יחדיו

נעמדה ומחסום בפניהם אין.

עמ' 237, סעיף 18:

אַבְלִפְאֵל לְזַמְרָלִם

[J.-M. Durand, "L'emploi des toponymes dans l'onomastique

d'époque amorrite, I) Les noms en mut-", *Studi Epigrafici et*

Linguistici sul Vicino Oriente Antico VIII, 1991, p. 87]

רק המשפט הבא הובא ממכתבו של אַבְלָפָאֵל לְזַמְרָלִם. העדרים שבפיקוח
אַבְלָפָאֵל רועים מְלִסְקָם (באזור חִלְבִּיָה) עד יַמְסָם (יַמְסָם הוא ג'בל עַבְד אֶל-עַזִּיז,
או רק עם חלקו הדרומי):

"מְלִסְקָם עד יַמְסָם העדרים שלי (מילולית: נווה) רועים (מילולית: שוכנים)".
המשפט הזה זהה לנאמר במכתב של אֶלְשַׁנְצָר לְזַמְרָלִם המובא להלן.

עמ' 233, סעיף 17:

אַלְשַׁנְצָר לְזַמְרָלִם

(ARM XXVII.17)

תאריך המכתב הוא השנה החמישית למלכות זַמְרָלִם (ראה בספרי, עמ' 20-
18). אֶלְשַׁנְצָר מושל קֶטְנָן כותב לְזַמְרָלִם שבהתעלמם מהוראותיו, יִתְרַלֵּם
ומאתיים חֲנָם הלכו לְלִסְקָם (באזור חִלְבִּיָה) על-מנת לתקוף את העדרים של
בְּנֵי־מִנַּי הָרוּעִים במקום. לפי מידע של מודיעים ששבו שם, הרי יַגְחָאֵד (ממלכי
בְּנֵי־מִנַּי ומלך מְשָׁלָן) מבצר את העיר מְנַחְתָּן (במחוז סַגְרָתָם, בגדה השמאלית
של הפרת במעלה הנהר מְדָר-יַחְדָּנְלָם) וכל העדרים של בְּנֵי־מִנַּי רועים מְלִסְקָם
ועד מְנַחְתָּן. אך החֲנָם סירבו לבקשת המושל לשלוח למלך את אחד המודיעים.
כמו כן המושל כותב למלך שְׁאֶשְׁנָנ עזבה את שַׁבַּת-אֶנְלָל ונכנסה לאַנְדָּרְג. בן
תַרְפ(=תַרְמ)נְתַפ (מלך אֶפֶם שבירתה שַׁבַּת-אֶנְלָל) השאיר בשַׁבַּת-אֶנְלָל חיל
מצב בפיקוד יַנְחַסְמָר.

אמור אל אדוני: כה (אמר) אֶלְשַׁנְצָר (מושל קֶטְנָן) עבדך:

מאתיים⁵ חנם, אשר בסביבות קטן [נאספו] - ויתרלם הולך לפניהם – הם הלכו לנוה של בנימין להלחם?¹⁰ ואמרתי להם: כה אני (אמרתי): "אל תלכו!" הם לא שמעו בקולי (או: הסכימו). הם הלכו והתנפלו על לסקם. בלסקם הם שבו מודיעים, שלושה גברים ואישה אחת,¹⁵ והסתלקו בשלום. והמודיעים כך [א]מרו: כה הם (אמרו): "אלף אנשים²⁰ ויגחא [ד] ביצרו (או: כבשו) את מנחתן וכל הנוה של בנימין (נמצא) בלסקם ועד מנחתן הוא חונה (מילולית: שוכן)."²⁵ ואמרתי להם (לחנם), כה אני (אמרתי): "הוליכו מודיע אחד אל המלך." הם [ל]א שמעו בקולי. [זאת ועוד]. כך שמעתי לאמור:³⁰ [אש]גנ [יצאה] משבת-אנלל... עם רכוש... ונכנסה [לאנד]רג. בכדי [לש]מור [על הארץ] הוא השאיר בשבת-אנלל... אלף (או: X אלפים) אנשים³⁵ וינחסמר (מפקד חיל המצב של אשגנ בשבת-אנלל) הולך לפניהם [ו]את בן תרפ (=תרמ)נתפ (מלך אפם שבירתה שבת-אנלל) [מלך א]פם. (אפשר גם אולי לתרגם כשהנושא הוא בן תרפ (=תרמ)נתפ).

עמ' 237, סעיף 18:

(M.14879 [J.-M. Durand, "L'emploi des toponymes dans l'onomastique d'époque amorrite, I) Les noms en mut-", *Studi Epigrafici et Linguistici sul Vicino Oriente Antico* VIII, 1991, p. 87-88])

הלוח פגום ביותר ולכן אי-אפשר להבינו על בוריו. העניין קשור, אולי, בנאמר ב-
ARM V. 27.25-26 (= LAPO 17 627): ובדבר בנימין שעברו להר בסר.
 ...² [בנסמא]ל... אפרפם... יחרר מהר אלל...⁵ [ואת בג]ימנ כולם יחדיו אני
 רוצה להעמיד. [כאשר] כוחותיהם יחדיו יועמדו. [בני]מנ ובנסמאל לעב[ר](-הנהר)

ילכו] ובנימנ מלמעלה (= ממעלה הנהר) [עד לסק]ם הר בֶּסֶר צריך לתפוס.
10' [בנסמ]אל מלסקם עד אל מו[ל]... צריכים לתפוס... לא יאמר... יגיעו ו...
צריכים לפגוע? ... כמו... ימעטו אם... בחוסר ידיעה? להר ימס... חפצים להר
ימס... אם לא כך לס[ו]ב להר בֶּסֶר... צריכים לעבור עם איש ימחד... עם איש
[ק]טנ לאפשר לגעת? ... לאפשר לגעת? ... כה אתה (אמרת):...

:237-239, סעיף 18:

אשחאד לאשמאד (= יסמחאד)

(ARM V.15 [= LAPO 17 722])

אשחאד מלך קטנ כותב ליסמחאד, שזה האחרון כתב לו, שהצאן של מלך קטנ
והצאן של החגם צריכים לעבור את הנהר, בוודאי הפרת, לגזירה, בכדי שהם
ירעו עם הצאן של מלך מארי. הוא ביקש שיסמחאד ישלח אליו את מוח'תריו
בכדי שיתן להם הוראות והעדדים ירעו יחדיו.

אמור לאשמאד: כה (אמר) אשחאד אחיך:

כך כתבת לי, שמתי לב לדברך: הצאן שלך ושל החגם צריכים לעבור (את
הנהר) הנה, בכדי שהצאן שלי¹⁰ ירעה עם הצאן שלך. המרעה רב מאוד. שלח
אליי את המוח'תרים שלך, בכדי שאתן להם הוראות¹⁵ ואת צאנך אפקיד בידיהם
וצאני²⁰ ירעה יחדיו עם צאנך.

עמוד 238-239, המכתב A.915.1-35:

1. תרגום השורות הפגומות האחרונות של המכתב, שורות 36-42, שלא הובאו

בספרי ושעליהן נסמך תיארוך המכתב:

³⁶וכ[מו] שלפנים ששליט עילם [את אשמאד? א]יש אשנכם... [ה]עביר ו... [א]רץ
ידמרץ (= אדמרץ) ⁴⁰... לכתוב ... לקחוהו? ... ארץ ...

1. בשורות 9-10 מדובר ב"האשרגים (של החנם) ובנסמאל". דיראן מתרגם:
"les Ašarugâyum et les (autres) Bensim'alites". בהנחה שההשלמה
Ašaru[gâyum] נכונה הרי לדעתנו זו ראייה שתת שבט של החנם נבדל
משבט בנסמאל, וזאת בניגוד לדעת "הקבוצה של מארי" הרואה בחנם שם
כללי לנוודים. לכן, לדעתנו, דיראן נאלץ להוסיף (autres) = האחרים.

אבלאל לזמרלם

(A.4262.20-44 [J.-M. Durand, *Amurru* 3, p. 142])

אבלאל המרחם שולח לזמרלם את המכתב מפרד במחצית השנייה של מלכות
זמרלם. לפי מכתב שעדיין לא פורסם (A.517) חמורבי מלך פרד כותב
לאבלאל, שהוא עומד לצאת למסע מלחמה ביחד עם אתמרם מלך אנדרג
ואסדלם מלך פחת והוא מבקש סיוע בדמות אלף חנם של זמרלם, מפני
שכנראה התעוררו בעיות עם [זז]! מלך התרפם. גם לפי מכתב זה אבלאל נמצא
בזחבן (שמקומה אינו ידוע). הוא מבקש שיכתבו לו לשם והוא מתכוון ללכת
למחנות הרועים (מילולית: נווה) של הנחלים, זאת אומרת בכיוון דר, בגלל
בעיות מקומיות. עד כאן תוכן המכתב שעדיין לא פורסם.

מהמכתב A.4262 ניתן רק החלק המתחיל בשורה 20. המרחם, אביר הרועים,
אבלאל, מודיע שהוא מתכוון לאסוף את כל אנשיו, הם החנם. הוא מוכן לשלוח
מתוכם אלף איש לחמורבי מלך פרד לעומת זאת אלף איש אחרים שהוא אמור
היה לשלוח לזמרלם הוא ישלח אותם לעיר שמקומה אינו ידוע בשם זחבן. אחרי

שליחת המכתב הוא מתעתד ללכת מהמחנה, שבו הוא נמצא, לאזור המרעה של החנֶם, על מנת לברר משהו הקשור באוהלי החנֶם, וכמו כן הוא מתכוון לברר מהי החלטת מלכי אֲדַמְרֶץ. פרטים על פרשה זו ניתנים במכתב A.517 (ראה לעיל). הוא מציין ששליחי המלך צריכים לבוא אליו למקום הימצאו בִּזְחַבְּן. הוא מסיים את דבריו בכך שהצאן חולה (על כך ראה גם בספרי במכתב A.915) ומבקש להחזיר לו במהירות את השליחים שלו שנשלחו למלך.

²⁰[...אני רוצה] לאסוף, וע[תה ב]זְחַבְּן אאסוף [א]ת כל כוחותיי. אם חמורבי (מלך כַּרְד) יכתוב לי, ²⁵[א]שלח אליו [א]לף אנשי צבא. ואת אלף אנשי הצבא, שהייתי אמור לשלוח אל אדוני, אשלח אותם לזְחַבְּן. ביום ששלחתי את מכתבי זה אל ³⁰אדוני במחנֶם, אלך ממחנֶם למחנות הרועים (מילולית: נווה) של הנחלים (במקור: נחלים) בדבר האוהלים (*hurpatum*) של החנֶם ואראה (מהי) החלטת (מילולית: טעם) המלכים ³⁵של ארץ אֲדַמְרֶץ ואכתוב אל אדוני. השליחים שאדוני ישלח אליי צריכים ללכת לזְחַבְּן]. זאת ועוד. [עתה] ⁴⁰מחנות הרועים (מילולית: נווה) של הנחלים (במקור: נחלים)... במגפה נעשו [חולים]? ו[א]דוני צריך לשלוח אליי מהר... את שליחיי.

עמ' 243, המכתב ARM XXVI.24.1-20: לדעת שארפין הכוונה בסגג למלכי בְּנִימֶן (RA 101 [2007], p. 171).

אשמד לזמרלם

(A.229 [J.-M. Durand, "Les problèmes économiques d'un sheich", *Mém. Vargas, Budapest, 2014, 71-77*])

על מעמדו הכלכלי האיתן של אֲשֶׁמֶד ניתן ללמוד מהמכתב הבא שהוא כתב.
זמרלם העניק לו שדה גדול, מאה ושמונים דונם, אך פקידי המלך נתנו לו בפועל
144 דונם. הוא מבקש מהמלך להתערב ולתת לו את ההקצאה במלואה. יש לו
שוורים וחמורים. כמו כן יש לו עדר צאן שמתוכו הוא מוכר כבשים לסוחרים,
שאינם רוצים לשלם מס בגובה של 10%.

אמור אל אדוני: כה (אמר) אֲשֶׁמֶד עבדך:

מתוך שדה של חמישים אֶקֶּ (= 3.6 דונם 50X) שאדוני הקצה לי,⁵ נתנו לי שדה
של ארבעים אֶקֶּ, מתוך שדה של ארבעים אֶקֶּ, הורידו בנוסף על כך שדה של
עשרה אֶקֶּ. אם אדוני רוצה, הם צריכים להחזיר לי את השדה של עשרה אֶקֶּ
שהורידו. (בכדי ש)¹⁰ השוורים לא יהיו בטלים. בשנה הקודמת (כתוב: הזאת)
¹⁵ קנה קניתי שעורה למנות מזון לביתי, מספוא לשוורים, מספוא לחמורים,
למחרשה (= קבוצת עובדי אדמה) ולזריעה. בנוסף בשנה הזאת קנה אקנה?
זאת ועוד. סוחרים מהעיר אֶמֶר²⁰ הלכו לנווה ורצו לקנות כבשים. ובדבר מס
המכס אמרתי להם וכך ענו לי: "את מס המכס²⁵ לא ניתן." עתה האם מעשרה
כבשים כבש אחד אגבה כמס? אני רוצה לגבות או עשה³⁰ אעשה מה שאדוני
יאמר לי. אדוני צריך לשמוע את מכתבי זה וצריך לשלוח לי מהר תשובה
למכתבי.

עמוד 244, סעיף 24:

כְּבֻרְדָּגִן לְזַמְרָלָם

(ARM XIII.105 [= LAPO 17 690])

שלושה שבטים של בְּנֵי־מִנַּחֵם ואדם אחד נפגשו עם בְּנֵי־מִנַּחֵם (איננו מבינים את זאת).
ההמשך חסר.

אמור אל אדוני: כה (אמר) כְּפָרְדֵּן עבֶדְךָ:

⁵אֶפְרַיִם, אֲרָחִים וַיְחַרְם וּמִנַּחֵם¹⁰ עם בְּנֵי־מִנַּחֵם נֶאֱסָפוּ. כאשר ש[לחתי] את
המכתב [הזה א]ל אדוני, בסג[ר]תם]...

עמ' 244-247, סעיף 25: מפקד החגם

בשנה השש-עשרה (= האפונים "אֶדְבֵּן") למלכות יִסְמַחְאָד נערך מפקד כללי
בכל רחבי ממלכת סְמַסְאָד. סדר המכתבים הדנים במיפקד החגם הוא זה
(מימין לשמאל): ARM I.82, ARM I.87, A.3823, ARM I.37, ARM II.1.

ARM I.82: ראה בספרי, עמ' 245-246.

:ARM I.87

סְמַסְאָד לִי־סְמַחְאָד

(ARM I.87 [Mél. Hunger, p. 64])

סְמַסְאָד משנה את דעתו וכותב לִי־סְמַחְאָד, שהוא לא יוכל לפקוד את החגם מפני
שהם יסרבו להיפקד. הוא מורה לו שלא לעזוב את מארי. בסוף החודש ייצא
יִסְמַחְאָד לַשֶּׁבֶת-אֶנְלִל. אם אחד ממפקדי הצבא, יֶרְמָאָד, נמצא בקרבתו, על
יִסְמַחְאָד ללכת לכיוון אֶפְלֵתֶם וסְמַסְאָד ייצא לקראתו, אך אם הוא עסוק ויֶרְמָאָד
אינו נמצא בקרבתו, הוא אינו צריך ללכת לאֶפְלֵתֶם אלא לַשֶּׁבֶת-אֶנְלִל.

אמור [אל] יִסְמַחְאָד: [כה] (אמר) סְמַסְאָד [א]בִּיךָ:

[בדבר מיפקד]ד החנָם: ⁵[לא תוכל לפקוד את החנָם. הם סולדים מהמיפקד,
(לכן) [לא פקדתי בית... אתה... בפעם אחת... [לא פקדתי אותם (או: [פקדתי
אותם; או: [פקודי אותם!)] אל תמהר ¹⁰[לפקודי אותם. אל תצא [בכלל] (או:
[עתה]) ממארי. הליכתי לש[בת-אָנלל] קרובה. החודש הזה בחלופי [היום ה-X]
את מכתבי זה ¹⁵[שלחתי לך. בסוף החודש הזה [תצא מ]מארי. הפוקדים
ש[איתך צריכים] [ללכת]... [אם ירמאד קרוב אליך, הגע ל[אָפלתם] ו[לקראתך]
אלך. [אם לא כן] (הדבר), כי יש לך עבודה, ⁵[וי]רמאד לא קרוב אליך, אל
תל[ך] ל[אָפלתם]. ל[ך] לקראתי לשבת-אָנלל!

:A.3823

סמסאָד ליִסמחאָד

(A.3823 [*Mél. Hunger*, pp. 61-62])

המכתב הזה, הכתוב על לוח שרק חלקו האמצעי שרד, הוא תשובת יִסמחאָד
למכתב קודם (ARM I.87). בשעה שִיִסמחאָד התכוון לפקוד את החנָם הגיע
אליו מכתב מאביו, סמסאָד, המורה לו לא להתחיל במיפקד. אם מפקד הצבא
יִרמאד נמצא בהישג יד, עליו ללכת אתו לפגוש את אביו בעיר אָפלתם ושם יורה
לו אביו את אשר עליו לעשות. אם, לעומת זאת, יִרמאד לא נמצא בסביבתו, על
יִסמחאָד ללכת לשבת-אָנלל. לאחר קטע חסר בלוח יִסמחאָד מספר שהוא
התכוון להתחיל במיפקד, אך אז הגיע אליו מכתב נוסף מאביו המורה לו שלא
ללכת, מפני שהוא אינו דובר אמורית, שפת החנָם, ולכן לא יוכל לתקשר איתם.
עליו לשלוח שלושה מבכירי ממשלו הדוברים אמורית, בכדי שהם יפקדו את
החנָם. תשובת יִסמחאָד יכולה להתפרש בשני אופנים. או שהוא מבטיח ללמוד

אמורית, או שהוא מסרב ללמוד אמורית. לאחר קיטוע במכתב מסתבר שלמרות דברי אביו הוא מתכוון לפקוד את החנָם. יש לציין שזו הפעם הראשונה בתעודות מארי שיש לנו ראייה שהשבטים האמוריים דיברו אמורית, ולא אכדית. ניתן להוסיף שליד השליחים של גַמח יש מתרגם, כנראה מאכדית לאמורית (ראה ARM XXVII.116.34 וכן LAPO 16, p.592).

"...² הגע הנה!" (כאשר) שמתּי פניי [לפקוד], הגיע [אליי] מכתב אדוני[:]" אל תמהר⁵ לפקוד את החנָם. אם ירמ[אד] קרוב אליך, לכו לעיר (= אַפְלִתָם), בכדי שאתן לכם הוראות ואז לך (לדרכך)! אם לא כך (המצב) וירמאד לא קרוב אליך¹⁰ לך לקראתי לשַבַּת-אַנְלִל. " את זאת אדוני כתב לי ולכן התעכבתי. ¹²... בחלוף היום ה-6 (X+) ... (צד אחורי) "לא... ב[יו]ם הש[לישי] אתחיל לפקוד. אפקוד אותם⁵ ואלך אל אדוני. ואדוני כך כתב לי: "אינך יכול לדבר אתם אמורית, (לכן) אתה אל תלך. שלח את לאַם, מַתְבָּסַר ומִשֶּׁם בכדי שיפקדו אותם. " ¹⁰ בלי הגזמה – אלמד לדבר אמורית (או: לא אלמד יותר לדבר אמורית). [... לפי ה]ערכתּי אמורית ... בוודאי פעם פעמיים... (צד הלוח) טור שני, ש[לושה] ימים⁴ אחרי (משלוח) מכתבי זה אפקוד את החנָם.

ARM I.37: ראה בספרי, עמ' 244-245.

ARM II.1:

מסאד ליסמחאד

(ARM II.1 [= LAPO 17 645])

סמֶאד מורה לִסְמֶאד, הנמצא מחוץ למארי, לכתוב למארי, בכדי שישלחו אליו ראשי חץ מנחושת. הוא ממשיך וכותב שמבין החֶגֶם שִׁסְמֶאד עומד לפקוד הוא יקצה ארבע מאות איש, מחציתם עשירים ומחציתם עניים, שימשו כשומרים בשער ארמונו. הוא מוסיף שיש למהר לפקוד את החֶגֶם וכן שעליו להיוועץ בִּרְמֶאד. החֶגֶם צריכים להתאסף במקום שיש בו מים. ניתן לשער שהמים שימשו לטקס המיפקד הנקרא "טיהור", או שפשוט מדובר במי שתיה לנאספים הרבים. לעומת זאת, הצבא של גדות הפרת, לב ממלכת מארי, צריך להתאסף בִּסְגֶרֶתם. הוא מסיים את מכתבו בתזכורת לִסְמֶאד שבסוף החודש הוא ייצא איתו למסע.

אמור אל יִסְמֶאד: כה (אמר) סמֶאד אבִּיךָ:

⁵נתתי לך נחושת, בכדי לעשות ראשי-חץ. עתה כשומעך את מכתבי זה, כתוב למארי, בכדי שישלחו אליי מהר את ראשי-החץ העשויים מהנחושת שנתתי לך. ¹⁰זאת ועוד. קח מהחֶגֶם שתפקוד (מילולית: תטהר) ארבע מאות אנשים טובים לעמוד בשער ארמוני. מבין האנשים האלה מאתיים אנשים, יחידה אחת, ¹⁵צריכים להיות אנשים אמידים, ומאתיים אנשים, [יחידה] אחת, צריכים להיות גברים עניים, חסרי אמצעים. את הגברים העניים אני ²⁰אכלכל היטב בארמון, ובני האנשים האמידים יקבלו את כל כלכלתם בבתי אבותיהם בלבד. ²⁵ופקוד (מילולית: טהר) מהר את החֶגֶם. היוועץ עם יִרְמֶאד, שיתאספו או בגֶשֶׁם או בִּשְׂרָאֵם, מקום שיש בו מים. הצבא של גדות הפרת צריך להתאסף ³⁰[בס]גֶרֶתם. המסע (יתקיים) בסוף החודש. וכמו שכתבתי לך, אתה תלך אתי. אתה צריך לשאת את מטענך. היה נכון לפעול!

עמ' 246: ARM I.82, ההשוואה ל-ARM I.87.17 מלמדת שבמקום:

"[הנאמנים] יש להשלים: "[הפוקדים (מילולית: המטהרים)]".

לפי תעודות שנמצאו בצ'אגאר בַּזָּאר, היא אַשְׁנָפִם, בזמן המפקד נערכה לחנָם

סעודה בקרֶדַחַת שבה השתתפו 2770 מבני השבט בראשות יִסְמַחְאָד (ראה

Ph. Talon and H. Hammade, *Old Babylonian Texts from Chagar*

.(*Bazar, Akkadica Sup.* 10, Bruxelles, 1997, nos. 19 and 50.

עמ' 248-249: השווה שמואל א יא, חא: "ויפקדם בבזק".

עמ' 250, סעיף 28:

יִפְחָרְלָם לְזַמְרָלָם

(ARM XXVIII.118)

יִפְחָרְלָם שְׁמַלְךָ בְּאֲדַמְרֶךָ מְדוּחַ לְזַמְרָלָם עַל אֵלֶּף מְבִנֵי שְׁבַט הַחֲנָם שְׁנֵאִסְפוּ

בְּטַבְתָּם שְׁבַמְחֹז קֶטְנָן. הוּא עוֹמֵד בְּרֵאשִׁים וּמוֹלִיךְ אוֹתָם לְקֶטְנָן. הִיעַד הַסּוֹפִי

שִׁלְהֵם הִיא הָעִיר מְאָרִי.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יִפְחָרְלָם עֲבָדְךָ:

⁵אלף חָנָם נֵאִסְפוּ בְּטַבְתָּם. בְּיוֹם שִׁשְׁלַחְתִּי אֶת מַכְתְּבִי זֶה אֶל אֲדוֹנִי ¹⁰עֲמַדְנוּ

בְּרֵאשִׁי הַחֲנָם וְהִישַׁרְנוּ דְרַכְנוּ לְקֶטְנָן. פְּנֵי הַחֲנָם - פְּנֵי אֲדוֹנִי (= הַחֲנָם הוֹלְכִים אֶל

אֲדוֹנִי). אֲדוֹנִי צָרִיךְ לְשִׁמוּחַ. ¹⁵מִפְּנֵי שֶׁאֲדוֹנִי אָמַר לִי: "אֶת חֲדָשׁוֹת הַחֲנָם שֶׁתִּשְׁמַע

(מילולית: תראה) תִּשְׁלַח אֵלַי. " אֶת מַכְתְּבִי זֶה שִׁלַּחְתִּי.

עמ' 250-255, סעיף 28:

חִלְחָדָן מִמְנַהֲיֵי הַחֲנָם לְזִמְרָלָם

(A.4298+M.11290.19-24,14'-18' [N. Wasserman, "The Particle assure/ē in the Mari Letters", *FM* II, p. 321, no. 3; p. 323, no. 15])

¹⁹ ביום שאדוני יגיע ליעדו, ²⁰אני אלך אל אדוני, ואחרי החנם יאספו. אם לא כך יהיה, אאסוף את החנם וחלילה שאדוני יאחר יום או יומיים ל(הגיע) ליעדו ואז החנם יקומו ויסתלקו. ¹⁴אם איבתם היא אמיתית. ¹⁵חלילה שיגרמו להם להטות(?) את דעת הנווה נגדי... ואני תשובה למכתבו כה הכתבתי ואליו שלחתי: כה אני (אמרתי): "שחררתי את איבתי...".

קטעים מתוך מכתבים של חִלְחָדָן מִמְנַהֲיֵי הַחֲנָם בזמן ההתקפה של אַשּׁוּר בשנה החמישית למלכות זִמְרָלָם (ראה בספרי, עמודים 18-20) שבהם מופיעה המילה מִחֲנָם, שפירושה לפי דיראן "מחנה" המקראי.

(J.-M. Durand, *Amurru* 3, pp. 140-141; *RA* 105 [2011], p. 159).

א. A.3030.5'-8'

המכתב הוא מלפני המלחמה באַשּׁוּר: יִרְמָלָם מֶלֶךְ חֲלָב עוֹשֶׂה מֵאֲמָצִים שְׁזִמְרָלָם, זְלַמְקָם וּבְנֵימָנָ יַעֲשׂוּ שְׁלוֹם. חִלְחָדָן כּוֹתֵב לְמֶלֶךְ: "את מכתבי זה במחנם שלחתי אל אדוני והחנם [י]אספו במלחתם (בין החבור העליון לבלית, סמוכה לדר)".

ב. A.3576

חִלְחָדָן חוֹשֵׁשׁ מֵהֵתְקֵפָה שֶׁל אַשּׁוּר. הוּא מַעֲבִיר לְמֶלֶךְ מִכְתָּבִים שֶׁל אֲסֻדְתְּכֶם וְסִבְכָנָאֲדָ, שְׁנֵי מַלְכִים בְּזַלְמָקָם, שְׁקִיבֵל כְּשֶׁהִיָּה כְּנֹרָאָה בְּמַעֲרַב, לִיד דָּר.

ג. A.988.4-5, 49-51

בזמן ההתקפה של אֶשְׁנָנ. "ביום הרביעי התמקמתי (מילולית: ישבתי) במַנְנָם בין מחלתם וקרדחת בתוך הערבה (מילולית: נווה)". הוא מספר על ההתקפה של אֶשְׁנָנ שנתחה בשַׁבַּת-אֶנְלִל. שרִי מלך רַזְמ נמצא עם כל צבאו בַּסַּפ. הוא קורא למלחמה. חִלְחָדָן מזמן את אספת הַחֲנָם במַחְנָם בכדי להלחם ב-15 לאותו חודש: הַמַּחְנָם נמצא אפוא במערב. "מַמְחָנָם נקום ונלך להילחם".

ד. A.1005.35-38

בזמן ההתקפה של אֶשְׁנָנ. המלך צריך לבוא לחבור לחִלְחָדָן שנמצא באַדְמֶרֶץ, בכדי לפגוש את הַחֲנָם: "אדוני צריך לכתוב לי את היום שבו אני צריך להגיע אליו (ניתן רק התרגום לצרפתית). ביום שולחי את מכתבי זה אל אדוני, למחרת, הַחֲנָם יקריבו קורבן לאֶדָּ במַחְנָם". (...) "זאת ועוד. כאשר הַחֲנָם נמצאו מול איש אֶשְׁנָנ ביקשתי צבא ממלכי אַדְמֶרֶץ. הם נמצאים בקדמת הערבה, בַּדָּר" (ניתן רק התרגום לצרפתית).

ה. A.1179

אספה של מלכי אַדְמֶרֶץ והַחֲנָם בפַּחַת נגד אֶשְׁנָנ.

ו. A.1089

רגע המלחמה נגד בְּנִימָנ: אַסְקָדָם עומד בראש הצבאות המלכותיים וצבא קָטָנ. חִלְחָדָן נמצא בַּדָּר.

ז. A.988.45-51

ראה סעיף ג. אחרי שאֶשְׁנֶנּוּ עִזְבָּה: "אחרי שהאֶפְדִי עִזְבָּה, זִימְנָתִי ל-15 בְּחֹדֶשׁ
הַזֶּה אֶת אִסְפַּת הַחֲנָנִים בְּמַחְנֵם. אִסְפַּתִּי אֶת הַאֶרֶם. לְחַנְיָם מִסֵּר אֶת הַוְרָאוֹת
אֲדוּנִי בְּאֶרֶם. וְהַחֲנָנִים חוֹשְׁשִׁים לְהִילָחֵם (דִּירָאן מֵתֵרְגֵם: "נִלְהַבִּים", אֲךָ פִּירוּשׁ זֶה
לֹא מִצּוֹי בְּמִילּוֹנִים) בְּאֶמְרָם: "נִקּוּם מִמַּחְנֵם וְנִלְךְ לְהִילָחֵם."

חִלְחָדָן לְזִמְרָלָם

(A.4341 [M. Guichard, "Bédouins et sédentaires au pays de l'Ida-
Maraş", *Semitica* 55 (2013), pp. 64-66])

תֹּארוֹךְ הַמִּכְתָּב הוּא הַשְּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְמַלְכוּת זִמְרָלָם (עַל הַרְקַע הַהִיסְטוֹרִי,
רֹאה בְּסִפְרֵי עֵמוּדִים 18-20).

חִלְחָדָן, מִמְנַהֲיֵי הַחֲנָנִים, כּוֹתֵב לְזִמְרָלָם מִכְתָּב שֶׁתְּחִילָתוֹ חִסְרָה. אַחַד
הוּוֹאֲסָאִלִים שֶׁל זִמְרָלָם מִבְּטִיחַ לְבַקֵּר אֶצְלוֹ בְּשָׁנָה הַבָּאָה עַל-מִנְתַּלְקָבֵל הַוְרָאוֹת
מֵהַמֶּלֶךְ. מְדוּבָר בְּמִישָׁהוּ שֶׁעֲלֹל לְהִימְלֹט, וְאִם הַמֶּלֶךְ יוֹרָה הוּא יִבְיָאוּ לְמֶלֶךְ. עֲנִיִן
אַחַר שֶׁעֲלִיו הוּא כִּבְרָ כֹתֵב קוֹדֵם לְמֶלֶךְ נוֹגֵעַ לְצַבָּא אֶשְׁנֶנּוּ, שְׁמוֹלֵם נְצִבִים הַחֲנָנִים,
שְׁכוּחוֹתֵיהֶם הַתְּאֲחָדוֹ עִם חִלְחָדָן. חִלְחָדָן נִסּוּג אַחֲרֵי הַתְּאֲסָפוֹת הַחֲנָנִים, בְּכַדִּי
שֶׁהַשְּׁעוּרָה שֶׁל אֲדַמְרָץ לֹא תִגִּיעַ לְיַדִּי צַבָּא אֶשְׁנֶנּוּ עַל-חֲשַׁבּוֹן הַחֲנָנִים וְעַדְרֵי הַמֶּלֶךְ.
הַחֲנָנִים נִעוּ מִפְּכַת (בְּגִבּוֹל מַמְלַכַת פְּחַת) לְכִיוּוֹן תִּרְכָּם (= דְּרָגָם, קְרוּבָה לְפַחַת)
וְהַתְּחַבְּרוּ עִם מֶלְכֵי אֲדַמְרָץ. מֶלְכֵי אֲדַמְרָץ מִקְבִּלִים מִתְּנוֹת שְׁמִפּוֹרְטוֹת בְּמִכְתָּב.
סִיוֹם הַמִּכְתָּב פְּגוּם. כִּנְרָאָה שְׁמְדוּבָר בּוֹ עַל בְּרִית בֵּין הַחֲנָנִים לְאֲנָשֵׁי אֲדַמְרָץ.

[אֲמוֹר אֶל אֲדוּנִי: כֹּה (אֲמַר) חִלְחָדָן עֲבַדְךָ:]

3' ... והוא [כך ענה: כ]ה הוא (ענה): "מכא[ן] 5' בשנה הבאה? אלך [אל אדוני].
השנה תת[חיל]? [ו]אפגש עם אדוני. אחזק את הוראותי (מילולית: פי), אם
א[ל...] יברח. " את (הדברים) האלה הוא ע[נה?]. 10' כתב[תי] (את זה) לאדוני.
ואם אדוני יאמ[ר], או[ן]ליך אותו[ן] אל אדוני. זאת ועוד. מקודם כתבתי 15' [אל
אדוני], שהחנם שנאספו [לפני] איש אֶשְׁנָנְךָ, התאחדו א[י]תי. אל יתרגז אדוני
מפני שברחתי עם אב[ל]א[ל] (או: אב[ל]פא[ל]). אדמרץ 20' תִּסָּב את השעורה...
לאיש אֶשְׁנָנְךָ ולחנם [ו]לעדריהם (מילולית: נווה) של אדוני [לא] יגרום צרות. עתה
[מ]כַּבֵּת החנם נשאו (רגליהם) [לא]ספת (או: לשוד) תרַכֶּם. 25' [מלכי א]דמרץ
[נ]אספו שם (גם-כן). את האמהות, את הכדים (של שמן), ואת הקשתות שאדוני
שלח לי:

27'-38' (הם חולקו למלכים האלה: סִמְתַר מלך אֶשְׁנָנְךָ, כַּבֵּי מלך פַּחַת, מלך
תרַמְנָ, יתַרְמַלְכ מלך שַׁדְחָם, סַחְלַבַן המוח'תר של גֶשֶׁם וראש שבט של החנם)
1" ... שלום עם אֲדָמְרָץ... אֲדָמְרָץ נאספה... כתוב [ל]אדונך... אם צריך ללכת
5" ... צבא אדוני [צריך לשלוח]...

חלחֲדָן לזמרלם

(A.1179 [M. Guichard, "Bédouins et sédentaires au pays de l'Ida-
Maraş", *Semitica* 55 (2013), p. 67])

קטע ממכתב שהוא כנראה מעט מאוחר למכתב A.4341:

נאספנו, מלכי אֲדָמְרָץ והחנם, בכַּחַת לפני איש אֶשְׁנָנְךָ ו...

זכראבם? מלך זלחן לזמרלם

(M.9093.13'-15' [M. Guichard, "Bédouins et sédentaires au pays de l'Ida-Maraş", *Semitica* 55 (2013), p. 72])

[מחנה הרועים (מילולית נווה)] של החנם צריך ללכת (לנחר ולאשנפם) ואת השעורה, השמן וכל דבר אחר – המחיר צריך להיות הגון (מילולית: ישר).

זכראבם? מלך זלחן לזמרלם

(M.9093.27'-30' [D. Charpin, "Une lettre d'un roi inconnu : nouvelles données sur le début du règne de Zimri-Lim", *The Ancient Near East, A Life! Festschrift Karel Van Lerberghe*, eds Boiy Tom and others, *Orientalia Lovaniensia Analecta* 220, Leuven-Paris-Walpole, MA, 2012, pp. 98, n. 15])

אדוני זמרלם כתב לי להוציא את העקורים אנשי מארי. אני רוצה להתקרב בכדי להוציא את העקורים.

עמוד 253, ARM XXVI.27.1-21

ראה "מארי והמקרא: מבחר מכתבי מארי", מספר 45.

עמ' 255:

עריקים מבין החנם

יקמאד מושל סגרתם לזמרלם

(ARM XIV.82 [= LAPO 18 1022])

יְקַמְאֲדָּ הִיָּה מוֹשֵׁל סִגְרָתֶם מֵהַשְּׁנָה הַשִּׁישִׁית לְמַלְכוּת זְמַרְלָם עַד סוֹף יָמֵי
הַמַּמְלָכָה. בְּמִכְתָּב מְדוּבָר בְּעֵרִיקִים מִבֵּין הַחֲנָם, שְׁעֵרְקוּ בְּשַׁעַת מִסַּע-מִלְחָמָה
נִגְדַּ אֲשַׁנְנָּ. מִלְחָמוֹת בֵּין מֵאֵרִי לְאֲשַׁנְנָּ הָיוּ בְּשָׁנָה הַתְּשִׁיעִית וְתַחֲלִילַת הַשְּׁנָה
הָעִשִּׂירִית לְמַלְכוּת זְמַרְלָם, בְּתַחֲלִילַת הַשְּׁנָה הָאֶחָת-עֶשְׂרֵה וּבְשָׁנָה הַשְּׁלוֹשׁ-עֶשְׂרֵה
(רֹאֵה בְּסַפְרִי, עִמ' 22-23, 27), לִכֵּן אֵינָנו יְכוּלִים לְדַעַת לְאִיזוֹ שָׁנָה בְּדִיוֹק
מִתִּיַּחַס הַמִּכְתָּב שֶׁלָּנוּ.

יְקַמְאֲדָּ מְדוּוּחַ לְזְמַרְלָם עַל בְּקֶשָׁה שֶׁהִפְנָה אֵלָיו אִישׁ חֲנָם אֶחָד. הוּא מִבְּקֶשׁ
שֶׁהַמוֹשֵׁל יִכְתּוֹב מִיָּד לְמֶלֶךְ אֶת בְּקֶשְׁתּוֹ. הַמוֹשֵׁל תָּמָה מְדוּעַ כֹּאשֶׁר הָאִישׁ הִיָּה
אֲצֵל הַמֶּלֶךְ, הוּא לֹא אָמַר לוֹ זֹאת בְּעַצְמוֹ. הוּא כִנְרָאָה מִתְחַמֵּק מִתְשׁוּבָה וּמִבְּקֶשׁ
לְכַתּוֹב, שֶׁהַמֶּלֶךְ יִשְׁחַרֵּר שְׁלוֹשָׁה נוֹשָׂאֵי נְסִים וְכֵן עֵרִיקִים מִבֵּין הַחֲנָם שְׁעֵרְקוּ
בְּשַׁעַת מִסַּע-מִלְחָמָה נִגְדַּ אֲשַׁנְנָּ. הוּא לֹא מֵהַסַּס לְאִיִּים עַל הַמוֹשֵׁל, מִפְּנֵי שֶׁאֶחָת
מִחֻבּוֹת הַפְּקִידוֹת הַמַּמְלַכְתִּית לְעַנְפִּיָּה הַשּׁוֹנִים הִיא דִּיוּוּחַ לְמֶלֶךְ עַל כָּל אִירוּעַ
מִשְׁמַעוֹתֵי. וְאֵכֵן הַמוֹשֵׁל שׁוֹלַח אֶת הַמִּכְתָּב שֶׁלְּפָנָיו עִם הַבְּקֶשָׁה שֶׁל הָאִישׁ.

אָמַר אֶל אֲדוֹנָי: כֹּה (אָמַר) יְקַמְאֲדָּ עֲבַדְךָ:

⁵מְבַשֵּׁם, אִישׁ חֲנָם, [הִגִּיעַ אֵלָיִי] לְסִגְרָתֶם וְכֵן אָמַר לִי: "אֲנִי] (שָׂאֵר) בְּשַׁר(?) שֶׁל
אֲדוֹנִי (זְמַרְלָם). כְּתוּבָה מֵהָרַ] ¹⁰אֶל [אֲדוֹנִי] אֶת הַדְּבָר הַזֶּה]. " כֹּה אֲנִי (עֲנִיתִי):
"[כֹּאשֶׁר] עַ]מִּדַּת(?) [בְּמֵאֵרִי מְדוּעַ לֹא אִמְרַת לּוֹ]?" ¹⁵כֹּה הוּא (עֲנָה): "לֹא אִמְרַתִּי
לוֹ]. כְּתוּבָה אֶל אֲדוֹנֶךָ, ²⁰בְּכַדִּי שִׁישְׁחַרְרוּ שְׁלוֹשָׁה אַנְשֵׁי סִ]חָם] נוֹשָׂאֵי נְסִים, שֶׁכֹּאשֶׁר
הַכּוֹהֵן הַגְּדוֹל... וְעֵרִיקִים, שְׁ]עֵרְקוּ] כֹּאשֶׁר הַחֲנָם הִלְכוּ לְמִסַּע-מִלְחָמָה נִגְדַּ אֲשַׁנְנָּ.
כֹּאשֶׁר הַחֲנָם יִשְׁמְעוּ (זֹאת), הֵם יִשְׁמַחוּ מְאֹד. (אִם) לֹא תִכְתּוֹב אֶת הַדְּבָר הַזֶּה,

²⁵מ[ח]ר לא <תו>כל(?) לענות לי לפני אדוני!" כתבתי אל אדוני את הדיווח,

שאמרו לי.

עמ' 255-258, סעיף 29: בשנה האחת-עשרה למלכותו שלח זמרלם תגבורת לעזרת חמורבי מלך בבל. מפקד חיל המשלוח היה בַּחְדָּאֲד, שהיה סַגְגָּם משבט יַבְסָם, ומתחתיו שימשו שני מפקדים. האחד, סַלְם, שהיה סַגְגָּם משבט יַפְלָתָם, עמד בראש יחידת חַנְי-יַבְסָם, והשני בַּחְרָם, שהיה סַגְגָּם משבט נַחְנָם שעמד בראש יחידת אַשְרָגָּים (M. Anbar, NABU 2008/34).

אַלְשַׁנְצָר מושל קַטְנָן לזמרלם

(ARM XXVII.14.1-14)

אַלְשַׁנְצָר מושל קַטְנָן פותח את מכתבו בידיעה שהוא ערך ניחושים לשלום העיר והמחוז והתוצאות חיוביות. הוא מדווח על האספות אלפיים חַנָּם בעירו עם גורמים אחרים. כמו-כן נודע למושל שאלפיים אנשי נַמַּח וְיַמְתַּבְּלָם נאספו והם הולכים למלך.

אמור אל אדוני: כה (אמר) אַלְשַׁנְצָר עבדך:

⁵הוריתי לנחש לשלום העיר קַטְנָן והמחוז בעבור חודש אחד: [שלום] לעיר קַטְנָן ולמ[חוז]. [ביום] [השלושים] בחודש אדר ב' אלפיים חַנָּם ¹⁰נאספו בק[טְנָן] ו[אחרים] נאספים באופן סדיר. וכה [שמעתי] ממקורותיי (או: בסביבתי): חמשת אלפים אנשי נַמַּח [ח] וְיַמְתַּבְּלָם [נאס]פים י[חדיו]. הם [ילכו] (או: הולכים) אל אדוני.

שארפין מביא ב"משתאות", עמ' 45-46, תרגום לצרפתית של מכתב שכתב לזמרלם אַבלפּאָל, מפקד של חיל המשלוח של מארי, שנשלח לעזרת בבל, A.258. המכתב הזה דומה למכתב בספרי, עמ' 255-258, מספר A.486+.

הקצאת מקומות ישיבה בזמן ארוחה ממלכתית הייתה לעתים עניין רגיש במיוחד מבחינה דיפלומטית. ליד שולחן המלך היו שתי צורות ישיבה: המכובדים ישבו על כסאות ("יושב כיסא" *wāšib kussîm*) הפחות מכובדים ישבו ישיבה שפופה (*muppalsihum*). לא זו אף זו: בזמן הארוחה הקפידו על גובה הכיסא עליו ישבו המכובדים, ראה לעיל עמ' 108-112.

אַבלפּאָל לזמרלם

(["משתאות", עמ' 45-46] A.258)

במכתב שבו אנו דנים התעוררה שאלה בקשר לשליח של מלך כַּרְדַּ שֶהגיע לחצרו של חמורבי מלך בבל: מלך כַּרְדַּ הכיר בעליונות מעמדו של מלך מארי ביחס אליו. ברגע הכניסה לאולם, שבו חמורבי הזמין את השליחים להצטרף אליו לסעודה, נציג מלך מארי הביע התנגדות לכך שנציג מלך כַּרְדַּ יישב על כיסא. לאחר מעשה הוא כתב מכתב לזמרלם, שבו הציג בפניו את ההתלבטות שלו: היה עליו להכריע במצב דיפלומטי עדין מבלי שקיבל מזמרלם את ההוראות כיצד עליו לנהוג, למרות בקשתו מהמלך.

להלן תרגום המכתב מצרפתית. בהקשר זה מן הראוי להזכיר את דברי ביאליק על תרגום: "הנהנה מן היצירה העברית בכלי שני - דומה למי שמנשק את

אהובתו דרך מטפחת", ובמקרה שלנו מדובר בשתי מטפחות: אכדית <

צרפתית < עברית!

אמור אל אדוני: כה (אמר) אַבְּלִפְאָל עבדך:

מקודם כתבתי לאדוני בדבר המיקום של שליח ליד שולחן (המלך חמורבי), כל פעם שהוא מגיע הנה (לבבל): "אדוני צריך לכתוב לי על לוח היכן צריך לשבת שליח שבא לבקר את אדוני (חמורבי), או שהוא (רק) עובר כאן (בבבל), (וזאת) בכדי שהוא יישב במקום שאדוני (זמרלם) יקבע לו." עכשיו איש פְּרָד [הגיע (לבבל)], אך לא נכתבה (על-ידי אדוני) כל החלטה הנוגעת למיקומו של השליח ליד השולחן. חמורבי [הזמין] [אותו] לאר[ו]חה]. [...] לפני כניסתנו [...] יתיישב." הנה מה ש[אמרתי לו]: "אם זה [...] אם לא, אף פעם לא א[כנס ולא] אתיישב. לעבדי אדוני חמורבי, שיש להם שם מקום ישיבה, לא הרשו לאף אחד מהם לשבת ליד השולחן; עתה, היום אינני עומד לתת (לו) אותו דירוג (כמו לאלה הרשאים לשבת)". הנה מה שעניתי, והאיש הזה (איש פְּרָד) לא נכנס (לאולם) לארוחה. אמרתי לעצמי בחשש: "אל יצער אותי אדוני, (בעוד ש)עבדי השליט (של עילם), אביו (של איש פְּרָד), נמצאים שם, ולו יש מקום ישיבה. מצד אחד, יש לי נקיפות מצפון על שאיני נותן לו כיסא; אך מצד שני, אני חושש לעשות מעשה הראוי לגיוני בנותני לו כיסא". כעת, אדוני צריך להודיע לי את החלטתו בנוגע למיקומו של האיש הזה ליד השולחן. וכמו-כן צריך שאדוני יקבע כעת את המיקום של כל שליח (ושליח) שבא הנה (לבבל), באומר: "הוא יישב במקום גבוה יותר מאשר מישהו אחר או יותר נמוך ממישהו אחר", בכדי שאוכל מעכשיו

להקצות לו מקום ושנוכל להתאים את עצמנו לפרוטוקול (או: להקצאה) [של
מקום] שקבע אדונו.

עמ' 257: החלף בַּחֲדָלָם בַּבְּחֻדָּאָ.

עמוד 258-260, סעיף 30:

יְקַמְאָד מוּשַׁל סִגְרָתָם לְזַמְרָלָם

ARM XIV.92 [= LAPO 16 371]

תאריך המכתב הוא המחצית השנייה של השנה האחת-עשרה למלכות זמרלם
בשעה שצבא של יַמְחַד ומארי נלחם נגד העיר אַזְר (ראה בספרי, עמ' 23-25).
אנשים הגיעו מיַמְחַד אל יְקַמְאָד והודיעו לו שִׁיִּרְמָלָם צר על העיר אַזְר (שמלך בה
חֲמַתְבָּל [ARM XXXII, p. 360, M.7081.18]). בעלי הברית עזבו, והחנָם
עזבו את אַחְנָ בדרך לערבה בהשאירם בעיר את שר הצבא יַנְצָבָם עם הצבא.
לפי מכתב שעדיין לא פורסם (A.262 [ARM XXVI/1, p. 275]) זמרלם הוא
זה שכבש את העיר אַזְר (הכוונה היא בוודאי לחיל ששלח) והעניקה במתנה
לחמיו יַרְמָלָם. אכן לפי מכתב של יַנְצָבָם, שעדיין לא פורסם (A.2925 [LAPO
16, p. 569, n. c]) שנשלח מאַחְנָ, הוא מדווח לזמרלם שהעיר הבטיחה לקיים
יחסי שלום.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יְקַמְאָד עבדך:

בי[ום]⁵ ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני הגיעו אלי מיַמְחַד אֲדָנְךָ שומר הראש,
חנָם אחד ואיש אחד מאנשי סַחָם. שאלתי אותם (מה) [המידע] וכה הם אמרו
לי: "יַרְמָלָם צר¹⁰ על א[זר]... יַמְחַד...¹⁵ השביעו [בחי האל והם יצאו בשלום

(מילולית: בשלמותם). כל צבא בעל הברית עזב לארצו. והחננים פנו (מילולית):

תפסו) מאחז²⁰ לערבה (מילולית: נווה)! הם השאירו באחז את ינצבם עם הצבא. " הם אמרו לי [את המידע] הזה ואני כתבתי [א]ל אדוני.²⁵ [אחרי] מכתבי זה [יג]יעו [א]ל אדוני [מכתב] ינצבם (המדווחים) בדבר שלום הצבא.

אבלפאל לסמתר

(A.1610+A.3670+M.9399; A.1212 [= LAPO 17 604; 605])

בסוגריים ציטטתי את A.1212: באותו עניין גם XXVIII.39.

בשנה השביעית למלכות זמרלם כותב אבלפאל אביר הרועים (מרחם) לראש השרים סמתר שעשרה מלכי אדמרץ נאספו עם צבאותיהם ואליהם נוספו מלך אנדרג והחננים. כל הצבאות הלכו לעיר חרב של ימתבל והם מצפים לעליית זמרלם. הוא מדווח ששלום לצבאות של המלכים ולבנסמאל, שנזכרו קודם כחנם, מה שמלמד לשיטתנו שחננים עשוי לשמש גם כשם כללי לנוודים למחצה. בהמשך הוא כותב על נושא אחר. זמרלם כתב לא בשנה שעברה פעמים אחדות לשלוח צבא לחמאפח מלך תלחים. הוא נועץ במוח'תרים שכל הנראה התנגדו למשלוח צבא. לאחר מכתב תקיף של המלך בו ביקש לשלוח שלושים חננים לתלחים הוא שלח רק עשרים. הם ניספו במרד שפרץ בעיר בשעה שזלמקם צרה על העיר.

א[מור] אל אדוני (אבי סמתר): כה (אמר) אבלפאל עבדך (בנך):

מלכי אדמרץ, חיסם (מלך אלנצר),⁵ סמתר (מלך אשננים), שברם (מלך סס), אבלאד (מלך אשלכ), תמרז (מלך תרמנ), חמכנ (מלך שדחם), ימדלם (מלך ?),

למֵאֲדָם (מֶלֶךְ אַנְמֶש), (יִמְרַצָּאֵל [מֶלֶךְ אַרְץ קַ וְאִסְקַ]) וְזִכְרָאֲבָם (מֶלֶךְ זִלְחֹן) [ע]ם
צ[ב]אוֹתֵיהֶם וְצ[ב]א אַרְץ אֲפֶם¹⁰ [נא]ס[פ]. הֵם הִתְאַחְדוּ עִם קֶרְנָלִם (מֶלֶךְ אַנְדֶּרְג)
וְהִחְנָם. בְּיוֹם שִׁלְחַתִּי אֶת מִכְתָּבִי זֶה אֶל אֲדוֹנִי,¹⁵ הַצְּבָאוֹת הַיְשִׁירוּ (אֶת דְּרָכָם)
לְחֶרֶב שֶׁל יִמְתַּבֵּל (חֶסֶר). קֶרְנָלִם וְהַמְּלָכִים שֶׁל כָּל הָאָרֶץ מִצְפִּים לְעֵלֵיִת אֲדוֹנִי!
²⁰שְׁלוֹם לְבִנְסִמָּאֵל וְהַצְּבָאוֹת.

זֹאת וְעוֹד. מֵאֵז הַשָּׁנָה שֶׁעֲבָרָה, אֲדוֹנִי (הַמֶּלֶךְ) כָּתַב לִי פַעֲמִיִּים, שְׁלוֹשׁ פַּעֲמִים
בְּדַבַּר מִשְׁלוֹחַ צְבָא לְחִמְאָפַח מֶלֶךְ תִּלְחִים. שְׁאַלְתִּי²⁵ אֶת הַמוֹח'תֵּרִים (סֻגְגִ),
עַבְדִּי אֲדוֹנִי (חֶסֶר), בְּדַבַּר מִשְׁלוֹחַ הַצְּבָא, אֲךָ לֹא שִׁלְחַתִּי אֶת הַצְּבָא. אַחֲר־כֵּן
[אֲדוֹנִי] כָּתַב לִי בִּתְ[קִיפּוֹת] בְּדַבַּר³⁰ [שְׁלִיחַת] 30 אֲנִשֵׁי צְבָא. [מִכְתָּב אֲדוֹנִי
הַגִּיעַ]נִי בְּחִמְדָּנָם (בְּאַרְץ יִמְתַּבֵּל). מִפְּנֵי שִׁישִׁבְתִּי אֶל מוֹל פְּנֵי הָאוֹיֵב, הַקְּצַתִּי 20
אֲנִשֵׁי צְבָא³⁵ וְשִׁלְחַתִּי לְתִלְחִים. זְלַמְקָם שִׁמְעָה עַל כְּנִיסַת הַצְּבָא [ה]זֶה וְלֹכַן
נִאֲסָפָה וּבִשְׁעַר תִּלְחִים נִיצַ[בָה] וּמֵרַד פֶּרֶץ בְּתוֹךְ הָעִיר וְאֶת מַלְכָם⁴⁰ הִרְגוּ
וְנִחְמַנְאָדַי אִישׁ אֶבְלַח 'הַרְוֹאָה' (אוֹ: הַעֵד), חִלְחָדַן 'הַרְוֹ[אָה]' שְׁלוֹ וְשְׁלוּשִׁים חֲנָם
(חֶסֶר), אֶת רֵא[שׁ] מַלְכָם וְרֵאשָׁ[ם]⁴⁵ כִּרְתוּ וְשִׁלְחוּ לְשִׁבְת-שִׁמֶשׁ וְהִרְגוּ אֶת (כָּל)
עֲשָׂרִים הַחֲנָם אֲשֶׁר שִׁלְחַתִּי. יָדַע נָא אֲדוֹנִי אֶת זֹאת (חֶסֶר).

עַל שְׁלוּשִׁים הַחֲנָם אֲנִי לְמַדִּים מִמִּכְתָּב שֶׁל חִמְאָפַח מֶלֶךְ תִּלְחִים:

חִמְאָפַח לְזִמְרָלִם

(ARM XXVIII.39)

חֲמֶאֶפַח מזכיר לְזִמְרָלִם שהוא מחכה למשלוח שלושים האנשים שהוא ביקש ממנו. אחר-כך מדובר במוהר לכמה נשים שצריך להעביר למלך. הוא חוזר על בקשתו. לבסוף הוא כותב שהוא שולח מתנות למלך.

[א]מור [אל] אדוני: כה (אמר) חֲמֶאֶפַח:

⁵ בדבר צרכי אדוני כך כתב לי: "לצרכיך כתוב אליי. את צרכיך צריכים לקחת." את זאת אדוני כתב לי. צרכי כולם, שמאדוני ¹⁰ ביקשתי, שלושים אנשים ועשרה מגינים (מילולית: צינות) אדוני צריך לשלוח לי מהר. אין מלחמה. מקודם משהו... [דין וחשבון מל]א... ² [הנשים האל]ה אמהות אדוני. אדוני לבעל צריך לתת אותן, ואדוני צריך לקבל את המוהר שלהן ⁵ ונעריי צריכים לשבת ב... ואת הכסף שאדוני שלח לי הביאו לי. הנה דין וחשבון מלא. ישאל נא אדוני את דגנתלס. זאת ועוד. את שלושים האנשים האלה שמ[אדוני] ביקשתי, עם נעריי, [אדוני אל] יעכב אותם. [היחיד]ה של החגם [מח]כה. [את שלום מחו]זי [איני מ]זניח. [את עיר אדו]ני אני שומר. [זאת ועוד] עשרה קרניים [של ראמים ואיל] הרים שלחתי.

במכתב שכתב זִמְרָלִם לְאֶבְלָפָאֵל מלך אֶשְׁנִי הוא מדבר על צבא שהוא העמיד המונה עשרים אלף חגם וכן "צבא גדת הפרת" (M. Guichard, RA XCVI] [2002, p. 113 (M.6242.5"

פְּזָרְסֵן לִיְחַדְנָלִם

A.4280 (D. Charpin, *Amurru* 3, pp. 90-94)

במהלך מסעו למשולש החבור (ראה בספרי, עמ' 7) כבש יְחֲדָנְלָם את העיר פְּחָדָר. את שלל העיר ליוו 462 חיילים. יְחֲדָנְלָם הורה לכותב המכתב שלא ישחרר אותם לבתיהם, אלא ישבץ אותם כחילות מצב במקומות שונים. 462 החיילים באו משני המרכיבים של אוכלוסיית הממלכה: 172 איש היו בני אגוד השבטים חֲנָם ו-290 איש היו עירוניים. החֲנָם נחלקו לשני תתי-איגודים יְבֻ בראשות אֶסְרָן ואֶשְׂרָגִים בראשות בְּקָם (ראה בספרי, עמ' 196). הם מנו ארבע קבוצות, אך מספר האנשים שכל קבוצה כללה לא נשתמר. העירוניים היו בני ארבע מחוזות: התחתון (לדעת שארפין זה מחוז מארי) בראשות צְרָאָד, חֲשַׁמַּת וְתָרֵק בראשות אֶשׂ?..., מחוז סְגָרְתָם (לדעת שארפין) בראשות אֶשְׁחָן ומחוז קֶטְנָן (לדעת שארפין) בראשות מֶתָן. שלושת האחרונים מנו כל אחד 42 איש. באשר לקבוצה הראשונה הם מנו 71 איש (לדעת שארפין) או 165 איש (לדעתנו). ההבדל נעוץ בשאלה האם לכלול את 94 אנשי בְּנֵי־מַנֵּן בין תושבי הקבע או לראות בהן קבוצה נפרדת. אכן, אחרי תושבי הקבע נמנים 47 בני שבט אֶפְרָיִם בראשות סְמֵתָל ו-47 אנשים בני שבט יְחָרָךְ בראשות יֵ... מתוך תושבי הערים הקצו שלוש יחידות של חמישים איש לשמש חילות מצב בסְגָרְתָם, בְּזָ... ובמקום ששמו לא נשתמר ומאה ועשרה איש הוקצו למארי (לדעת שארפין), ושלושים איש למקום ששמו לא השתמר. מבין החֲנָם חמישים איש הוקצו למארי והיתר בפיקוד אֶסְרָן וּבְקָם הלכו אל יְחֲדָנְלָם. פְּזָרְסָן מסיים את מכתבו בציינו, שלא קיבל מהמלך את מספרי היחידות המקוריים, ולכן יכול היה לשלוח למלך רק מה שהוא פקד בפועל.

אמור אל אדוני: כה (אמר) פְּזָרְסָן עבדך:

[אדוני] הורה לכתוב ו[שלח] מכתב בדבר הצבא שמול[יך] את השלל.⁵ [כה
[אמר] אדון]ני: "עתה הגע מהר אל הצבא [ששלחתי] אותו [אליך]... בכדי שלא
יק[בל] [רשות לחזור לביתו]² פקוד [את הצבא הזה]... [הכ]נס למבצר[ים בכדי]
ל[שבת (בהם)]."

[א אנשים... יח]ידת יחדל[ם]... שעם של[ל] פחד[ר]²...

[א אנשים... ויבס]¹⁵ [בראשות אסר]

[א אנשים אש]רגים בראשות בקם

[א אנשים ו]בס ואשרגים

[בתוך 56 אנשים [בראשות יס]דתן]

²⁰[165 (או: 71) אנשים בני] הארץ של המחוז התחתון ברא[שות] צראך

42 אנשים בני הארץ של המחוז של חש[מת] ותרק בראשות אש?²...

42 אנשים בני הארץ של המ[חוז סגרתם]²⁵ בראשות אשחן איש...

41 אנשים בני הארץ של המ[חוז קטנן] בראשות מתן איש...

47 אנשים אפרפ בראשות סמתל...

³⁰47 אנשים יח[רר]... בראשות י...

סך הכול: 172 אנשי [חנם]

סך הכול: 290 אנשי ע[רים].

בתוכם:

50 אנשים מבין העיר[וניים (מילולית: של הערים) חיל מצב (מילולית: מבצר)]

³⁵בסגרתם

50 אנשים מבין העירוניים (מילולית: של הערים) בכַּז...

50 אנשים מבין העירוניים (מילולית: של הערים) חיל מצב[ב ב...]

50 אנשים...⁴⁰ חיל מצב במארי

110 אנשים מבין העירוניים (מילולית: של הערים) ב[מארי] חיל מצב חוץ

מתשעים אנשי מבצר קודמים

30 אנשים מבין העירוניים (מילולית: של הערים) חיל מצב [ב...]

אדוני לו ידע מבין 172 אנשי [חנם]:

⁴⁵50 אנשי חנם לחיל מצב של מארי

את השאר, 122 אנשי חנם, הפקדתי בידי אסרן ובקם והם הלכו אל אדוני.

⁵⁰ולוח מספרי הצבא לא הגיע [אליי] מאדוני: (ולכן) לא ראיתי את החסר שלהם.

בדקת[ני אותם]⁵⁵[ו]כתבתי אל אדוני את כל הצבא שפקדתי לפי הלוח הזה. (...)

(מארי...)

בחדלם לזמרלם

(ARM VI.68 [= LAPO 17 697])

בחדלם כותב לזמרלם, שהוא קיבל מכתב מבקקם. נותר רק המשפט על

שלושת אלפים אנשי צבא ומאתיים סירות קטנות וכן על מקום בשם קצ המצוי,

ככל הנראה, במורד הנהר ממארי. בהמשך ביקש בקקם לשלוח לו יחידה של

מאה וחמישים איש ולקבוע את מפקדם. בַּחֲדָלָם העמיד את האנשים מבין
הַחֲנָם ואנשי תְּרַקָּה ומינה איש חֲנָם לעמוד בראשם ושלח אותם במורד הנהר עד
יְבֵלִי וכתב לְבִקְקָם. כמו-כן הוא מדווח שהעביר את מכתבי זְמַרְלָם לחמורבי מלך
בבל וקיבל שתי תשובות.

[א]מור [אל אדוני]: כה (אמר) בַּחֲדָלָם [ם] עבדך:

⁵בִּקְקָם כך כתב לי: "שלושת אלפים א[נשי צבא] ומאתיים סירות קטנות של...
בקצ האנשים... (...)¹ בִּקְקָם כתב לי: "שלח לי [מאה וחמישים אנשי צבא]
וקבע את [מפקדם (מילולית: ההולך בראשם) והכן]."⁵ את זאת בִּקְקָם [ם] כתב לי. [א]
בין החֲנָם ביד [...], בין בְּנֵסִי מִלְּ? ובין בני תְּרַקָּה, מאה וחמישים איש ה[כנתי]
¹⁰ואת יִסְרָם הח[נָם] מפקדם (מילולית: ההולך בראשם ק]בעתי ושלחתי [וא]ני
עד יְבֵלִי [אל] בִּקְקָם ¹⁵[כתבת]. דיין וחשבון מלא שלח[תי]. זאת ועוד. את
המכתבים [של אדוני לחמורבי מלך] בבל שלחתי. [התשובות ש]יש [אל] אדוני –
ש[ת]יים.

יקמאד מושל סגרתם לזמרלם

(ARM XIV.112 [= LAPO 17 720])

יקמאד מושל סגרתם כותב למלכו, שהוא קיבל מכתב מִיִּתְרָם מושל קֶטְנָן
המודיעו שהמרחם אַבְלִפְאָל עם מוח'תרים ואלף אנשים של החֲנָם הגיעו אליו.
וכמו-כן הגיעו אליו אַמְדִּפְאָל, שמלך בשִׁדְחָם מהשנה השנים עשרה עד השנה
הארבע עשרה למלכות זְמַרְלָם, עם חמישים מאנשיו. הוא מבקש שהמלך יודיעו,

האם הם צריכים להגיע למארי. כמו כן הוא מבקש הנחיות בקשר למנות המזון
לשרי הצבא של שְׁבַרְתֶּם (ואולי גם של המלך שלהם) שכנראה צריכים להגיע
אליו.

אמור אל אדוני: כה (אמר) יִקְמַאֲךָ עבדך:

⁵ יִתְרָם הַמוֹשֵׁל, אִישׁ קִטָּן, כִּךְ כָּתַב לִי: "אֲבִלְפָאֵל עִם הַמוֹח'תְרִים שְׁלוֹ וְאֵלֶּף חֲנָם,
¹⁰ אֲמַדְפָּאֵל אִישׁ שְׁדָחָם עִם חֲמִישִׁים אֲנִשְׁיוֹ הִגִּיעוּ לְקִטָּן. ¹⁵ תוֹךְ יוֹמִיִּים הֵם יִגִּיעוּ
לְסַגְרָתָם." אֵת זֹאת יִתְרָם כָּתַב לִי וְשִׁלַּחְתִּי הוֹדְעָה לְאֲדָן[וֹנִי]. הַחֲלִטָה עַל הַצָּבָא
²⁰ שִׁיגִיעַ, בְּדַבַּר הַגַּעַתוֹ לְמֵאֵרִי אוֹ אִי הַגַּעַתוֹ, כִּךְ אוֹ אַחֲרֵת אֲדוֹנִי צָרִיךְ לְכַתּוֹב לִי.
וּבְדַבַּר הַמְנוֹת שֶׁל שְׂרֵי הַצָּבָא שֶׁל הַמְלָכִים שֶׁל שְׁבַרְתֶּם ²⁵ שֶׁהוֹלְכִים לְפָנָי הַצָּבָא
וְאוֹלֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁל שְׁבַרְתֶּם יַעֲמוּד בְּרֵאשׁ הַצָּבָא. ³⁰ אֲדוֹנִי צָרִיךְ לְכַתּוֹב לִי הַחֲלִטָה עַל
הַמְנוֹת שֶׁל הַמְלָכִים וְהַמְנוֹת שֶׁל שְׂרֵי הַצָּבָא שֶׁל אֶרֶץ שְׁבַרְתֶּם.

עמודים 260-258:

אֲדָנָךְ לְזִמְרָלִים

(A.2992 [N. Ziegler, RA 105 (2011), pp. 27-28])

אֲדָנָךְ הִיא אֵב בֵּית, שְׁנִיחַל אֵת אַחֲזוֹת זִמְרָלִים בְּטַבְּתָם שֶׁעַל הַחֲבוּר בְּתַחֲלִית
יְמֵי מַלְכוּתוֹ. הוּא כּוֹתֵב לְזִמְרָלִים, שֶׁבִשְׂדֵה הָאֶרְמוֹן בְּטַבְּתָם יֵשׁ יְבוּל יִפֶּה שֶׁל
שְׁעוּרָה, אֶךְ אִין מִי שִׁיקְצוֹר אוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁחֲלַחְדָן, שֶׁהִיא מִמְנַהִיגֵי הַחֲנָם, צִרְף
אֵת כָּל הַגְּבָרִים בְּעִיר עִם הַחֲנָם לִיחִידוֹת סִיּוֹר. לִכֵּן הוּא מִבְקָשׁ מֵהַמֶּלֶךְ לְשִׁלּוֹחַ
אֵלָיו עֶשְׂרֵה אוֹ עֶשְׂרִים אִישׁ לְקִצּוֹר אֵת הַשְׁעוּרָה. כְּמוֹ-כֵן הוּא מוֹסִיף וְכוֹתֵב שְׁשֵׁתִי
עֲגָלוֹת הַמֶּשָׂא שֶׁאֲמוּרוֹת הֵיוּ לְהַעֲבִיר אֵת הַשְׁעוּרָה לְגוֹרֵן שְׁבוּרוֹת. הוּא מִבְקָשׁ

שהמלך ישלח לו נגר מבין הנגרים של בְּנֵי־מִנְיָ שיושבים בקֶטְנָן, בכדי שיתקן את העגלות. ייתכן שֶבְנֵי־מִנְיָ אלה היו שבויים, שנזכרים במכתב אחר שציגלר פרסמה (A.600.24 [N. Ziegel, RA 105 (2011), p. 32]). הוא גם מבקש שהמלך יורה למושל טַבְתָּם לתת לו עגלות, שיעבירו את השעורה לגרנות ושוורים שידושו את השעורה בגרנות, וכמו כן שאנשי טַבְתָּם יעזרו בזריית השעורה. הוא מסיים את דבריו באזהרה, שיש חשש שהקרה תגיע ותפגע בשעורה ועל המלך לקחת עובדה זו ברצינות ולפעול בהתאם.

אמור אל אדונ[י]: כה (אמר) אֲדַנְדְּגָן עבדך:

⁵שדה זרוע (מילולית: זרע) של טַבְתָּם (של) מאה (איכו = 360 דונם) של הארמון שמניב (מילולית: נושא) שעורה טובה, אך (מילולית: ו) אין ברשותי (מילולית: בידי) קוצרים.¹⁰ חֲלַחְדָן הקצה את כל האנשים תושבי טַבְתָּם עם החֲנָם ליחידות סויר. ו(לכן) אין¹⁵ מי שקוצר ומסייע לארמון. אדוני צריך לשלוח אליי עשרה אנשים או [עש]רים אנשים, בכדי שאסוף מה[ר]²⁰ את קציר הארמון. שתי עגלות משא של הארמון של טַבְתָּם – העגלות האלה בלי נגר²⁵ שבורות. בין הנגר(ים) של בְּנֵי־מִנְיָ שיושבים בקֶטְנָן נגר אחד אדוני צריך לשלוח לי, בכדי שיחזק את העגלות האלה.³⁰ מכתב אדוני לבני טַבְתָּם[ם] צריך להישלח, בכדי שהעגלות שלהם יערימו (את השעורה בגרנות) בעבור הארמון ושווריהם ידושו את גורן הארמון³⁵ (עצמם) יעזרו בזרייה, אדוני צריך להיוועץ בתוקף מלכותו, בכדי שהקרה לא תשיג את השעורה הזו⁴⁰ ועצה יעוץ בדבר השעורה הזו.

עמ' 260, סעיף 31א:

לְנִסָּם לְזַמְרָלִם

(FM VI.4)

לְנִסָּם, הַנְּצִיג שֶׁל זַמְרָלִם בַּתְּתֵל, כּוֹתֵב לְמַלְכוֹ עַל-אֹדוֹת אִירֻע שְׁבוּ שְׁדָדוּ כִּמָּה
אֲנָשִׁים מִשְׁבֵּט יַחְרָרִם שֶׁל בְּנֵימָן שִׁירָה שֶׁל סוּחָרִים, כִּנְרָאָה בְּנֵי מֵאֵרִי. זַמְרָלִם
מִוֵּרָה לְקִיִּים אִסְפָּה שֶׁל נִכְבְּדֵי הָעִיר, עַל-מִנְת שְׁזוֹ תַחֲלִיט עַל מֵאִסֵּר הַשּׁוֹדְדִים
וְשִׁלִּיחַתָּם אֵלָיו. לְנִסָּם עֹנָה שְׁלֵאמְתוֹ שֶׁל דָּבָר הַפְּרָשָׁה הַסְּתִימָה עוֹד קוֹדֵם
שֶׁהִגִּיעַ מִכְּתָב זַמְרָלִם אֵלָיו. בְּעֵצֶם הַיּוֹם שְׁבוּ אִירֻע הַשּׁוֹד נוֹדַע לוֹ הַדָּבָר. לְמַחֲרַת
הִגִּיעוּ אֲנָשִׁים שְׁסִיפְרוּ, שֶׁהַשּׁוֹדְדִים נִתְפָּסוּ עִם הַרְכוּשׁ שְׁשִׁדְדוּ. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי הוּא
קִיִּים אִסְפָּה בְּעִנְיַן הַשּׁוֹד וְהָאִסְפָּה אִישְׁרָה לְתֵת לוֹ חֲבוּרָה בֵּת שְׁלוֹשִׁים אִישׁ
וְאִיתָהּ הוּא יֵצֵא לְקִרְאָת הַשּׁוֹדְדִים. מִסְּתֵבֵר שֶׁהַשּׁוֹדְדִים לֹא נִעְצְרוּ, אֲלֵא הֵם הִיוּ
בְּדִרְכָם, יַחַד עִם הַמְּרָחִם שֶׁל שְׁבֵט בְּנֵימָן אַחֵר, יַרְחָם, אֵל צָרְחָם מֶלֶךְ שְׁבֵט נוֹסֵף
שֶׁל בְּנֵימָן, אֲמִנָּם. לְנִסָּם חִסֵּם אֶת דְּרָכָם וְאֵז נֹכַח לְדַעַת שֶׁהֵם אִפִּילוֹ לוֹ הִיוּ
כְּפוֹתִים וְגַם רְכוּשׁ לֹא הָיָה בִּידָם. הוּא הַחֲלִיט לְהַעֲנִישֵׁם בּוֹ בְּמִקּוֹם עַל-מִנְת
שִׁירָאוּ וְיִירָאוּ – הוּא חִנֵּק אוֹתָם. הוּא סִיִּים אֶת הַפְּרָשָׁה בְּכֶךְ שֶׁהוּא פִּיצָה אֶת
הַסּוּחָרִים עַל הַרְכוּשׁ שֶׁאֵבַד בְּעַקְבוֹת הַשּׁוֹד. לְקִרְאָת סִיוִם מִכְּתָבוֹ הוּא מִצְטַט,
כֹּל הַנְּרָאָה, פִּתְגָם מֵעַט אִירוֹנִי הָאוֹמֵר שֶׁכִּסְפוֹ שֶׁל סוּחָר מוֹבְטָח רַק עִם הוּא
מוֹפְקֵד בְּמִקְדָּשׁ דָּגָן. לְבִסּוֹף הוּא פּוֹנָה בְּנוֹסְחָה שְׁכִיחָה הַמְּצִיעָה לְמֶלֶךְ לְפַעוּל
כְּרָאוֹת עֵינָיו.

אִמּוֹר [אֵל אֲדוֹנִי: כֹּה (אִמֵּר) לְנִסָּם עֲבַדְךָ:

⁵מִקּוֹדֵם אֲדוֹנִי כֶךְ כְּתָב לִי בְּדָבָר אֲנָשִׁי יַחְרָרִם שְׁשִׁדְדוּ שִׁירָה: כֹּה (כְּתָב) אֲדוֹנִי:

"אִסִּיפָה צְרִיכָה לְהַתְּאִסֵּף (מִלּוּלִית: לְשַׁבֵּת) וְ(אֲתָם) כִּיפְתוּ אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה

והוליכו אותם אליי. " עתה, ביום¹⁰ שהאנשים האלה שדדו את השיירה שמעתי על דבר (התקיפה). למחרת באו אליי וסיפרו לי על ההתקפה על השיירה: "השודדים נתפסו עם רכושם." ביום השלישי אני¹⁵ אספתי אסיפה (מילולית: הושבתי) ואת הדבר הזה דיווחתי. בני העיר נתנו לי שלושים איש [ו]נגד האנשים השודדים מיהרתי לבוא לעזרה, אך באמצע [הדרך] סבנם המרחם של ירחם²⁰ ואנשי ירחם השודדים יחד איתו שמו את פניהם אל צרחם. בגלל הדבר הזה התייצבתי באמצע הדרך מול האנשים האלה²⁵ ו[ראיתי ש]חבל במותניהם לא היה קשור. לא תפסתי דבר בידם ו... שלהם לא היה. את האנשים האלה חנקתי, בכדי שמי שיבוא בעתיד³⁰ יפחד ולכן לא ישלח את ידו לחפץ כלשהו. נתתי 5/6 >מנה< (ו)שקל אחד (= 51 שקל) לסוחרים [המו]תקפים ובאותו היום עצמו [את מ]שפטם חרצתי. [ו]כאשר הסוחר הכניס את הכסף שלו³⁵ למקדש דגן, אזי לפני דגן הכסף מונח (בבטחה). [מה שצריך] לעשות עשיתי.

עמוד 261-262, סעיף 32:

אשמדגן ליסמחאד

(ARM IV.80 [= LAPO 17 729])

יש לציין שבפרסום המקורי חלקו האמצעי של הלוח חסר. בינתיים הוא נמצא ויפורסם בעתיד (FM V, p. 134, n. 474). אשמדגן כותב לאחיו יסמחאד שיומיים לפני שהגיע לבירת הממלכה שבת-אנלל חל שינוי בהתנהגות החנם והם שדדו עדרי צאן ובקר של הארמון ושל נכבדי הממלכה. לאחר חסר גדול בלוח, אשמדגן מבקש שמכתבי אחיו כמו גם מכתביו יהיו חסויים, כשהכוונה בוודאי שיושמו במעטפות טין כנהוג במקרים כאלה. הוא מוסיף וכותב שהוא

צירף למכתב הנוכחי מכתב קטן שמיועד לאזני נכבדים בחצרו. ואת מכתבו הנוכחי צריכים לשמוע נכבדים אחרים. בסוף המכתב ניתן תאריך שליחת המכתב.

אמור ליִסְמַחְאֵד: כה (אמר) אֲשֶׁמְדַגֵּן אחיך:

במכתבי הקודם כתבתי לך שיומיים לפני הגיעי לשַׁבַּת-אֶנְלֵל דעת החֲנָם השתנתה ובקר וצאן⁵ של הארמון ושל הנכבדים שדוד שדדו. ביום שלשַׁבַּת-אֶנְלֵל נכנסתי הח[נָם] שלתו[ן] [ה]ארץ [נכנסו] (מכאן מתחיל החלק החסר שנמצא ושיפורסם בעתיד) [...] ו... הנה לה[סתרת השדר שלך] את מכתביך [שלח] אלי. באותו אופן אשלח אליך. חדשות הארץ הזאת לארץ אחרת ל[א] י[אמרן]. והאנשים שאת מכתביי חדשות הארץ הזאת לא[רץ אחרת] לא יגידו והנה לוח קטן ליד לוחי הזה שלחתי לך. את הלוח הזה שמע, והעבדים ששם יושבים, אֶתְלֵם, אֶסְרֵם, [ש]משלתה, מִתְפַּנֵּר, מִתְחַדְקֵם צריכים לשמוע. [את מכתבי] זה אֶשְׂרֵלֵם וְאֶפְנֵאֵלֵם צריכים לשמוע. חודש אדר היום השנים עשר בערב שלחתי את מכתבי זה.

רְפֵאֵדֵגֵן לְזִמְרָלֵם

(A.489 [*MARI* IV, p. 323, n. 131; *ARM* XXVI/1, p. 186; *CRXXXVIIIeRAI*, p. 113, n. 137; *Méditerranées* 10-11 (1997), p. 59; *LAPO* 17, p. 465])

מהמכתב של הפקיד הגבוה רְפֵאֵדֵגֵן פורסמו עד עתה רק שני קטעים, האחד קצר, בן שלוש מילים, והשני ארוך בן שתיים-עשרה שורות.

בקטע הקצר נאמר על זמרלם שהוא "מלך האכדים והאמורים". קביעה זו דומה למה שבחדלם כתב לזמרלם ערב כיבוש מארי מידי יסמחאד: "[ראשית?] מלך החנם אתה [ו]שנית מלך האכדים אתה." (ARM VI.76.20-21). שתי האמירות מתכוונות למעשה לאותו עניין: זמרלם מולך על אוכלוסיה שהיא דו-קוטבית במקורה: יושבי קבע ונוודים למחצה.

בקטע הארוך אנו קוראים על תלונות שמפנה, כנראה שליח של זמרלם, לחנם. בשעה שזמרלם הנחיל מפלה לאשמדגן, שבא לעזרת יסמחאד, וסילק את יסמחאד ממארי, הם לא שלחו לו צבא למרות בקשתו המפורשת. הם נהגו כך גם כשלא עזרו לו בשעה שנלחם בבנימנ נלחמו בשנתו השלישית. למרות זאת בעזרת האלים דגן, אל הפרת התיכון, ואתרמר, אל העיר מארי, עלה בידו להנחיל להם מפלה. בסוף דבריו הוא מתלונן, כנראה, שהם לא סייעו לו גם בעבודות חקלאיות.

"...¹ (אלה) שבתוך מארי יוש[בים]... לא הביאו אל אדונך?" כה [אני] (ענית) (לחנם): "כאשר אדוני הנחיל מפלה לאשמדגן וגירש (מילולית: הוציא) את יסמחאד ממארי⁵ וכאשר בנימנ נלחמו עם אדוני, אדוני כתב לכם לתת (לו) צבא, אך לא נתתם צבא לאדוני, אולם בצו דגן ואתרמר אדוני הנחיל מפלה לאויבו¹⁰ והפך את עריו לעיי חרבות והנחיל להם מפלה ניצחת. ובבקר שלו עצמו אדוני את השדה המושקה שלו?[?] לא ע[שיתם] כלל וכלל טובות לאדוני!".

עמ' 267-263: לדעת שארפין ("המפלה", עמ' 8) דרשלבר היה ספר.

FM VII.7: פתיחת המכתב מלמדת שככל הנראה קדם למכתב זה מכתב

אחר, שבו דרשלבר דיווח למלכו שהוא הגיע לחלב וכנהוג התקבל למחרת על-

ידי המלך ירמלם. הוא שטח לפניו את בקשת זמרלם להסגיר את המלכים המורדים. חלף שבוע בין מכתב זה למכתב שלפניו. ייתכן שבפסק הזמן הזה איפשר ירמלם למלכים לעזוב את תחום ממלכת ימחד (ראה D. Charpin, "Extradition et droit d'asile dans le Proche-Orient ancien: le cas du dieu de l'Orage d'Alep", in: *Le monde de l'itinérance*, Bordeaux, 2009, p. 622; ובנוסח אנגלי "אלים, מלכים וסוחרים", 59-82).

עמ' 264: שורה 12: "ואני נמנעתי מלמסור אותם לזמרלם". שורה 20: "ואן[אן]ליך אותם". שורה 28: (או: "[כאן] האנשים האלה. אדוני נמנע מלמסור"). שורה 42: "או: נגרש)".

עמ' 265: שורה 27: "שבארץ אד (= ימחד)".

שורה 28: "בורחים לא יינתנו בכוח (מילולית: ביד)".

שורות 30-32: "מה? כך הוא כותב לי: 'רדוף את האנשים האלה בתוך (או:

מתוך) ארצך, אל ישבו (בה)!'?"

עמ' 267:

יקמאד לזמרלם

(ARM XIV.123.1-3, 23-36 [= LAPO 17 370])

יקמאד, מושל סגרתם, כותב בחלקו השני של מכתבו לזמרלם, שאיש משבט

החנם, שכפוף למרחם אבּלפּאל, הגיע אליו ומסר לו ידיעה בעלת חשיבות

עליונה. אחד ממלכי בנימין, יגחאד שמו, נמצא באזור שהם נמצאים בו. תושבי

העיר שבה הוא יושב שלחו לו כתשורה שישה חמורים מסוג מסוים, בוודאי מסוג

נדיר או בעל ערך רב, כהקדמה לבקשתם ממנו. הם חוששים מפני זמרלם המקומם נגדם את כל הארץ. הם מציעים לאסוף כסף ולשלוח אותו לאשננ, על-מנת שזו תבוא להושיע אותם. אנחנו יודעים שבשנה הרביעית למלכות זמרלם אכן אשננ עלתה נגד זמרלם כשלצידה צועד יגחאד (ראה בספרי, עמ' 18).

שכירת חיל עזר נזכרת גם במקרא. חנון מלך בני עמון ירא מפני התגובה של דוד על היחס המשפיל, שבו נתקבלו שליחי דוד בחצרו. הוא חושש לעמוד לבדו מול עוצמת חיל דוד ולכן הוא שוכר חילות עזר מארם בית רחוב, מארם צובא, ממעכה ומטוב: "וישלחו בני עמון וישכרו את ארם בית רחוב ואת ארם צובא עשרים אלף רגלי ואת מלך מעכה אלף איש ואיש טוב שנים עשר אלף איש" (שמואל ב, י, ו).

אמור אל אדוני: כה (אמר) יקמאד עבדך:

³זאת ועוד. ח[נם] אחד [נער] אבּלפ[אל] ²³הגיע אליי וכ[ך] אמר לי: "יגחאד] נמצא (מילולית: ישב) [בארץ] ובני [העיר] שיגחאד נמצא (מילולית: ישב; בה) אספו שישה חמורים (מסוג) נָכָם ושלחו אליו. ³⁰ובני העיר נאספו וכך א[מרו]: כה הם]: 'זמרלם מצייד את הארץ כולה נגדנו והוא יביא לאובדננו. הבה נאסוף כסף בכדי לשלוח לאשננ!' " ³⁵את המידע הזה הוא אמר לי. הנה [אני שו]לח את האיש הזה אל אדוני].

34. כיבוש משלן

בחדלם מושל מארי, לזמרלם

ARM VI.76.1-25 (= LAPO 17 732)

בַּחֲדָלָם, שֶׁהָיָה מוֹשֵׁל מֵאֵרִי מֵהַשָּׁנָה הַשִּׁישִׁית עַד הַשָּׁנָה הַשְּׁלוֹשׁ עָשָׂרָה לַמַּלְכוּת לְזִמְרָלָם, מִזְכִּיר לְזִמְרָלָם מֵאֲוֵרְעוֹת שֶׁאִירְעוּ בַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לַמַּלְכוּתוֹ, כֹּאֲשֶׁר זִמְרָלָם הִכְנִיעַ הַתְּקוּמָמוֹת שֶׁל בְּנֵי־מִנַּי (רֹאֵה בַסְּפָרִי עִמ' 17-18). הַלּוּחַ שֶׁעָלִיו נִכְתַּב הַמִּכְתָּב פָּגוּם בַּחֲלָקוֹ, אֲךָ נִיתַן בְּכָל זֹאת לְהַצִּיל מִמֶּנּוּ מִידַע חָשׁוּב. בְּרֵאשִׁית הַמִּכְתָּב בַּחֲדָלָם מִזְכִּיר לַמַּלְכוּת דְּבָרִים שֶׁהַמֶּלֶךְ אָמַר הַשָּׂכֵם בְּבוֹקֵר לִי־גַחְאָדָּ, מֶלֶךְ שֶׁבֵּט יִרְחָם שֶׁל בְּנֵי־מִנַּי שֶׁבִירְתוֹ מִשְׁלָן (בַּמְחֹז תִּרְקָה). עֵיקַר הַדְּבָרִים לֹא נִשְׁתַּמְרוּ. בַּהֲמִשְׁךָ בַּחֲדָלָם מִזְכִּיר דְּבָרִים שֶׁהוּא אָמַר לַמַּלְכוּת בִּישׁוּב אֶפְן שֶׁל חֲנָם שֶׁבַּמְחֹז מֵאֵרִי. הוּא מְדַבֵּר עַל כִּיבוּשׁ שֶׁשָּׂחִי בְּנֵי־מִנַּי. אִם הַהִשְׁלָמָה נִכּוֹנָה הוּא מִתִּייחַס לְאַרְץ הַיִּרְחָם שֶׁמֵּרְכֵזָה הָעִיר מִשְׁלָן. בַּחֲדָלָם מְצִיין בְּפָנָיו מַלְכוּת עוֹבְדָה בְּעֵלֵת חֲשִׁיבוֹת עֲלִיוֹנָה לְהַבְנִית מִבְּנֵי הַחֲבֵרָה בַּמַּמְלַכַת מֵאֵרִי. אֹמְנָם זֶה אֶרֶץ שֶׁשִּׁיכַת לְשֶׁבֵט הַיִּרְחָם, אֲךָ תוֹשְׁבֵיהֶם הֵם יוֹשְׁבֵי קִבְעָה, הַמְּכֹנִיִּים כֹּאֲן אֲכָדִים. וְהוּא אֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בְּכֶךָ, אֲלֹא מִתְרַיַע בְּפָנָיו מַלְכוּת שֶׁאֵל לֹא לְשִׁכּוּחַ, שֶׁהוּא אֹמְנָם מֶלֶךְ שֶׁבֵט הַחֲנָם, אֲךָ גַּם שֶׁל הָאוּכְלוּסִיָּה הַמְּקוּמִית (הָאוּטוֹכְטוֹנִית), הַמְּכֹנָה אֲכָדִית. לָכֵן עָלִיו לְאַמֵּץ אֶת הַנּוֹהֵג הַמְּקוּמִי וּבַמְּקוֹם לְרִכּוֹב עַל סוֹס לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאַפְרִיּוֹן וּבַפְּרָדוֹת, וּבְכֶךָ יוֹסִיף הַדְּרַת מַלְכוּת לְשִׁלְטוֹנוֹ עַל הָאוּכְלוּסִיָּה הַדּוּ-קוֹטְבִית: נוֹודִים לְמַחְצָה וַיּוֹשְׁבֵי קִבְעָה.

אָמַר אֶל [א]דוֹנִי: כֹּה (אָמַר) בַּחֲדָלָם עַבְדְּךָ:

[אֲכָן]⁵ זֶה עוֹבְדָה יְדוּעָה (מִלּוּלִית: לֹא אוֹת) שֶׁכֹּאֲשֶׁר [מ]וֹל פְּלַחְתָּם (יִישׁוּב שֶׁל אֲמִנָּם בַּמְּחֹז תִּרְקָה) [לְפָנָיו זֶר]יחַת הַחֲמָה [אָדוֹנִי [י]רְד ו...¹⁰ [וּלִי־גַחְאָדָּ (מֶלֶךְ יִרְחָם וּמִשְׁלָן שֶׁבַּמְּחֹז תִּרְקָה) אָדוֹנִי אָמַר: "[אֲכָן זֶה עוֹ]בְדָה יְדוּעָה כֹּאֲשֶׁר [א]פְן (יִישׁוּב שֶׁל חֲנָם בַּמְּחֹז מֵאֵרִי) [לְאָדוֹנִי] כֶּךָ אֲמַרְתִּי: [כֹּה אֲנִי (אָמַרְתִּי):¹⁵ "הַיּוֹם

א[רץ יר]חם [ליד]ר ני[תנה. והא]רץ הזו לב[וש]ה בב[ג]ד [א]כדי! [אדוני] צריך לכבד את ראשו המלכותי.²⁰ [ראשית?] מלך החננים אתה [ו]שנית מלך האכדים אתה. [אדוני] אל ירכב על סוסים, אדוני צריך לנוע (מילולית: לרכוב) [ב]אפריון ופרדות²⁵ בכדי לכבד את ראשו המלכותי. " את זאת אמרתי לאדוני.

אגמלם לזמרלם

([מרכז של בְּנִימֵן", עמ' 110] M.12016)

המכתב שלפנינו נכתב מיד אחרי כיבוש מְשֶׁלֶן (בגבול בין מחוז מארי למחוז תְּרָק). אגמלם היה פקיד בארמון מארי. ייתכן שאחרי כיבוש מְשֶׁלֶן הוא היה אחראי על האמרכלות בשטח הכבוש. אַסְקָדָם המנחש, שהחזיק אדמות במְשֶׁלֶן, כנראה בעקבות כיבוש העיר, הורה לאגמלם לשמור על חורשת העצים שליד העיר. אולם מסתבר שִׁסְמַחְדָּגֶן, איש מארי שהיה לו, כנראה, קשר כלשהו למְשֶׁלֶן, הגיע עם ארבע סירות ממעלה הנהר במטרה לכרות את עצי החורשה. אגמלם מבקש הנחיות ממלכו. אגמלם מעלה עניין נוסף. יַסְמַסְמָ, שר הכלכלה, ביקש ממנו לספק לו מתוך אוכלוסיית מְשֶׁלֶן קדרים, נגרים וקולעי קנים, והוא אכן לקח אותם. האם האומנים שייכים לְבְּנִימֵן או ליושבי הקבע, המכונים אכדים? דיראן חושב שמדובר באכדים (שם, עמ' 113-114), אך אין בטחון בכך. מעשה הגליית בעלי המלאכה מזכיר, כמובן, את גלות יהויכין: "והגלה ... וכל החרש והמסגר" (מלכים ב, כד, יד וכן טז).

אמור אל אדוני: כה (אמר) אגמלם עבדך:

אֶסְקֶדֶם עֲבַדְךָ⁵ כַּךְ אָמַר לִי: כֹּה הוּא (אָמַר): "לְחֹרֶשֶׁה שֶׁל מְשַׁלֵּן אִישׁ אֶל יִקְרַב!"
עֵתָה יִסְמַחְדָּגֶן עִם אַרְבַּע סִירוֹת¹⁰ יֵרֵד וְהוּא יִכְרוֹת אֶת הַחֹרֶשֶׁה. זֹאת וְעוֹד. אִם
אֲדוּנִי יֹאמֶר, שִׁיכְרוֹת! וְאֲדוּנִי כִּךְ אוֹ אַחֲרֵת צְרִיךְ לְכַתּוֹב לִי.¹⁵ יִסְמַחְמֶךָ כְּתַב לִי. הוּא
רוֹצֵה לְהוֹלִיךְ מִמְשַׁלֵּן קִדְרִים, נִגְרִים וְקוֹלְעֵי קִנִּים. הוּא הוֹלִיךְ²⁰ אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים,
הָאוֹמְנִים.

אַתְרָאֶסְךָ לְזַמְרָלִם

(["מֶרְכֵז שֶׁל בְּנֵי־מִנַּי", עֵמ' 112] A.175)

אַתְרָאֶסְךָ, שֶׁהִיא מוֹשֵׁל מֵאֲרִי מֵהַשְּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית עַד הַשְּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְמַלְכוּת
זַמְרָלִם, מִצִּיּוֹן בְּרֵאשִׁית מִכְתָּבוֹ שֶׁמִּלְכּוֹ צִוּוּהָ עֲלָיו לְדַאֵג שֶׁהָאוֹמְנִים יִסְיִמוּ אֶת
עֲבוֹדָתָם. אוֹלָם אַתְרָאֶסְךָ עוֹנָה לְמַלְכוֹ, שֶׁאֵין לוֹ דִּי נִפְחִים וְחֲרָשֵׁי מִתְכַּת לְבִיצוֹעַ
הָעֲבוּדָה. הוּא כּוֹתֵב שֶׁפָּנָה לְנֶעַר שֶׁל אֶסְקֶדֶם, מִי שֶׁכְּתַב אֶת הַמְּכַתֵּב הַקּוֹדֵם,
הַשׁוֹהָה בְּעִיר הַכְּבוֹשָׁה מְשַׁלֵּן, בְּכַדִּי שִׁידָאָג לְשִׁלּוּחַ לוֹ אֶת בְּעָלֵי הַמְּלָאכָה, אֲךָ
הוּא לֹא שִׁלַּח לוֹ אִישׁ. הוּא מִבְּקֵשׁ הַנְּחִיּוֹת מִמִּלְכוֹ, בְּכַדִּי שִׁיּוּכַל לְקַבֵּל אֶת בְּעָלֵי
הַמְּלָאכָה הַחִיּוֹנִיִּים.

אָמַר אֶל אֲדוּנִי: כֹּה (אָמַר) אַתְרָאֶסְךָ עֲבַדְךָ:

אֲדוּנִי כְּתַב לִי בְּתַקִּיפּוֹת⁵ בְּדַבֵּר הוֹרָאת בִּיצוֹעַ הָעֲבוּדָה שֶׁל הָאוֹמְנִים וְסִיּוּם
עֲבוֹדָתָם בְּעֵבוֹר אֲדוּנִי. (אֲךָ) אֵין הַרְבֵּה נִפְחִים וְחֲרָשֵׁי מִתְכַּת,¹⁰ כָּל אֱלֹהֵי שְׁצָרִיכִים
לְבַצֵּעַ אֶת הָעֲבוּדָה. הָעֲבוּדָה בְּעִבּוֹרָם? לֹא מִתְנַהֵלֶת (מִלּוּלִית: הוֹלְכֶת). אֲפִילוֹ
הַמֶּשֶׁךְ¹⁵ יִמְשִׁיכּוּ אֶת עֲבוֹדָתָם.²⁰ כְּתַבְתִּי לְאַלְאַצְרֵן נֶעַר אֶסְקֶדֶם שֶׁנִּמְצָא
(מִלּוּלִית: יוֹשֵׁב) בְּמִשְׁלֵן בְּדַבֵּר הוֹלְכֶת נִפְחִים וְ[חֲרָשֵׁי מִתְכַּת] וְלִמְרוֹת שֶׁהוּא לֹא

שלח איש אחד מהאומנים ואני חששתי מאדוני ו(לכן) לא אפחיד אותו. עתה כך
או אחרת אדוני צריך לכתוב לי, (האם) אוליך למארי את הנפחים וחרשי
המתכת של משלן, בכדי שיעשו את העבודה עם אחיהם. שלום לעיר מארי.

35. עימות בין האפרפם לבנסמאל

חמאשתמר, מלך האפרפם לאבלאל, מרחם משבט יבס

(A.2094 [= LAPO 17 728])

חמאשתמר, מלך האפרפם כותב לאבלאל(פ)אל שהיה מרחם משבט יבס של
החנם. במכתבו הוא מתלונן שהשבט של חמאשתמר גונב ללא הפסק
מבנסמאל. כנראה שברית שנכרתה בחלב נוגעת לנושא האשמה, אך בגלל
חסר בלוח איננו יודעים במה מדובר. כנראה שמלך האפרפם מכחיש את
האשמה.

אמור אל אבלאל: כה (אמר) חמאשתמר:

שמעתי את מכתבך אשר שלחת אליי.⁵ מה (טיב) שליחת המכתבים הזו אשר
אתה שולח? באמורך: "האפרפם גונבים כל הזמן מבנסמאל"? אם [אשכח?] את
העיירים שלנו של אגרת¹⁰ (ש)לפני אד של חלב [קטלנו]...¹ [בדבר האנשים?
ש]כתבת לי (אודותם, הם) נמצאים בערבה (מילולית: נווה). אף פעם הם לא
יברחו. העליתי אותם (מהערבה).⁵ ואף פעם העניין הזה בין האפרפם לא נמצא.

36. הנוודים כמורי דרך במדבר.

ראה "מארי והמקרא: מבחר מכתבי מארי", מספר 8.

יִסְמַחְאָדְ לְסַמְסָאָדְ

(A.3297+A.3775 [N. Ziegler, *Amurru* 3, pp. 96])

לדעת ציגלר תאריך המכתב שִׁמְסָאָדְ שלח לבנו יִסְמַחְאָדְ הוא אמצע השנה החמש-עשרה למלכות יִסְמַחְאָדְ (ראה בספרי, עמ' 12-13). חמורבי מלך בבל שלח משלחת לִימְחַד ולכרכמיש. ארבעה אנשים, סופר ושלושה נערים, ברחו מהשיירה והגיעו אל סַמְסָאָדְ. הם יודעים מהו העניין שלשמו המשלחת נשלחה והם מוסרים את המידע הזה לִסְמַחְאָדְ. מורי הדרך של השיירה היו שני מנהיגים של הֶסְתֵם, גַּאֲדָנְ וְאַלְאָפַח. המשלחת עומדת לחזור מיעדה לקראת האביב. סַמְסָאָדְ מורה לבנו לעדכן את ראש השרים לְאָם בכל הנושא ולהטיל עליו את האחריות לביצוע התוכנית, שהוא זומם בעוד שהוא מורה לבנו יִסְמַחְאָדְ להעלים מהזירה, בכדי שלא יהיה מעורב במזימה. את ביצוע התוכנית מטילים על מנהיג הֶסְתֵם חֲמַתְלָ וְעַל שני שליחים נאמנים של יִסְמַחְאָדְ. הם צריכים ללכת לשני המנהיגים של הֶסְתֵם, שהוליכו בזמנו את השיירה, ולשחד אותם בהעברת נחלה לרשותם (איננו יודעים במה מדובר) ובצאן בכמות עצומה. עליהם להסגיר את השיירה לידי סַמְסָאָדְ. את הרכוש שהם נושאים הם יכולים לשדוד לעצמם, אך את המתנה המלכותית (ממלך יִמְחַד או כרכמיש) שהם נושאים בדמות חיות אקזוטיות עליהם לתת לִסְמַחְאָדְ. המכתב מסתיים בבקשה שישלחו אליו שני שליחים של המנהיגים של הֶסְתֵם, בכדי שיתן להם הוראות.

[אמור א]ל יִסְמַחְ[אָדְ]: כה (אמר) סַמְסָאָדְ [אביר]:

סופר אחד ושלושה נערים, [שליחי] איש בבל, של[ימְחַד] ⁵ושל[כר]כמיש [הלכנו],

ברחו אליי. הנערים האלה מכי[רים] (מילולית: יו[דעים]) את המידע המלא

שלהם. גאדנַ [ו]אלאפּח הוליכו את השליחים האלה ¹⁰ו[ה]עבירו (מילולית: העתיקו) אותם. [ע]תה לקראת האביב השליחים האלה יעשו את [ד]רכם ויעברו [ל]בבל. השמע ללאם את מכתבי זה ¹⁵וזאת לו תהיה אחריות ללאם. אולי אתה לתתל או לאיזושהי דרך תלך. האחריות (מילולית: עונש) של ללאם (היא) להכתיב לסתם ולארגן את המשלחת הזו. הטל שליחות על ²⁰חמתל הסתם ושני שליחים נאמנים שלך, בכדי שילכו לגאדנַ ואלאפּח הסתם וכה יאמרו להם: "כה אמר) המלך: '[אב]יב (עתה)! השליחים של איש בבל, ש[ה]לכו ל[י]מחד] ולכרכמי[ש], ³⁰[חזרו] מ[י]מח[ד] ומכרכמיש. אם בזאת תוכלו לעשות (לי) טו[בה] – עשו לי טובה ואז אנחיל (כך בלשון המקור *nihlatam nahālum*) לכם את הנחלה שלכם].'" [הם צריכים] להבטיח (מילולית: שיאמרו) חמשת אלפים צאן לא[לאפּח] ³⁵והם צריכים להבטיח (מילולית: שיאמרו) [חמשת אלפים? צאן ל]גאדנַ [וכה הם צריכים להגיד ל]הם: "תפּוּסוּ <סו> את כל הש[ליחים שלהם ותנו לי אותם! [ואת רכושם] תשדדו! ⁴⁰ואת המתנה המלכותית שלהם שמהארץ העליונה הם נושאים, [אם] קוף אם חתול שלחו אלי [כ]אילו מתנתי. ואתם דוּו[חו] לי (מילולית: למדו אותי)) על כל מה שהם נושאים; אני אתן לכם חמשת אלפים (צאן בנוסף) לצאן." ⁴⁵את זאת הם צריכים לומר להם ושהם יעשו (את מה שצריך), בכדי לתפוס את האנשים האלה. שני שליחים של [גא]דנַ ואלאפּח צריכים ללכת [אליי], בכדי שאתן להם [הוראות מלאות...].

בהערה למאמרה (עמ' 109, הערה 60) ציגלר מצטטת מתוך מכתב שעדיין לא פורסם (M.6278.14'-15') משפט המלמד לדעתה על הבוז שסמסאד רכש לשבטים הנוודים למחצה. הוא הציע למקם לגדות הפרת את שבט אפרם

ושבטים אחרים, בכדי שהם יפשטו על שבט הרבם העוין: "אז כלבים עם כלבים
יאכלו זה את זה".

37. הסתם עורכים פשיטות-שוד

מישהו, ששמו לא נשתמר, ליִסמחאָד

(XXVI.225)

תאריך המכתב הוא השנה האחת-עשרה למלכות יִסמחאָד. מישהו, ששמו לא
נשתמר, כתב ליִסמחאָד מכתב הנפתח בציטוט מכתב שהוא קיבל מיִסמחאָד.
במכתבו יִסמחאָד מספר על חלום מפחיד שחלם. הרקע לחלום הוא ככל הנראה
מסעה של הכלה דְמחֶרֶץ היא בְּלֶתֶם מקטנ למארי (ראה בספרי, עמ' 9-10;
136). בחלומו הסתם, שנוודדים במדבר בין קטנ לממלכת מארי (ראה בספרי,
עמ' 201, סעיף ט וכן [ARM V.23 [= LAPO 17 745]), תפסו את דְמחֶרֶץ ואת
הפקיד של יִסמחאָד שנשלח להביא אותה. הם מאיימים, שאם לא יחזירו להם
את מקום מגוריהם הם לא ישחררו אותם. כותב המכתב פונה למנחשים
בבקשת עצה, אך בגלל מצבו הגרוע של הלוח אי-אפשר לדעת מה הם יעצו.

[אמור אל אדוני: כה (אמר) ... עבדך:]

⁵[שמעתי את המכתב שאדוני ש[לח לי. אדוני כ]ך כתב לי: "החלום שראיתי
מפחיד. חלילה שהסתם יתפסו את דְמחֶרֶץ ואותך ו(יאמרו): ¹⁰"עד שלא תחזירו
את מגוריני, לא נשחרר אותם." את [ז]את אדוני כתב לי. אך ¹⁵שמעתי את
מכתב אדוני, קראתי למנחשים, וכך שאלתי אותם דבר: כה אני (אמרתי):
" [אדוני] [כתב לי בדחיפות; איך תייעצו?] ²⁰[כה ש]אלתי אותם והם נתנו לי

[תשובה]: "... איש לא...¹ ... אשת (מילולית: אמת) אדוני... [יב] יאו בשלום...

כולה... [צריך ללכת]!"

תרמשכם ליִסמחאָד

(ARM V.23 [= LAPO 17 745])

תרמשכם היה ראש השרים של יִסמחאָד, ואחר-כך הוא היה בעל תפקיד בִּסְחָם.

לדעת ויארד (Amurru 2, p. 132) מכתבנו הוא מהתקופה השנייה, בשנה

הארבע-עשרה למלכות יִסמחאָד. הוא מודיע למלכו ששלושה מנהיגים של

הִסְתָּם בראש אלפיים מאנשיהם הלכו לפשוט על העדרים של ארץ קֶטַנ ויחידה

אחרת הלכה לפשוט על הערים תדמור ונשל, אך הם נכשלו בביצוע זממם.

אמור אל אדוני יִסמ[ח]אָד: כה אמר תרמשכם עבדך:

⁵גזזנ[ם], אבסר, חמתל, [הס]תם ואלפיים ס[תם] ¹⁰נאספו בכדי לקיים א[ספה]

והלכו לשדוד את הע[דרים] (מילולית: נווה) של ארץ קֶטַנ[נ]. ולפני זאת ¹⁵שישים

סְתָם, חבורה אחרת, הלכה לפשוט על תדמור ונשל, אך הם חזרו ריקם. ואנשי

תד[מור] הרגו איש אחד מבין הִסְתָּם. המידע הזה על הִסְתָּם הגיע אלי וכתבתי

אל אדוני.

סמסאָד ליִסמחאָד

(ARM I.83.1-4; 15-39 [= LAPO 16 255])

סמסאָד כותב ליִסמחאָד על מכתב שקיבל מבנו, שבו הוא מדווח לו על כך

שהִסְתָּם (השם מושלם!) ערכו פשיטת-שוד, כנראה בדרום סְחָם. הוא עונה

שצריך לבצע נגדם פשיטת-שוד, בכדי להענישם. הוא מורה לו להיוועץ בראש

השרים שלו תַרְמִשְׁכֶּם ובמי שבעתיד יהיה גם-כן ראש השרים, לֹאֵם. עליו לשלוח נגד הַסְתָּם את חיל הספר, בכדי שיפשוטו עליהם בזמן הקציר וכמו-כן ישדדו את עדריהם.

אמור אל יִסְמַחְאָדָּ: כה (אמר) סַמְסָאָדָּ אבִיךָ:

¹⁵ וכתב[ת לי] בדבר פש[יטת-שוד] נגד (מילולית: של) הא[ר]ץ שהַסְתָּם פש[טו], הם פש[טו על ...] ובאותה דרך פש[טו] ²⁰ ברַפְקָ[ם]. בוודאי הם פש[עו]. עד שהם לא יס[בלו] מפשיטת-שוד גדולה, (האם) לא י[ישלל] שלל (על ידם)? היוועץ בתַרְמִשְׁכֶּם וּלֹאֵם. תן צו לחיל הספר בכדי שיפתחו במלחמה, ³⁰ בכדי שיבזזו בעצמה את שטחם. ובזמן הקציר אלה שבשלום אתם, [ע]לִיה[ם] כמו יד תנחת עליהם. לגדת הפרת ³⁵ ירדו וכאשר במכלאה ישקו את צאנם, אז יפשוטו עליהם בפשיטה גדולה.

סַמְסָאָדָּ לִיִּסְמַחְאָדָּ

(ARM I.100.1-9 [= LAPO 17 744])

בשנה האחת-עשרה למלכותו כתב יִסְמַחְאָדָּ לאביו בדבר אלף סְתָם שמתכוננים לתקוף את יבִלִי. בהמשך מוזכר מושל דָר. אם ההשלמה נכונה, הרי כנראה שצריך לשלוח את הצבא שבמחוזו נגד הַסְתָּם. מהלוח שעליו כתוב המכתב שרד רק חלקו העליון. בחלקו האחורי מדובר בבת מלך קַטְנִי. מכאן למדים שתאריך המכתב הוא השנה האחת-עשרה למלכות יִסְמַחְאָדָּ.

אמור אל יִסְמַחְאָדָּ: כה (אמר) סַמְסָאָדָּ אבִיךָ:

⁵שמעתי את המכתבים ששלחת לי. [כתבת לי בדבר אלף סתם ששמו פניהם
לפשוט על יבלי. [הצבא] שלפני חמנם...

מנחם לבחדלם

(ARM VI.57 [= LAPO 17 746])

מנחם פותח את מכתבו לבחדלם בציטוט דברי בחדלם, ששאל אותו מדוע הוא
עדיין לא החליט בעניין הסתם ולא כתב לו מה היא החלטתו. בחדלם אינו יודע
מה הם זוממים. הוא התכוון לקראת פעולות הסתם בכך ששלח שר חמישים
לשני אנשים והורה להם להעביר את צאנם לערבה מחשש מפני פשיטת-שוד
של הסתם. בהמשך מסתבר שהסתם תוקפים כתגובה על התקפה נגדם. וכן
שהם מכניסים את הצאן והבקר לעיר מבצר בכדי להגן עליהם.

אמור לבחדלם: כה (אמר) מנחם בנך:

כה כתבת לי: כה אתה (כתבת): "מדוע לא קיבלת החלטה סופית בדבר הסתם
ולא כתבת לי?" פני אויביי מכוסים! שלחתי שר חמישים לזבלם ולמשי. ¹⁰כה אני

(אמרתי): "הסתם עומדים לתקוף. העבירו [את הכ]בשים של מחוזותיכם

[ל]ערבה."... החלטה... הוא אמר... "שלושים סתם ⁵[שאת צאנם] המיתו

נאספו [לפשיטת-שוד. ועתה הם אס]וף נאספים... ¹⁰[...כתב]תי... הצאן

[שלהם]... הבקר שלהם ו... לעיר המבצר [שלהם] (או: ערי המבצר) ¹⁵אס[פן]

והסתם הזה עדיין לא חזר. החלטה סופית לא [קיבלתי]. אם...

המכתב הבא עוסק באותו עניין. המכתב הקודם נשלח על-ידי מנחם לבחדלם

והמכתב הזה הוא מבחדלם לזמרלם: המושל מדווח למלך.

בחדלם לזמרלם

(*ARM VI.58 [= LAPO 17 747]*)

אמור לאדוני: כה (אמר) בַחַדלם [עבד]ך:

⁵ בדבר הַסְתֵּם שאתמול מְנַחֵם כתב לי, בכדי ללמוד את הנושא הזה, כתבתי ומְנַחֵם כך כתב לי: ¹⁰"סְתֵם אחד שבא מקודם, כאשר הַסְתֵּם התכוונו לשדוד [את הצאן] בתחילת החודש הודיע לי בחשאי (מילולית: צעדו על רגלי). עתה היום הוא בא וכך אמר לי: ¹⁵שלושים סְתֵם שאת צאנם המיתו נאספו לפשיטת-שוד. ועתה הם אסוף נאספים. 'את זאת האיש הזה אמר לי ²⁰והודעתי לזַבְלֵם ולמְשֵׁי ולכפרים של מחוזי." [את ז]את מְנַחֵם כתב לי. [והנ]ה את מכתב מְנַחֵם [שא]ליי שלח ²⁵[אל א]דוני שלחתי אותו. [את נושא מכת]בו [אל אדוני שלח]ת[ני]. אדוני צריך לשא[ו]ל אותו.

כְּבַרְדָּגַן לזמרלם

(*ARM XIII.106 [= LAPO 17 749]*)

זמרלם כתב לכְּבַרְדָּגַן, מושל תְּרַק, בעניין כְּלָאֵלִם, שהַסְתֵּם גנבו רכוש שלו ואת נערו. הוא מבקש לשלוח אליו את האיש וכן שני זקנים. המושל מודיע שביצע את מה שנתבקש לעשות.

אמור אל אדוני: כה (אמר) כְּבַרְדָּגַן עבדך:

[אדוני] כתב לי כך ⁵בדבר הַסְתֵּם: "שלח א[ליי] מישהו שה[רכוש הג]נוב? ש[לו] ¹⁰מצ[וין] [אצל] הַסְתֵּם [ו]זקנים שיהיו נוכחים (מילולית: יעמדו) ביי[שום]? הצו?". [הנ]ה שלחתי את כְּלָאֵלִם ¹⁵[איש] תְּרַק, שה[סְתֵּם] חטפו את נערו ושני זקנים.

פרוטוקול של שבועה אמרכלית

(J.-M. Durand, *NABU* 1993/55 [A.2279])

בשבועה (מילולית: בחיי האלים) חִבְנָשׁ כֶּךְ אִמְרָה: "מֵהֶכְבָּשִׁים שֶׁל הַסְּתֵם
שֶׁבִמְכֻלָּאָה (נִמְצָאִים), בִּיצִיאַתִּי מוֹשְׁלִי¹⁰ הָאֶרֶץ יִקְחוּ אֶת מִסְ אֲדוֹנִי" אֶת זֹאת
אִמְרָה.

38. בְּנִימָנְ מִסְרָבִים לַעֲזוֹר לְמוֹשֶׁל

כְּבַרְדֵּגֶן מוֹשֶׁל תְּרֵק לְזִמְרָלִם

(*ARM* III.38 [= *LAPO* 17 686])

זִמְרָלִם כֹּתֵב לְכְּבַרְדֵּגֶן, שְׁעִלְיוֹ לְאִסוּף לַעִיר (או: לַעֲרִי) מִבְּצָר אֶת הַצְּעִירִים
וְהַצְּעִירוֹת הַחַיִּיבִים בַּעֲבוּדַת הַמַּמְלָכָה (*sablum*, הַסְּבָל, רָאָה מַלְכִים א, יא, כח
= אַנְגְּרִיָּה [*angria*]). הוּא שֶׁלַח אֲנָשִׁים מִתְּרֵק לְאַרְבַּע יְיָשׁוּבִים, שִׁיִּתְכֵן שֶׁהִיוּ
שִׁיִּכִים לְחֲנָם, וְאִסְף אֶת הַסְּבָל. לַעֲוֹמַת זֹאת הוּא כֹּתֵב לַעֲרִי בְּנִימָנְ וְקִיבֵל תְּשׁוּבָה
מֵאֶחָד הַמַּח'תֵּרִים שֶׁבְּשׁוּם פָּנִים וְאֹפֶן לֹא יִבֹּאוּ לַעֲבוּדַת הַסְּבָל. הוּא גַם מְצִיֵּן
שֶׁגַם בַּתְּקוּפַת הַקְּצִיר הֵם לֹא עֲזָרוּ לוֹ.

אִמְרוּ אֶל אֲדוֹנֵי: כֹּה (אִמְרָה) כְּבַרְדֵּגֶן עֲבַדְךָ:

אֲדוֹנִי כֹּתֵב לִי⁵ בְּדַבְרֵי אִיסוּף הַסְּבָל (= אַנְגְּרִיָּה) שֶׁל מַחֲזִי, צְעִיר וְצְעִירָה, לַעִיר
מִבְּצָר (או: עֲרִי הַמְּבָצָר). שֶׁלַחְתִּי אֶת בְּנֵי תְּרֵק¹⁰ וְהֵם אִסְפוּ אֶת הַסְּבָל שֶׁל זְרָבָן,
חֲשַׁמֶּת, חֲמָרָן וְחֲנָנִי. כֹּתַבְתִּי¹⁵ לַעֲרִים שֶׁל בְּנִימָנְ וְהַמַּח'תֵּר שֶׁל דְּמֵתָן כֶּךְ עֵנָה לִי:

"האויב²⁰ יכול לבוא ומערינו הוא יכול לקחת אותנו!" את זאת הוא ענה. וכך גם בקציר מהערים של בְּנֵי־מִן־אִישׁ לא עזר לי.

39. שונות

אַבְלֶפֶאֶל לְזַמְרָלִים

(*ARM* II.27 [= *LAPO* 17 687])

אַבְלֶפֶאֶל כּוֹתֵב לְזַמְרָלִים שְׂאֲחָרֵי שְׂזַמְרָלִים יֵצֵא לְדֶרֶךְ, הוּא הוֹצִיא אֶלֶף אֲנָשִׁי יַחֲדוֹת סִיּוֹר לְעֶרְבָה, וְכִמוֹ-כֵן הוּא מִצִּיִן שֶׁהַחֲנָם מַחֲכִים לְזַמְרָלִים בְּסֶלְחָן שֶׁבְּצַפּוֹן מַחוּז קָטָן. בְּהַמְשָׁךְ הוּא מְדַבֵּר עַל אֵיילִים וּבִקְטַע פְּגוּם מְדוּבָר בְּמִישָׁהוּ שֶׁבְּרַח וְשֶׁאַבְלֶפֶאֶל יוֹדִיעַ לְמֶלֶךְ כְּשִׁיקֵבֵל אִישׁוֹר לְמִשָּׁהוּ.

אֲמֹר אֶל אֲדוֹנִי: כֹּה (אֲמַר) אַבְלֶפֶאֶל עֲבַדְךָ:

מֵאֵז שֶׁאֲדוֹנִי יֵצֵא לְדֶרֶךְ (מִלּוּלִית: הַיִּשִׁיר [אֶת דְּרוֹכְךָ]),⁵ הוֹצֵאתִי אֶלֶף אֲנָשִׁי צַ[בֵּא], יַחֲדוֹת סִיּוֹר, לְעֶרְבָה, וְהַחֲנָם מַחֲכִים [לְאֲדוֹנִי] בְּסֶלְחָן. בְּדַבַּר הָאֵיילִים שֶׁאֲדוֹנִי הוֹרָה לִי, י[ש] אֵיילִים, אַךְ אֶת קֶרֶבֶן אֶשְׁתֵּר י[קְרִיבוֹ].¹⁰ חֲלִילָה שֶׁאֲדוֹנִי י[גִיד] (...)² עֲזַב וּכְפָסָם... בְּרַח. אֶת זֹאת [שֶׁמַּעֲתִי] בְּסִבִּיבְתִי (אוּ: מִמְקוֹרוֹתֵי). כֹּאשֶׁר אֶקְבֵּל אִישׁוֹר לְדַבֵּר אֶכְתוּב א[ל]י⁵ אֲדוֹנִי.

כְּבַרְדָּגָן לְזַמְרָלִים

(*ARM* III.36 [= *LAPO* 17 704])

צָרְחָם מֶלֶךְ הָאֲמֻנָּם פָּנָה לְכְּבַרְדָּגָן מוֹשֵׁל תְּרָקָה בְּתִלוֹנָה, שֶׁהַמוֹשֵׁל תִּפְסֵנּוּ נַחֲלָה הַשִּׁיכוֹת לוֹ בְּעִיר שֶׁל מֶלֶךְ הָאֲמֻנָּם וְכִמוֹ-כֵן הוּא תִּפְסֵנּוּ אֶת אֶחָד מֵעֲבָדָיו. הוּא

מבקש שהעבד יוחזר לו. המושל חשב להענישו, אך מחשש מזמרלם לא פעל,
אלא כתב למלך והתלונן על מלך האמננם.

אמור אל אדוני: כה (אמר) כפרדגן עבדך:

5 צרחמ תפס אותי לפני השער. דבר כך אמר לי: "10 כמו... תפס[ת] איזושהי
נחלה בעירי. תפ[סת] את עבדי. וכמו [עתה] אדוני ע[מד מוכן] ל[החזרת] עב[די].
[ותן (או: החזר)] לי [את עבדי, בכדי שיעמד לשרותי]. " את זה האיש הזה דורש
ממני. 20 אני עמדתי להגביל את האיש הזה ולבור להוליך אותו, אך פחדתי
מאדוני ולכן לא נגעת באיש הזה ולא אמר[תי] לפניו איזשהו דבר רע. 25 האיש
הזה דרש ממני ואמר בפניי דבר לא ראוי. והנה כתבתי ל[א]דוני. יעשה-נא אדוני
את הטוב בעיניו.

סמתר, ראש השרים, לזמרלם

(M.13096 [= LAPO 17 716])

סמתר, ראש השרים, כותב למלכו, שביום שבו הוא כותב את המכתב הזה הגיע
אליו מכתב מלנסם נציב תתל המודיע לו, שדדחדן מלך שבט רבם של בנימנ,
שכר ארבע מאות מאנשי העיר אמר והם מילאו סירות בתבן המיועד לעבודות
ביצור של עירו אבתם. (המשך הלוח חסר ומה שנשאר פגום.) כמו-כן הוא מודיע
לו ששני שבטים של בנימנ, רבם ואפרפם, נאספו ופניהם למלחמה והם שללו
כמות גדולה של קמח. בהמשך הוא כותב שאנשי ארסם התנפלו על אנשי
כרכמיש ושדדו מהם צאן רב.

אמור אל אדוני: כה (אמר) סמתר עבדך:

⁵ביום ששלחתי את מכתבי זה אל אדוני, מכתב של לְנֶסֶם הגיע אליי (האומר):
"דַּחְדַּחְן שְׁכַר אַרְבַּע אַנְשֵׁי אָמַר. הוּא מִילָא אַת הַסִּירוֹת בַּתְּבַן וְהוּא יִתְחִיל ¹⁰לְבַצֵּר
אֶת אַבְתָּם. וּבְנֵי אַבְתָּם ש[התפזרו נ]אס[פו ל]אנשי אָמַר ¹⁵[כ]ך א[מר]: "י"א-16...
יעשה.... [י]זיק לְנו. [זאת ועוד. לְנֶסֶם כֵּך כַּתְּב לִי: "מְקוּדָם אַ מְאוֹת אַנְשֵׁי רַבִּים
וּמְאֵתִים אָפ[ר]פ[ם] לְהִלְחָם... ל... נ[א]סְפו וְקִמַּח מֵאָה אָמַר (= 10,000 לִיטֵר)...
שָׁמְעוּ וְנִעְצְרוּ... וְחֲמֵשׁ מְאוֹת אַנְשִׁים שֶׁל כַּרְכְּמִישׁ אֵיתוֹ לְעֵמֶק (= עֵרוֹץ הַנַּחַל)
[הַלְכוּ]. הַצְּבֵא שֶׁל אֶרֶץ אַרְסָם] הַתְּנַפְלוּ עֲלֵיהֶם וְחֲמֵשׁת אֶל[פִּים צֵאן שְׁדָדוּ]
וְשִׁלוּשׁ מְאוֹת אַנְשֵׁי כַּרְכְּמִישׁ...". אֶת הַמִּידַע הַזֶּה לְנֶסֶם כַּתְּב לִי, וְאֵנִי כוֹתֵב
לְאֲדוֹנִי. חוֹדֵשׁ... אֶת הַמְּכַתֵּב..."

עמוד 276: היום מקובל לזהות את אֲשַׁנְכָם עם צ'אגאר בַּזָּאֵר.

עמוד 279: חֲזַנְכָם ממלכה קטנה בצפון – מזרח כַּחַת.

עמוד 280: טַבְתָּם (Tābatum) היא תַּבְּן, ממוקמת על החבור בגבול הצפוני
של ממלכת זְמַרְלָם, ובגבול הצפוני של מחוז קֶטְנָן.

יבלי! בירת סַחַם התחתונה.

נספח:

M. Guichard, *Florilegium marianum XIV, L'épopée de Zimrī-Lîm*,

Mémoires de NABU 16, Paris, 2014

שירת העלילה של זְמַרְלָם

סיכום התוכן

בתחילת שירת העלילה הסופר האנונימי מודיע, כי הוא עומד לספר על התהילה של זמרלם, הלוחם המהולל, הנבחר על-ידי האלים, הנלחם בשם אָנְלֵל. אחרי שפסק הדין של אֵדִי ניתן נגד האויב, הוא זוכה בניצחון גדול בין החבור לפרת. עושר האויב נשדד בעיר בֶּסֶן (על-יד סַגְרָתֶם). העובדה שזמרלם הוא אינו מנוצח ובעל תעוזה זוכים לתהילה. סוף הטור הראשון מקוטע. זמרלם קבע את פרסומו.

אחרי חסר בלוח, הטקסט ממשיך (טור שני) בסצנה של שדה מערכה (ללא ספק בקשר להר שהמלך פתח את הדרך דרכו (טור ראשון). הצבאות נערכים בחטיבותיהם: ההלם של המלחמה שנגרם על-ידי המלך הוא עצום, אף מכשול לא עומד בפניו. המלחמה מסתיימת במראה טבח הלוחמים.

הסיפור מציין הפסקה: זמרלם אוסף את צבאו לאספה גדולה. המלך מצהיר שהוא משתתף באותם התנאים האנושיים כמו לוחמיו ומזכיר את המצב הצבאי: זוהי מלחמה כוללת. הוא מזמין את החיילים לערוך מסע צבאי. כל הצבא הוזעק למועצת מלחמה. אשר על המרעה (מַרְחָם) אֶשְׁמַד מתחיל בנאום המעודד את אדונו לעלות לשַׁבְּרָתֶם (היא אֶדְמָרֶץ שהיא מטרת מסע המלחמה). אחת מטענותיו היא שהאויבים מפוזרים בארץ, וזה מה שעושה אותם לפגיעים. היציאה לדרך יכולה להתבצע, הצידה כבר מוכנה.

בתחילת הטור השלישי קרב חדש מתחיל (בודאי בתוך, או בשולי שַׁבְּרָתֶם המערבית, שפירושו כאן אֶדְמָרֶץ). כוחות האויב נמצאים במקומם בעמק החבור היכן שאירעה ההתנגשות: זה ההלם של הצבאות: המלך הוא ללא רחמים. המאבק מסתיים במראה של טבח גדול. בזמן המסע, בערבה, המלך עומד

בראש צבאו ומתגלה כגיבור וכמושא לדוגמא, חייליו, המעודדים על-ידי העומד
בראשם הנהדר, מתחרים אתו בהפגנת אומץ ונראים כציידיים החיים כמו החיות
שהם הולכים בעקבותיהם. הרגע המכריע מגיע לבסוף. זמרלם, שנאמר קודם
שהוא זוכה בתמיכת אשתו, השתלט באופן סופי על גדות החבור. הוא מארגן
גיוס נוסף של צבא בהסכמת האלים. נביא נראה לו, שהוא רואה בהופעתו סימן
מכריע לניצחון. המלך הוא חזק בזכות העזרה חסרת התנאים של האלים, הוא
חוצה בלילה את החבור, ועם עלות השחר, מארגן טכס סופי לכבוד האל שמש.
ולבסוף כשניתן אורקל של האל הזה על-ידי המנחשים, הוא פותח במתקפה:
האויב נתפס כמו בגשם. סוף הטור השלישי הוא מקוטע. התחלת הטור הרביעי,
שבחלקו פגום, מספר שהמלך גרם להרס והפיץ חרדה בארץ אדמרץ. העונש
בעקבות שפיטת דגן, אֵדֶּ וְשֵׁשׁ בוצע: אף רשע לא ניצל. בחוזרו לממלכתו,
המלך הולך לתרק וחווג את ניצחונו בקורבן לדגן. הוא מבקש ממנו בחגיגות
מלכות משגשגת.

פרולוג

פתיחת השיר: הנושא מוכרז: טור ראשון 7-1

פתיחה: 2-1

הודעה על עלילות הגיבור: 7-3

הצגת הגיבור

הבחירה האלהית של זמרלם ותהילתו: טור ראשון 8-17

אדון הצבאות המנצחים: 8-11

נבחר על-ידי האלים: 12-15

המשימה הקדושה שקיבל: 16-17

"הקרב" הראשון: כיבוש הממלכה

הניצחון של אל הסערה: טור ראשון 16-33

פסק הדין של אֵדִי: 16-21

ההכרעה המוחלטת של האויב: 18-21

ביזת בֶּסֶן: 22-23

החימה של מלחמת המלך: 24-31

מזמור מסכם: אי-אפשר לנצח את המלך: 32-33

פתיחת דרך ההר

מזמור קצר של מעבר: (?) 34-37

עשיית סדר במדינה (?)

חלק מקוטע: 38-41 (?)

"הקרב" השני: למרגלות גִּבְלֵ סַנְגֵר (?)

שני הצבאות היריבים מתנגשים: סוף טור ראשון – טור שני 16

[מתחיל קרב חדש (?): סוף טור ראשון]

מקום המלך במערך הקרב (?): טור שני 1-3

כוח המלך שאין לעמוד בפניו: 7-4

המהירות הקטלנית של המלך בקרב: 11-8

בעלי הברית של המלך: 13-12

טבח הלוחמים: 16-14

ההתייעצות הגדולה או מועצת המלחמה

גיוס ואספה: טור שני 17-47 (או 49?)

המלך נואם: 21-17

נאום המלך (באספה מצומצמת): כולם מסכימים למלחמה כוללת: 22-27 (?)

המלך מזמן את כל הלוחמים (אספה): 28(?) - 36

נאום עידוד של המְרַחֵם: 46-37

שביעות רצון של המלך: 47

היציאה לדרך של הצבא הגדול: 49-48

"הקרב" השלישי: בַּשְּׁבֵרְתָם (= אַדְמַרְץ)

התנגשות באזור המיושב (*qerbetum*): סוף טור שני – טור שלישי 6

התאספות האויבים בשדה הקרב: [סוף טור שני – תחילת טור שלישי]

intermède

רעש כלי הנשק ומראה שדה הקרב אחרי הניצחון: טור שלישי

הפוגה: המלך וחייליו בזמן המלחמה

תמונה של החיים ההרואיים של הלוחמים: טור שלישי 22-7

נוסחת מבוא: 8-7

חיים קשים: 14-9

המלך מלהיב את חייליו: 20-15

החיילים מכוסים בכלי נשק: 22-21

תמיכת אשתר (?) (נושא מעבר?): 24-13

מבואות לקרב הסופי: האות המכריע

המלך היוצא לקרב מוקף היטב: טור שלישי 38-25

תפיסת השליטה במעלה החבור: 26-25

הגיוס הכללי: 29-27

הנבואה, התמיכה ללא תנאי של האלים: 38-30

הקרב הרביעי: באדמרץ

משלחת מעבר לחבור ונצחון כברק: טור שלישי 39 – טור רביעי 3 (?)

חציה לילית של החבור: 40-39

ריטואל פותח, התייעצות בשמש ונאום עידוד: 46-41

הקרב: 47-40 טור שלישי

הרס וטרור (?) בארץ המנוצחת: טור רביעי 3-1

סיום המלחמה

ניצחון סופי על האויבים: פסק הדין של המשפט הושלם: טור רביעי 4-5

אפילוג הכולל שיר הלל: קורבן ותפילה במקדש דָגן

כניסה למקדש תפילה למלכות משגשגת: טור רביעי 6-11

טור ראשון

אהלל את [זמַרְל]ם ראם המלחמה

אשנן את שמו של [הגיבון]ר לדור ודור

[זמַרְל]ם יורש יַחַדְנָלם ראשון הַחַנָּם

[הורס חו]מת האויב

⁵אהלל את ... של האל מָר, שמע!

... את דברי הרודף את האויב

... את אויביו

[הצעיר הפו]תח את החנית...

[... ארץ] אחרי (מילולית: על) ארץ

¹⁰[זמַרְל]לם הפותח את החנית...

[... ארץ] אחרי (מילולית: על) ארץ

... הכריזו האלים את שמו

שם אַנֶם לוֹ יֵהָא טְהוֹר רָאם אַרְצוֹ

זְמַרְלֵם קְרָאוּ הָאֵלִים אֶת שְׁמוֹ

¹⁵שֵׁם אַנֶם לוֹ יֵהָא טְהוֹר, רָאם אַרְצוֹ

אֶת הַמֶּלֶךְ הַמְזַהִיר אַרְוּמֵם

אֶת אוֹיְבֵי אֶנְלֵל עֶשֶׂה לְאוֹיְבֵיוֹ

בֵּין הַחֲבוּר וְהַפְּרֵת

בְּמִקּוּם שְׁאָדָּן דֵּן אֶת דֵּינוֹ (שֶׁל הָאוֹיֵב)

²⁰נִתַּן אֶת קוֹלוֹ פִּיזֵר אֶת שְׁבִטוֹ (מִלּוּלִית: פּוֹרֵר אֶת קִינוֹ)

לְאַרְבַּע כְּנָפּוֹת הָאָרֶץ הַפִּיץ אֶת דַּעְתּוֹ ("מִלּוּלִית: טַעְמוֹ")

שִׁדְדָה הָאָרֶץ אֶת רְכוּשׁוֹ שְׁבֵרְשׁוֹתוֹ (מִלּוּלִית בִּידוֹ)

בְּעִיר בְּסָן, זֶהָב טְהוֹר!

הוּא חֲתַךְ אֶת הָאוֹיֵב כְּמוֹ קֶשֶׁר בַּחֲבֵל

²⁵שִׁתְּתָה הָאָרֶץ אֶת דַּם הַלּוֹחֲמִים

הוֹלַכְתָּם אֶנְנֵתֶם לִימֵינוֹ

אָדָּן הַמְזַהִיר הַשְּׁמִיעַ אֶת קוֹלוֹ

הַשְּׁמִיעַ אֶת קוֹלוֹ שֶׁבֵר אֶת חֲנִית הָאוֹיֵב

שִׁפַּךְ אֶת רַעְלוֹ עַל הָאֲרָצוֹת

30 זמרלם שובר חניתות האויב

שפך את רעלו על אויביו

אש הקרב חרט על המצח להבה(?)

מי מעליך [ש]יכבה?

אתה פתחת את המעבר-הקשה בהר

35 שמנעו[לים סג]רו את דלת לוח האבן

זמר[לם] הפותח את דלתות החזק,

שמ[נעולים סגר]ו את דלת סורג האבן

... כולה

... יסדת את כוחה

40 ... [אנש]ים רבים

[... לדור ו]דור הקמת את שמך

[אשתר?] מרוממת?

... הנחת

...

טור שני

זמרל[ם] ...

כמו סוס...

לפני היחידות...

רוכב על סוס (או: פרדה)...

⁵לפניו מכשול א[ין]

שיימס האויב כמו [טיט במים]

מאחור הבורח לא י[מלט]

פתח שתי [דלתות ההר]

גדי, הרג את אויב[יו...]

¹⁰סופת חול סובבה אותם

לא פחד מההולך לימינו [ולשמאלו]

בכור אָנלל לגמל, הנסיך,

ובעלי הברית שלו חסמו ...

כמו קנה סוף קצר את צבאו (של האויב)

¹⁵כמו אשל הופלו גיבוריו

שתתה הארץ את דמו (של האויב)

במקום? האד? התגלה לתמיד?

זמרלם נמר קרבות

חזק, קושר רעים?, מחסל אויבים

²⁰פתח את פיו, אמר

דיבר אל צעיריו:

"רחם יצרה אתכם

אימא כמו אתכם ילדתני

ארוג הקרב נגדי...

²⁵ארבע כנפות הארץ נלחמים בכם

והארץ... שחררה למעני

האויב...

לקרב...

... הצודק, כי את מטרת[ו] רצה להשיג]

³⁰זמרלם הצודק, כי את מטרת[ו] רצה להשיג]

הורה לשרו

למוח'תרים (סוגגו) ציווה (מילולית: שפט)

את גיבורי החנם צריכים לקרב אליי

הרועים צריכים להיכנס לפני עיניי

³⁵בחיל הנבחר היושב באח-פורתים

לפי עצתכם אני אפעל!

שמע את דברו הזה,

אשמד המרחם אמר לו:

"מדוע אתה מודאג משברתם?

⁴⁰לא טובה אש מלחמתך

קור צל עצי היער

גזעם לפי שלא נגדעו? בלהב הגרזן

מפוזר[ת] שברתם ככבשים במרעה

... לחיל צידה מונחת

⁴⁵[זמרל]ם שיראו את גבורתך!

... שיהללו את שמך

... של המרחם עבדו

... הקוצרים של השדות

... כיסה

...⁵⁰

...

...

...

טור שלישי

בעלי בריתו מילא[ן] את הערבה

לבש את שיריונו

רחמים הם הטאבו שלו

כל אלה שעמדו בדרכו נפלו

נהרסים, מפוזרים נראו החמורים

⁵בודדים מושלכים הגיבורים

העמק מעורבב בדמם

עד שהמלך ישיג את יעדו

ואת אדמרץ יכניע לרגליו

מי נאדות שתה כל הזמן

¹⁰הוקצה עם החיילים, את הכול סבל

גדולים הציידים ביוצאו למסע

כמו ערוד קש הערבה

בשר אכלו אנשיו

הם רוכשים לב כח הוסיפו

¹⁵זמרלם כמו הנס לפנים הולך

הסתובב אל חסר הכוח, נתן לא כוח:

"היו חזקים והכנסו!"

את משמעתכם יראה האויב!"

תפס בשרם אש

²⁰הבטן שלהם חוותה כווייה.

לבשו פגיונות, חרבות, חניתות.

[בצ]דם גרזן, כלי נשק...

... שארית הערבה

... אשתר

²⁵כאשר...

מינה את מושליו [בגדת] הנהר

את מה שלא נקרא (עדין) מהא[לים ביקש ל]הוליכו

מהר למלך ענו: כ[ן]!

בערה למלחמה בקרב [האר]ץ

³⁰לבדו הגיבור הצעיר לא הולך למלחמה.

המלך במצוות דגן הנסיך עצמו,

סומך על אנשי שבטו

זמרלם במצוות דגן הנסיך עצמו,

עזרתו אֶתְרַמֶּר האמיץ.

³⁵ הוא ראה את סימנו (מילולית: "אות"; *ittum*), את האפֶּלֶם (*āpilum*), נסיך

ארצו,

המלך, לבו הוסיף כוח.

ילך אֶדֶּ לשמאלו

אָר חסר הרחמים לימינו.

ארגן את יחידותיו בגדת החבור

⁴⁰בלילה בראשם עבר.

קרא למנחשים וטיהר:

"שֶׁמֶשׁ הגיבור ענה לי.

ביום הזה אקשור את אויבי

צעירי שאפו...

⁴⁵חשבו על אויביכם כמו...

גיבוריו שמעו את צ[...]

כמו מלכודת אחת עטפו [את אויביהם]

אשר ברח...

אשר עבר, סטה...

⁵⁰זמרלם...

אמצע...

...

...

...

טור רביעי

... שבר

... הקים

... מילא את הארץ

[אשר לזמר]לם ענו בעוונות

⁵[ל]א חיו הם מתו.

[כ]אשר המלך השיג את יעדו,

נכנס לפני נַנְמַר

באַפְסֶק את קורבנו הקריב

בתוך תְּרֶק אהובת דגן

¹⁰חיים, שפע וכוח

מדגן זמרלם ביקש.

אדנדגן לזמרלם

(A.2992 [N. Ziegler, RA 105 (2011), pp. 27-28])

אדנדגן היה אב בית, שניהל את אחוזת זמרלם בטבתם שעל החבור בתחילת ימי מלכותו. הוא כותב לזמרלם, שבשדה הארמון בטבתם יש יבול יפה של שעורה, אך אין מי שיקצור אותה, מפני שחלחלן, שהיה ממנהיגי החנם, צירף את כל הגברים בעיר עם החנם ליחידות סיור. לכן הוא מבקש מהמלך לשלוח אליו עשרה או עשרים איש לקצור את השעורה. כמו-כן הוא מוסיף וכותב ששתי עגלות המשא שאמורות היו להעביר את השעורה לגורן שבורות. הוא מבקש שהמלך ישלח לו נגר מבין הנגרים של בנימין שיושבים בקטן, בכדי שיתקן את העגלות. ייתכן שבנימין אלה היו שבויים, שנזכרים במכתב אחר שציגלר פרסמה (A.600.24 [N. Ziegel, RA 105 (2011), p. 32]). הוא גם מבקש שהמלך יורה למושל טבתם לתת לו עגלות, שיעבירו את השעורה לגרנות ושוורים שידושו את השעורה בגרנות, וכמו כן שאנשי טבתם יעזרו בזריית השעורה. הוא מסיים את דבריו באזהרה, שיש חשש שהקרה תגיע ותפגע בשעורה ועל המלך לקחת עובדה זו ברצינות ולפעול בהתאם.

אמור אל אדוני:] כה (אמר) אֲדַבֵּר עִבְדְּךָ:

⁵שדה זרוע (מילולית: זרע) של טִבְתָּם (של) מאה (איכו = 360 דונם) של הארמון שמניב (מילולית: נושא) שעורה טובה, אך (מילולית: ו) אין ברשותי (מילולית: בידי) קוצרים. ¹⁰חֲלַחְדָן הקצה את כל האנשים תושבי טִבְתָּם עם החנם ליחידות סיור. ו(לכן) אין ¹⁵מי שקוצר ומסייע לארמון. אדוני צריך לשלוח אליי עשרה אנשים או [עש]רים אנשים, בכדי שאסוף מה[ר] ²⁰את קציר הארמון. שתי עגלות משא של הארמון של טִבְתָּם] – העגלות האלה בלי נגר ²⁵שבורות. בין הנגרים) של בְּנֵי־מִנַּי שיושבים בקֶטֶן נגר אחד אדוני צריך לשלוח לי, בכדי שיחזק את העגלות האלה. ³⁰מכתב אדוני לבני טִבְתָּם] צריך להישלח, בכדי שהעגלות שלהם יערימו (את השעורה בגרנות) בעבור הארמון וששווריהם ידושו את גורן הארמון ³⁵זהם (עצמם) יעזרו בזרייה, אדוני צריך להיוועץ בתוקף מלכותו, בכדי שהקרה לא תשיג את השעורה הזו ⁴⁰ועצה יעוץ בדבר השעורה הזו.

@

בספרי עמ' 127-128 A.1025

יִסְדָּגְן לְזַמְרָלִם

(A.2047 [M. Guichard, *Semitica* 59 (2017), pp. 93-94])

יִסְדָּגְן הִיָּה שֶׁר צַבָּא

אִמּוֹר אֶל אֲדוֹנָי: כֹּה (אִמַּר) יִסְדָּגְן עֲבַדְךָ:

⁵אֲדַמְרֵץ כּוֹלָה נֹאסְפָה. וּשְׁפַתֶּם הִיִּיתָה מִמְרִידָה: "לִקְחָנוּ אֶת זַמְרָלִם לְהִיּוֹת אֲדוֹנָנוּ, אֲךָ הוּא בְשָׁלוֹם עִם מִי שֶׁבְשָׁלוֹם אִיתָנוּ, אֲךָ הוּא גַם בְּשָׁלוֹם עִם אוֹיְבֵינוּ! לֹא רֵאִינוּ כָּלֵל וְכָלֵל אֶת מִי שֶׁבְשָׁלוֹם אִתּוֹ וְאֶת מִי שֶׁבְּמִלְחָמָה אִיתּוֹ." אֲדַמְרֵץ נֹאסְפָה וְאֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְדַבְרִים רַבִּים אַחֲרָיִם אִמַּרוּ ¹⁵וּשְׁפַתֶּם מִמְרִי[דָה]. חִיִּסְמָ קָם וְכָךְ אִמַּר בְּאִסְפַּת כָּל אֲדַמְרֵץ: "סִמְכַתִּי עַל זַמְרָלִם, אֲךָ אִינִי יֹכֹל לְסַמּוֹךְ עַל אִישׁ. חוּץ מִזַּמְרָלִם אִין לִי אֵב וּמוֹשִׁיעַ אַחֵר. (אֲךָ) עֵתָה אִין מִי שִׁיְצִיל אוֹתִי." אֶת (הַדְּבָרִים) הָאֵלֶּה וְ(דַבְרִים) רַבִּים (אַחֲרָיִם) ²⁵חִיִּסְמָ אִמַּר לִי. אִנִּי כָךְ עֲנִיתִי לוֹ, כֹּה אִנִּי (אִמַּרְתִּי): "מִי הַחֲזִיר אוֹתְךָ לַעֲרִי[ר] אֶלְנִצֵּר? עֵת[ה] קִרְנָלִם וְהַחֲנָם בָּאוּ לַעֲזְרַתְךָ] בְּצוּ מִי? (הָאֵם) לֹא בְצוּ אֲדוֹנָי זַמְרָלִם ³⁰הֵם הַ[לְכָו]?" אֶת (הַדְּבָרִים) הָאֵלֶּה וְ(דַבְרִים) רַבִּים (אַחֲרָיִם) חֲזַרְתִּי וְעֲנִיתִי לוֹ. עֵתָה בְיוֹם שׁוֹלְחִי אֶת מִכְתָּבִי (מִלּוּלִית: לּוּחִי) זֶה אֶל אֲדוֹנָי קִרְנָלִם כִּבֵּשׁ אֶת הָעִיר תֵּד, שְׂאִישׁ אֶשְׁנֶנּוּ בִּיצֵר (בְּכַדִּי לַעֲשׂוֹתָהּ) לְמַחְנָהּ. הַצַּבָּא יוֹשֵׁב בְּתוֹכָהּ. ³⁵אֶת מִכְתָּבִי זֶה שִׁלַּחְתִּי לְאֲדוֹנָי מִתֵּד. קִרְנָלִם יִקְרַב [לְחַ]זְכָּנָם מִגְדָּל וּמִצּוֹר וְאֵיל מִצּוֹר. אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים עִם שְׁלוֹשׁ מֵאוֹת חֲנָם, שְׁנוֹשְׂאִים שְׁעוּרָה לְמַכְלָאוֹת (מִלּוּלִית: חֲצֵרוֹת). הַצַּבָּא הַזֶּה ⁴⁰נִכְנַס וַיּוֹצֵא. עֵתָה אֲדוֹנָי צָרִיךְ לְלַכֵּת בְּמַהֲרָוֹת בְּכַדִּי שְׂאֲדוֹנָי יִגִּיעַ לְפָנַי שְׁקִרְנָלִם יִכְבוֹשׁ אֶת הָעִרִים הָאֵלֶּה. אִם לֹא כָךְ יִיעֲשֶׂה ⁴⁵וְאֲדוֹנָי לֹא יִלַּךְ, אֲדוֹנָי צָרִיךְ לְכַתּוֹב

לי כך או אחרת. אעשה את כל מה שאדוני יכתוב לי. אני כותב לאדוני במעמדי

כעבד (אדוני). יעשה אדוני במעמדו כמלך!